

Pajcsicsné Csóré Erika

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának szerepe a büntetés-végrehajtás hatékonyságának biztosításában

A börtön világát a köztudatban még ma is valamiféle homály fedi, pedig a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak és az ott dolgozók mindennapjait szigorú, de alapvető emberi jogokat biztosító szabályok szerinti élet jellemzi. A büntetés-végrehajtás célja már nem elsősorban a megtorlás, hanem a fogvatartott szabadulás utáni boldogulásának, társadalomba való beilleszkedésének elősegítése. A biztonságos fogvatartás mellett úgy kell dolgozniuk a büntetés-végrehajtási rendszer alkalmazottjainak, hogy a szabaduló elítéltek ne kerüljenek vissza; kemény, fegyelmezett körülmények mellett „jobb emberek” legyenek, mint amikor bevonultak az intézetbe.

Jogállamban természetesnek kell lennie, hogy a büntetések és intézkedések, valamint más, személyi szabadságkorlátozással járó szankciók végrehajtása olyan állami feladat, amely differenciált – jogi, szakmai, társadalmi stb. – ellenőrzés alatt áll.

Hazánkban kifejezetten a büntetés-végrehajtás ellenőrzésére szakosodott ombudsman nincs, de ez nem jelenti azt, hogy ez a terület kívül esne az általános ombudsman által gyakorolt sajátos külső kontroll köréből. Az országgyűlési biztos jogvédelmi szerepe az emberi jogok biztosítása területén megjelenik a büntetés-végrehajtás világában is. Az egyes fogvatartottak egyéni ügyeikben fordulhatnak az országgyűlési biztoshoz – mint emberi, illetve állampolgári panasz fórumhoz, de a biztos hivatalból is indíthat vizsgálatot az elítéltek és az őket fogva tartók alkotmányos jogainak védelme érdekében.

Az Alkotmánybíróság 13/2001. (V. 14.) számú határozata a következőket tartalmazza: *„Az elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya, akinek jogai és kötelezettségei vannak... A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteinek szélső értékeit egyrészt az emberi méltósághoz, a személyi biztonsághoz való jog, másrészt a kínzásnak, a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódnak és büntetésnek tilalma jelöli ki. Ezen belül a jogállamiságból, valamint az alapvető jogok lényeges tartalmának korlátozására vonatkozó alkotmányos tilalomból vezethető le, hogy a büntetések és az intézkedések végrehajtása címén az állam milyen mértékben avatkozhat az egyén életébe, korlátozhatja alapjogait és szabadságát.”*

A törvényes bánásmód a hatékony büntetés-végrehajtás nélkülözhetetlen eleme, hiszen a társadalom megtévedt tagjainál a törvényi előírások jövőbeli tisztelete és betartása hosszú távon csak a hatóságok példamutató magatartásával érhető el. Mindebből pedig következik, hogy fokozott figyelmet kell fordítani a személyi szabadságában korlátozott személyekkel való bánásmód tör-

vényességének biztosítására, különös tekintettel az emberi jogok érvényesülésével kapcsolatos elvárásokra.

Ugyanakkor a bánásmód törvényessége keretében a fogvatartottól meg kell követelni a végrehajtás rendjének betartását, az intézetek nem részesíthetik őt jogszabályellenes kedvezményekben, nem lehet tiltott kapcsolat vagy összefonódás a személyi állomány tagja és a fogvatartott között.

Az országgyűlési biztos a fogvatartott jogi helyzetének védelméhez járulhat hozzá ellenőrzéseivel, vizsgálataival, alkotmányos joggal összefüggő visszásság feltárása esetén intézkedéseivel, az állam büntetőhatalmi igényének érvényesítését, valamint annak alkotmányos, törvényes keretek között tartását segítve.

Az ombudsman által indított büntetés-végrehajtási projekt alapjai

A börtönben bekövetkezett gyanús halálesetek (pl. a tököli bv. intézetben 2007-ben fiatalkorúak követtek el fogva tartott társuk sérelmére emberölést, 2008-ban a kaposvári börtönben halt meg egy fogvatartott) irányították az ombudsman figyelmét arra, hogy Magyarország börtöneiben elkezdett terjedni az erőszak a fogvatartottak között és a büntetés-végrehajtási személyzet bizonyos csoportjainál is. Az erőszak, a kínzás és a megalázó bánásmód visszaszorítását ombudsmani eszközökkel nem lehet másként kezelni, mint az alkotmányos, vagy emberi jogok eseti sérelmeinek helyszíni vizsgálataival, ami nem más, mint az emberi kiszolgáltatottság valamilyen megnyilvánulási formájának tettenérése.

Amióta börtön, börtönőr és fogoly létezik, azóta jellemző a rabok kiszolgáltatottsága, a börtönőrök körében pedig a túlkapásokra, a visszaélésekre és a kegyetlenségre való hajlam. A demokratikus jogelvek és a jogállamiság megkövetelik, hogy a fogvatartás körülményei humánusak, oktató-nevelő jellegűek, a társadalomba visszavezetők legyenek.

A projekt keretében megvalósuló rendszeres, esetleg meglepetésszerű ombudsmani vizsgálat jó lehetőség arra, hogy az ombudsman fellépjen a büntetés-végrehajtásban a kínzás és embertelen bánásmód ellen; megállapításait pedig rövidített formában, kiadványban (füzetben) összegezze, és eljuttassa azokhoz, akik az ügy érdekében tenni tudnak/akarnak.

Az ombudsman eddig egyetlen vizsgálata eredményeként sem tárt fel kínzást. Az embertelen, megalázó bánásmód tilalmával összefüggő visszásságot rendszerint az intézetek zsúfoltsága, a zárkák (illemhelyek) elhanyagolt állapota, az élelmezés vagy az ivóvíz hiánya esetén állapított meg. A biztos többször is felhívta a figyelmet arra, hogy a fogvatartottakkal való bánásmód nagyban függ a velük foglalkozó személyzet élet- és munkakörülményeitől. Amennyiben ugyanis a hierarchikus struktúrában dolgozó ember frusztrált vagy elégedetlen, azt azok felé továbbítja, akik neki kiszolgáltatottak, illetve akikről gondoskodni köteles.

Az ombudsman a jogorvoslati jog garantálásáról¹

A Pálhalmai Bv. Intézetben 30 napos szabálysértési elzárását töltő női panaszos beadványában azt sérelmezte, hogy az elzárás félbeszakítása iránti kérelmét, amelyet 10 hetes terhességére tekintettel nyújtott be, a bíróság elutasította. Ezzel akadályoztatta azon jogában, hogy a magzat felől döntsön. A szóban forgó bírói végzés indokolása szerint „...a bíróság tájékoztatja az eljárás alá vont személyt arról, hogy a bíróság nem nyújt segítséget olyan – egyébként törvényben, bizonyos körben meghatározott és engedélyezett – deviáns magatartás végrehajtásához, mely a magzati élet kioltásához vezet, s az általános erkölcsi felfogás szerint elítélendő. A gyermek megszületését követően, abban az esetben, ha az eljárás alá vont személy a gyermek neveléséről gondoskodni nem tud, lehetőség van örökbeadásra. Mindezek alapján a bíróság a kérelmet – a szabálysértésekről szóló törvény (Sztv.) 115. § (2) bek. alapján – elutasította. A végzés ellen fellebbezésnek nincs helye.”

A terhesség megszakításának lehetőségét – az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén, a terhesség 12. hetéig – a magzati élet védelméről szóló törvény biztosítja. Az Alkotmánybíróság² szerint nem alkotmányellenes, ha a törvény az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén lehetővé teszi a terhesség megszakítását.

Az Sztv. 115. §-a kimondja, hogy a bíróság – egészségi, családi vagy más fontos okból – az elzárás elhalasztását vagy félbeszakítását is engedélyezheti. Ha pedig az elkövető kórházi gyógykezelése szükséges, az elzárás végrehajtását félbe kell szakítani.

Az Alkotmány 50. § (1) bek. értelmében a bíróságok védik és biztosítják az alkotmányos rendet, a természetes személyek jogait és törvényes érdekeit, és büntetik a bűncselekmények elkövetőit.

Az ombudsman – az Alkotmánybíróság álláspontjára figyelemmel – felkérte az illetékes minisztert, hogy az új szabálysértési kódex kidolgozása során fordítsanak fokozott figyelmet a bírói döntések elleni jogorvoslati jog érvényesülését biztosító szabályok megteremtésére. A miniszter az ombudsman javaslatával egyetértett, a szabálysértési törvény megfelelő módosítása 2009. február 1-jén hatályba lépett.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa a bírói döntést – hatásköre hiányában – nem vizsgálhatta felül. A panaszost azonban tájékoztatta, hogy bírósági jogkörben okozott kár miatt kártérítési pert indíthat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságához is fordulhat.

¹ Lásd az OBH 5124/2007. számú ombudsmani jelentést.

² Lásd a 48/1998. (XI. 23.) Alkotmánybírósági határozatot.

A kínzás és embertelen bánásmód elleni ombudsmeni fellépés, avagy az OPCAT magyarországi aláírása hiányából származó negatív hatások

A kínzást és megalázó bánásmódot elítélő nemzetközi egyezmény aláírását Magyarország a négy évvel ezelőtt hatályba lépett ENSZ-es emberi jogi szerződésben vállalta.³ Ezt négy év alatt nem tette meg.

Az országgyűlési biztos 2008-ban még lobbizott a csatlakozás érdekében, ennek során az érintett szervezetek képviselőinek részvételével hivatalában kerekasztal-beszélgetés is létrejött. Több beadvánnyal fordult az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumhoz is, mígnem három év után egy olyan – rövid – levelet kapott, hogy az aláírást követő munkát lehet ugyan ombudsmannel is csináltatni, de lehet egy külön bizottsággal is.

Az OPCAT hazai elfogadásával egy sokkal közvetlenebb ellenőrző mechanizmus jöhetne létre, még a strasbourgi döntéseket is meghaladná, amelyeknek át kell folyniuk az állami apparátuson. Ha ugyanis Magyarország elfogadja az opcionális protokollt – az OPCAT-et –, akkor ki kell jelölni egy független szervezetet, amely Magyarországon az összes ilyen, úgynevezett detention centre-t, tehát azokat az intézeteket és intézményeket, ahol fogvatartás zajlik, rendszeresen és nemzetközileg elfogadható módon ellenőrzi. Ezt hazánkön kívül talán már az összes exszocialista ország és EU-tag elfogadta. Ehelyett mi tagjai vagyunk a nemzetközi szerződésnek, amelynek a keretében 3-4 évente jön egy öt-hatfős testület (CPT) Magyarországra, és meglátogatja a bv. intézeteket is, megállapít problémákat, hiányosságokat, de nincs egy rendszeres ellenőrző mechanizmusunk.

A gazdasági válság miatt mára már erősödött az ombudsman abbéli aggodalma, hogy – a lengyel példához hasonlóan – a feladat ellátásához nem fog többletforrásokat kapni. Munkatársainak létszáma, továbbá a panaszok számának robbanásszerű emelkedése mellett, pótlólagos források hiányában nem lenne képes arra, hogy a nemzeti megelőző mechanizmus feladatait is megfelelően ellássa.

Az ombudsman az elítéltek látogatófogadáshoz való jogáról⁴

A látogatófogadás jogának fontos szerepe lehet a börtön világa és a társadalom közötti kapcsolattartásban, a büntetés letöltése utáni beilleszkedésben. E jog ad lehetőséget arra, hogy fennmaradjon a fogvatartott külvilág iránti érdeklődése, hogy megőrizhesse személyiségét, önértékelését, önbecsülését. Mérsékelhető a szabadságelvonással szükségképpen együtt járó kiszolgáltatottság-érzés, a láto-

³ Az ENSZ Közgyűlése 2002 decemberében fogadta el a kínzás és más kegyetlen, embertelen és megalázó bánásmódról és büntetésről szóló 1984. évi egyezmény fakultatív jegyzőkönyvét (Optional Protocol to the Convention Against Torture, OPCAT). A fakultatív jegyzőkönyv 2006. június 22-én lépett hatályba, és az Európai Unió 19 tagállama írta már alá.

⁴ Lásd az OBH 3557/2008. számú ombudsmeni jelentést.

gatófogadás esetenként hozzájárulhat a felbomló családi kötelékek és egyéb szociális kapcsolatok helyreállításához vagy pótlásához. A biztos jelentésében rámutatott arra, hogy semmilyen büntetőjogi célt nem szolgál, nincs köze a megelőzéshez, ha megvonják azt a jogot, hogy a szabadságvesztés-büntetését töltő személy ünnepnapon látogatót fogadjon. A tiltás sérti a jogállamiság elvét, az emberi méltósághoz, valamint a házasság és a család védelméhez való jogot, de mellőzésével az állam sem teljesíti objektív alapjogvédelmi kötelezettségét. Szerinte az ünnepnapon látogatófogadáshoz való jog jogszabályi rögzítése egyik esz- köze lehetne a fogvatartott jogai védelmének, sérelmei orvoslásának.

Az ombudsman megállapításait alkotmánybírói döntésekre, a fogvatartottak bánásmódjára vonatkozó ENSZ-szabályokra, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaira, továbbá nemzetközi egyezményekre való utalásokkal támasztotta alá.

A büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységének törvényességét felügyelő legfőbb ügyész egyetértett az ombudsman javaslatával, amely szerint törekedni kell arra, hogy a fogvatartott alapjogait – így a külvilággal való kapcsolattartást – a lehető legkisebb mértékben korlátozzák.

A biztos felkérte az igazságügyi és rendészeti minisztert, hogy a büntetés-végrehajtási rendszer szabályozásának aktuális felülvizsgálatakor vegye figyelembe megállapításait, és gondoskodjon arról, hogy egy új büntetés-végrehajtási kódexbe épüljön bele – akár főszabályként, akár jutalmazási lehetőségként – a látogatófogadás kiterjesztése ünnepnapokra.

A miniszter válaszában elismerte az elítéltek külvilággal való kapcsolattartási jogának kiemelt jelentőségét a későbbi, a társadalomba való beilleszkedésükre tekintettel, mint ahogy azt is, hogy az ünnepnapokon való látogatófogadás lehetőségét nem szoríthatják háttérbe a büntetés-végrehajtás véges költségvetési, anyagi forrásai. A miniszter támogatta az országos parancsnok azon előremutató elképzeléseit, miszerint el kívánja érni az elítéltek látogatófogadása gyakoriságának és időtartamának növelését, az anyák napi, húsvéti, karácsonyi látogatási időpontok általánossá tételét, valamint azt, hogy a látogatás időpontjáról a hozzátartozó értesíthető legyen telefonon.

Zaklatás a rács mögül – az ombudsman az előzetesen letartóztatott külső kapcsolattartásának árnyoldaláról⁵

Egy állampolgár azt panaszolta, hogy a sérelmére megvalósult bűncselekmény elkövetője a börtönből megalázó, emberi méltóságát súlyosan sértő leveleket küldözget neki, és telefonon is felhívta őt, pedig a kapcsolattartáshoz nem járult hozzá.

Az országgyűlési biztos megállapította, hogy a bv. intézetek nem ellenőrzik, kinek az elérhetőségeit adja meg a fogvatartott, illetve azt sem, hogy az intézetek

⁵ Lásd az OBH 1579/2009. számú ombudsmani jelentést.

által így nyilvántartott telefonszám a kapcsolattartóként nyilvántartásba felvett hozzátartozó-e, vagy sem. Az ombudsman ezek alapján úgy foglalt állást, hogy az ellenőrzés elmulasztásával a bv. intézetek lehetőséget teremtenek arra, hogy a fogvatartott telefonon felvegye a kapcsolatot a bűncselekmény sértettjével, vagy a tanúkkal, és befolyásolja a későbbi tanúvallomását, esetleg megfélemlítse őket, hátráltatva a büntetőeljárás eredményes befejezését. Az ilyen gyakorlat sérti azok emberi méltóságához való jogát, akiknek telefonszámát, címét jogtalanul adta meg a fogvatartott. A biztos saját hatáskörében nem tett intézkedést, mivel eljárása során a Pest Megyei Főügyészség felhívta az érintett bv. intézet figyelmét az esetre, az intézet parancsnoka pedig intézkedett, hogy beosztottjai jobban ügyeljenek a fogvatartott kapcsolattartásának körülményeire.

A fiatakorúak fogvatartási körülményeinek tapasztalatai⁶

2007 októberében Tökölön, a Fiatakorúak Bv. Intézetében egy fiatalkorú fogvatartott gyanús halálesete okán rendelt el hivatalból vizsgálatot az ombudsman. A vizsgálatot a biztos kiterjesztette valamennyi fiatalkorúak bv. intézetére (Tököl, Kecskemét, Szirmabesenyő és Pécs), valamint – összehasonlításképpen – három, előzetes letartóztatást is végrehajtó javítóintézetre (Debrecen és Budapest, Szőlő utca, illetve Rákospalota).

Az elítélteket és az előzetesen letartóztatottakat legfeljebb 21 éves korukig fogva tartó fiatalkorúak bv. intézeteit összehasonlítva megállapította, hogy a kis létszámú intézetek (Kecskemét – 30 fő, Pécs – 50 fő) helyzete minden szempontból sokkal kedvezőbb, mint a nagyobb fogvatartotti férőhellyel rendelkezők (Tököl, „B” körlet – 192 fiatalkorú, Szirmabesenyő – 115 fő).

A tárgyi feltételeket a legújabb, PHARE-támogatással épült, 2006-ban átadott pécsi bv. intézetben találta a biztos a legjobbnak. Az intézet, illetve a zárkák felszerelése korszerű, az élelmezés jó. Az 1997-ben épült kecskeméti bv. intézet elrendezése, felszereltsége szintén megfelelő, bár a vizesblokkok megérették a felújításra. A szirmabesenyői bv. intézet eredetileg nem fiatalkorúak fogvatartására szolgált, 2002-ben alakították át a második legnagyobb, fiatalkorúakat fogva tartó intézetté. A tényleges fogvatartotti létszám rendszeresen meghaladja az elhelyezhető létszámot, és elkülönítésre alig van lehetőség. A zárkák rendkívül lelakott–rombolt állapotúak voltak a vizsgálat idején. Komoly problémát jelentett az elektromos hálózat baleset- és tűzveszélyessége is.

A legrégibb, 1963 óta fiatalkorúak fogvatartására szolgáló tököli bv. intézetben helyezhető el a legtöbb fiatalkorú fogvatartott, akik azonban az összesen elhelyezhető 807 fogvatartottnak mindössze a 24%-át teszik ki. A jogszabály szerint azonban a fiatalkorúak bv. intézetében csak az intézet működése érdekében helyezhetők el felnőtt korú elítéltek. Az átlagosan 700 (ebből 150–200 fiatalkorú)

⁶ Lásd az OBH 4841/2007. számú ombudsmani jelentést.

fogvatartottra csupán két pszichológus jut, ami nagyon kevés. Az éjszaka szolgálatot teljesítő felügyelők száma – a vizsgált intézetekhez, illetve az intézet nagyságához képest – szintén kevés.

A biztos rámutatott, hogy a fogvatartottak csak a nagy létszámú fiatalok bv. intézeteiben (Tökölön és Szirmabesenyőn) követnek el súlyos, erőszakos cselekményeket egymás sérelmére, Pécsen és Kecskeméten nem történt ilyen eset. A fogvatartottak egymással szembeni agressziója nem tartozik a büntetés végrehajtásához, azt az államnak minden lehetséges eszközzel meg kell akadályoznia. A fiatalok fogvatartottak speciális helyzetének megfelelő jogaik érvényesülését így a kis létszámú intézetben, az egy-két-három fős zárkában való elhelyezés biztosítja.

Mindenhol jelezték, hogy a fiatalokkal (azon belül is a lányokkal) jóval több probléma van, mint a felnőttekkel, a fegyelmi helyzetük is sokkal rosszabb, nehezen kezelhetőek, alacsony iskolai végzettségűek. A szabadidejük, energiájuk folyamatos lekötésével, rendszeres oktatással és foglalkoztatással, különböző programok szervezésével lehet csak változást elérni, ez viszont főleg anyagi erőforrások függvénye. A szabadlevegőn tartózkodás, illetve sportolás lehetőségét minden intézetben biztosítják. Az általános iskolai oktatás kötelező, igény esetén a középiskolai oktatást is megszervezik, ezen felül többféle szakképzést, tanfolyamokat mindenütt tartanak. A napi meleg vizes fürdés hiányát és az élelmezést egyedül Tökölön kifogásolták a fogvatartottak.

A biztos megállapította, hogy a fiatalok fogvatartottak elhelyezése Tökölön, valamint Szirmabesenyőn közvetlenül veszélyezteti az élethez, emberi méltósághoz való jogukat, valamint sérti a gyermeknek a családja, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra való jogát, ami a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges. Emiatt a biztos javasolta az igazságügyi és rendészeti miniszternek, hogy dolgozzon ki konkrét intézkedési tervet a fiatalok törvényes fogvatartásának biztosítására.

A vizsgált javítóintézetekben, melyek a fiatalokkal szemben a bíróság által elrendelt javítóintézeti nevelés és az előzetes letartóztatás végrehajtását, valamint – szűkebb körben – az elítéltek utógondozását biztosítják, 19 éves koruk betöltéséig, összességében sokkal kedvezőbbek voltak mind a fiatalok, mind a dolgozók elhelyezési és munkakörülményei, mint a fiatalok bv. intézeteiben. Rendezett körülmények között, változatos oktatási-nevelési tevékenységet folytattak. A fiatalok egyáltalán nem követtek el súlyos erőszakos cselekményeket egymás sérelmére.

A javítóintézetekben összesen 186 férőhely van az előzetesen letartóztatottak számára. 2008 júliusában több fiatalot tartottak fogva bv. intézetben, mint javítóintézetben. Az előzetes letartóztatás végrehajtási helyének kijelöléséről a bíróság dönt; a végrehajtás helyét az ügyész, a terhelt vagy a védő indítványára megváltoztathatja. A biztos álláspontja szerint az előzetes letartóztatás fiatalok

ruák bv. intézetében való végrehajtása csak a legsúlyosabb esetekben lehetne indokolt. Ezért ajánlást tett a javítóintézetek felügyeletét gyakorló szociális és munkaügyi miniszternek, hogy fontolja meg újabb javítóintézet kialakítását, az igazságügyi és rendészeti minisztert pedig arra kérte, hogy állapítsa meg a fiatalkorúak bv. intézeteiben dolgozóakra vonatkozó létszámelőírásokat.

Az igazságügyi és rendészeti miniszter a biztost arról tájékoztatta, hogy elkészítette a fiatalkorúak törvényes fogvatartására irányuló intézkedési tervet, annak végrehajtása nagyrészt megtörtént. Tökölön a fogvatartottak átcsoportosítása, ezáltal férőhelyek felszabadítása, illetve fiatalkorúak Szirmabesenyőről való átszállítása révén a tököli és a szirmabesenyői bv. intézet telítettsége csökkent. A napi fürdés lehetőségét Tökölön is biztosítják a fiatalkorúaknak. A szirmabesenyői intézet személyi állománya 2008 decemberében egy pszichológussal és egy neurológus szakorvossal egészült ki. A miniszter egyetértett azzal is, hogy jogszabályban kell rögzíteni a fiatalkorúak bv. intézetei személyi állományának létszámát, melyet – a fiatalkorúak és fiatal felnőttek elkülönítésére vonatkozó szabályokkal együtt – egy új bv. kódexbe kell beépíteni.

2009. május 18-án az ombudsman személyesen látogatott el a Szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetébe. Ott az ajánlásai alapján bekövetkezett pozitív változásokat tapasztalt, de a jövő dilemmáiról is beszélgetett az intézet vezetőjével. Összességében megállapították, hogy az intézetben mintegy egy év alatt javultak a fiatalkorúak fogvatartási körülményei.

A fiatalkorúak előzetes letartóztatásának kizárólag javítóintézetben és fiatalkorúak bv. intézetében való végrehajtásával a miniszter elméletben egyetértett, de a gyakorlatban felelősen támogatni nem tudta, mert álláspontja szerint a terheltség bíróság elé állítása jelentős időt emésztene fel, ami a büntetőeljárások esszerű időn belül történő befejezését akadályozná. Az ombudsman álláspontja szerint azonban az eljárási cselekmények megfelelő szervezésével és a fiatalkorú terheltek megőrzésre történő átszállításával a probléma megoldható lenne.

A szociális és munkaügyi miniszter – a javítóintézetek nem teljes kihasználtsága miatt – nem tartotta indokoltnak újabb javítóintézet létrehozását.

A fogva tartott nők és a személyi állomány alkotmányos jogainak érvényesülése⁷

Az országgyűlési biztos a női fogvatartottak, valamint a személyi állomány tagjai élet- és munkakörülményeinek feltárása érdekében hivatalból tartott helyszíni vizsgálatot.

A női elítéltek csupán az ország három bv. intézetében – Egerben, Pálhalmán és Kalocsán –, a fegyház fokozatúak csak Kalocsán helyezhetők el, jellemzően a lakóhelyüktől távol, ami jelentősen megnehezíti a hozzátartozókkal való kapcsolattartásukat. Az intézetek mindegyike túlszűfolt (115-140%-osan telített) volt.

⁷ Lásd: OBH 5416/2008. számú ombudsmani jelentést.

Az ombudsman megállapította, hogy a nők részére a speciális higiénias szükségleteiknek megfelelő napi fürdés lehetőségét egyedül Pálhalmán tudják biztosítani, ahol a zárkákban zuhanyzót alakítottak ki. A másik két intézetben a naponkénti fürdés biztosításának hiányossága visszásságot okozott a fogva tartott nők emberi méltósághoz való jogával összefüggésben.

A Heves Megyei Bv. Intézetben nem dolgozott pszichológus, ami közvetlenül veszélyeztette mind a fogvatartottak, mind a személyi állomány lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jogát.

Pálhalmán az orvosi ellátás hiányossága, illetve a fegyelmi zárkákban a folyóvíz hiánya veszélyeztette közvetlenül a fogvatartottak lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez, valamint emberi méltósághoz való jogának az érvényesülését. A személyi állomány különösen alacsony létszáma csak rendkívüli munkaráfordítással és komoly leterheltség mellett tette lehetővé a szolgálati feladatok biztonságos és megfelelő szintű ellátását, ami közvetlenül veszélyeztette az állomány emberi méltósághoz való jogát, közvetve pedig a fogvatartottak jogainak az érvényesülését, a velük való bánásmódot is érintette.

Kalocsán a biztonsági felügyelők létszáma volt kevés, és a munkaközi szünetet sem tudták biztosítani a felügyelők számára, ami visszásságot okozott a pihe-néshez való joggal összefüggésben.

A biztos pozitívumként állapította meg viszont, hogy az elítélt nők nagy részét mindhárom bv. intézetben foglalkoztatják (dolgoznak vagy/és tanulnak), valamint azt is, hogy mindenütt jellemző a vegyes összetételű (férfi és női) személyi állomány, ami fontos garanciája a fogvatartás törvényességének.

A feltárt visszásságok orvoslása érdekében az ombudsman javasolta az igazságügyi és rendészeti miniszternek, hogy dolgozzon ki egy középtávú intézkedési tervet a jelzett problémák megoldására, és kísérelje meg az anyagi fedezet biztosítását.

A miniszter válaszában kifejtette, hogy mind Egerben, mind Kalocsán a jogszabályi előírásnak megfelelően, „a lehetőségekhez képest” eleget tesznek a meleg víz biztosítására vonatkozó kötelezettségüknek, de megfontolja, hogy – higiéniai és emberi jogi szempontokra tekintettel – jogszabályban előírtan heti egyről két alkalomra növeljék a zuhanyozás gyakoriságát. A pszichológus-hiány pótlására azonban – anyagi nehézségek okán – nem tudott intézkedni. Pálhalmán 2009. július 1-től még egy háziorvost foglalkoztatnak, a fegyelmi zárkák folyóvízzel való ellátását pedig megkezdték. A miniszter egyetértett azzal is, hogy a mélykúti objektumban a személyzet létszáma kevés, de a létszámfejlesztés is az anyagi lehetőségektől függ. A Kalocsai Fegyház és Börtönben a munkaközi szünet kiadását, valamint a háromszintes zárkacsarnok felügyeletét állománytábla-módosítással, illetve a felügyelői létszám emelésével megoldották.

Életkép a Csillagbörtönről és alkotás a rácsok mögött⁸

Az országgyűlési biztos a szegedi Csillagbörtönbe is személyesen látogatott el. Pozitívként állapította meg, hogy Szegeden kiemelkedő szakmai színvonalú munka folyik a rabok reszocializációja érdekében, az elítéltek elhelyezési körülményeinek és a dolgozók munkafeltételeinek javítására azonban több milliárd forintos infrastrukturális beruházásra lenne szükség. A fogvatartottak foglalkoztatottsága arányát kifejezetten jónak ítélte meg. Az egy nevelőre jutó elítélti létszámot – a más bv. intézetekben tapasztaltakéhoz képest – ugyancsak elfogadhatónak találta. Komoly előlépést tapasztalt a zárkák zsúfoltsága és az intézet telítettsége csökkenése terén. Öröndetesnek tartotta, hogy 70-80 elítélt két alkalommal szombati napon is fogadhat látogatót, sőt, az arra rendszeresített családi látogatófogadó helyiségben biztosítja az intézet, hogy kiskorú gyermekével is találkozzon az elítélt. Előnynek tartotta ugyan, hogy az intézet eredetileg is büntetés-végrehajtási célra épült, de ellentmondásosnak vélte, hogy a város központi helyén (piactér) található, mert ma ez gondot okozhat nemcsak a városban lakóknak, hanem az oda látogatóknak is.

Rámutatott viszont az ombudsman arra, hogy sérül az elítélt pihenéshez és egészséges környezethez való joga, de veszélybe kerül emberi méltósága is, ha a zárkában nem jut minden elítéltra legalább hat köbméter légtér és három négyzetméter mozgáster. Az pedig, hogy a zárkában a WC nincs lefalazva, valamint saját ruháját az elítélt a zárkában moshatja ki és száríthatja meg, nemcsak emberi méltósága, hanem a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez fűződő joga sérelmének megállapítására is alkalmas.

Az intézeti alkalmazottak földszinti irodáit nem tartotta alkalmasnak emberi tartózkodásra a biztos, azok nedvessége miatt. Ezért felhívta a figyelmet, hogy ezen irodák állapota közvetlenül veszélyezteti az ott rendszeresen munkát végző dolgozók lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jogát. Hangsúlyozta azt is, hogy sérti a jogállamiság elvét és a jogbiztonság követelményét, de felveti az elítélt tulajdonhoz való joga sérelmének közvetlen veszélyeztetettségét is, hogy a bv. intézet házirendje előírja, hogy a hozzátartozó célzottan, a pénz felhasználhatóságát megjelölve küldje el pénzküldeményét az elítéltnak.

A feltárt visszasságok orvoslása érdekében az ombudsman javasolta a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának, hogy valamennyi bv. intézetben vizsgálta meg az elítéltek pénzküldeményei kezelésével összefüggő gyakorlatot, és tegyen intézkedést az egységes és helyes gyakorlat kialakítására, dolgozzon ki intézkedési tervet a Szegedi Fegyház és Börtön földszintjén kialakított irodák felújítása, emberi tartózkodásra való alkalmassága biztosítására, a zárkákban található WC-k fallal való leválasztására, és kísérelje meg az anyagi fedezet biztosítását. Az intézet parancsnokát arra kérte, hogy vizsgálja meg mosó- és

⁸ Lásd az AJB 6775/2009. számú ombudsmani jelentést.

szárítóhelyiség kialakításának lehetőségét, gondoskodjon arról is, hogy minden elítélt számára rendelkezésre álljon a legalább hat köbméter légtér és a három négyzetméter mozgáster. Az országos parancsnok válasza szerint a 2010. évi költségvetés keretében – előzetes árkalkuláció alapján – az ajánlásban foglaltak megvalósulhatnak. Az intézet parancsnoka is elfogadta az ombudsman javaslatait.

Az országgyűlési biztos a személyes szabadságukban korlátozott személyek társadalom által való elfogadása, illetve befogadása érdekében való tenni akarását bizonyítja, hogy a Szegedi Fegyház és Börtön fogvatartottjainak képzőművészeti munkáit bemutató tárlatnak adott helyet hivatalában. A „Kereten kívül” című kiállítás 2009. szeptember 8-tól 25-ig volt látható.

A helyszín felajánlásának örömmel tett eleget a biztos, hiszen pszichológiai kutatások eredményeiből ismert, hogy az alkotótevékenység öröm forrása. A szabadságvesztés-büntetés letöltése ideje alatt erre az örömezésre szükség van, mert az izoláció, a fontos érzelmi kapcsolatok, a szerettek elvesztése, illetve a kapcsolatok meglazulása sok szenvedést, pszichés zavart eredményez.

A kiállítás nyolc fogvatartott alkotását mutatta be. A képek tartalma, színvilága alapján elmondható, hogy a szabadságvesztéssel járó lelki hatások feldolgozása eltérő. Látható volt például a gyermekként elszenvedett trauma, vagy hiány állapota, a női nem utáni vágyakozás, a küzdelem és önfeladás miatti szomorúság, a frusztrált ember nyílt agressziója, a hitben megerősítést találó békeség, valamint a lelki gyötrődés elől a természetben nyugalmat lelő ember derűje. A szóban forgó alkotók valamikor a rossz elkövetése miatt rejtőzködtek, képeikben pedig arcukat, alkotásaikat tették közszemlére. Ezek az alkotások figyelmeztettek és biztattak, hogy mindenki figyeljen fel lelke hullámzására, és keresse árnyai és tükröződései rejtett üzenetét.

Megengedhető-e jogállamban a bv. intézetek sorozatos bezárása?

A statisztikai adatok szerint az előzetesen letartóztatottak száma folyamatosan növekszik. Az igazságügyi és rendészeti miniszter 2009 áprilisában beszámolt a kiemelten zsúfolt előzetesházak telítettségének csökkentése érdekében tett intézkedéseiről, ugyanakkor – ezekkel éles ellentétben – június 30-án bezáratta a Fővárosi Bv. Intézet Gyorskocsi utcai objektumát, ahol közel 300 előzetesen letartóztatottat tartottak fogva.

Felmerült továbbá a 120 férőhelyes, szintén előzetesen letartóztatottak elhelyezését biztosító székesfehérvári bv. intézet, valamint a 140 férőhelyes Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet bezárása is.⁹ Az Állampusztai Bv. Intézet solti alegységét ugyanakkor részlegesen kiürítették¹⁰, és döntöttek a Szegedi Fegyház

⁹ Végül sem a székesfehérvári, sem a nyíregyházi intézetet nem zárták be.

¹⁰ A solti objektumot 2010 nyarán újra megnyitották.

és Börtön, illetve a Nagyfai Bv. Intézet összevonásáról, továbbá arról, hogy Nagyfáról a nem dolgozó fogvatartottakat elszállítják.

Az ombudsman vizsgálati tapasztalatai és az egyre nagyobb számban érkező fogvatartotti panaszok szerint az előzetesen letartóztatottak fogvatartási körülményei több intézetben eddig is tarthatatlanok voltak, az újabb intézkedésekkel viszont a zsúfoltság elviselhetetlen mértékűvé fokozódik. Az elhelyezés feltételei súlyosan sértik mind a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, mind az Európai Börtön szabályokat. Az ártatlanság véelme mellett fogva tartott személyek alkotmányos jogait viszont egy demokratikus jogállam nem hagyhatja figyelmen kívül.

Humánus büntetés-végrehajtás az állam és a magántőke együttműködésével¹¹

Az állam és a magántőke együttműködésével felépült és működtetett Szombathelyi Országos Bv. Intézetben tett helyszíni ellenőrzése során az országgyűlési biztos sokkoló különbségeket tapasztalt más bv. intézetekhez képest. Az új intézetben átgondoltabbnak, emberibbnek és higiénikusabbnak találta a fogvatartás körülményeit.

Az intézetet egy konzorcium működteti, amiért az állam 15 éven keresztül bérleti díjat fizet. Magánkézben van a fenntartás, az üzemeltetés, az ételmezés, a mosás és a fogvatartottak munkáltatása. Állami felügyelet alatt áll az őrzés, a szállítás, az előállítás, a nevelés, az egészségügyi ellátás és a nyilvántartás. Az intézet vezetése és a konzorcium együttműködése jó, de mivel nem ők, hanem az országos parancsnokság és négy üzemeltető áll egymással szerződéses jogviszonyban, az esetleges problémák tisztázása, megoldása olykor lassú. Ezt a külső jogviszonyt jogszabály nem rendezi, ami sérti a jogállamiság elvét és a jogbiztonság követelményét.

A zárkák légtere, felszereltsége, a zárkánkénti, zárható helyiségben lévő WC és zuhanyozó, az egy zárkában elhelyezhető létszám messzemenőkéig biztosítja a fogvatartottak egészséges környezethez való jogát, valamint emberi méltóságát. Megnyugtató, hogy az elítéltek egy része szombati napon is fogadhat látogatót, ami alkalmas az elítélt házasság és a család védelméhez való joga biztosítására. Gyermekekkel is találkozhat az elítélt, asztal mellett ülve beszélgethetnek. Rugalmasan kezelik a fogvatartott rendelkezési jogát letéti pénze felhasználása felett, és elfogadható mértékben tudják őket foglalkoztatni is. Kifogásolta azonban a biztos itt is a zárkákban való ruhaszárítást.

Az őrzés biztonságát több belső jelzőberendezés és videokamera biztosítja. Az egy nevelőre jutó elítélti létszám elfogadható az intézetben. A személyi állomány munkakörülményei is jók. A biztos előnynek tartotta, hogy az intézet nem a városközpontban épült meg. Ugyanakkor azt, hogy az intézet tömegközleke-

¹¹ Lásd az AJB 7317/2009. számú ombudsmani jelentést.

dési eszközzel nem közelíthető meg, a buszmegállótól csak az út szélén, gépjárműforgalomtól veszélyeztetett területen, mintegy egy km-t gyalogolva érhető el, a jogállamiság elve sérelmének ítélte meg.

Az ombudsman javasolta az igazságügyi és rendészeti miniszternek, hogy a magántőke bevonásával épült intézetek működésével kapcsolatos joghézagra utaló megállapításait vegyék figyelembe jogalkotáskor. Az intézet parancsnokát szűrítőhelyiség kialakítására kérte, amit a parancsnok nem támogatott, de a biztos fenntartotta javaslatát. Végül kezdeményezte Szombathely polgármesterénél, hogy vizsgáltsa meg az autóbuszjárat útvonalának az intézetig való meghosszabbításának lehetőségét. A polgármester intézkedett az autóbuszjárat bv. intézetig való közlekedése tárgyában hozandó, várhatóan 2011-ben sorra kerülő közgyűlési döntés előkészítésére.

Egy európai szintű, de túlsúfolt bv. intézetről¹²

A Veszprém Megyei Bv. Intézetben tett látogatását és vizsgálatát követően az országgyűlési biztos arra a következtetésre jutott, hogy túltelített az intézet (130%-os volt a helykihasználás a vizsgálat időpontjában), ami sérti a fogvatartottak pihenéshez és egészséges környezethez való jogát, közvetlenül veszélyezteti emberi méltóságukat is. A foglalkoztatási és tanulási lehetőség szinte teljesen hiányzik, ami nem felel meg a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló országgyűlési határozatnak. A fogvatartottak itt is a zárkákban szűrik a ruháikat, ami másként is megoldható lenne, és ez javítana a börtönlakók helyzetén.

Az országgyűlési biztos örömdetesnek tartotta, hogy a fogvatartottak és az intézet dolgozói ugyanazt az ételt kapják, ami sok problémát eleve kizár. A fogvatartottak pénzküldeményei kezelésével kapcsolatban kezdeményezte a házirend módosítását, mivel az intézet csak a kifejezetten vásárlásra vagy telefonálásra feladott pénzeszegeket fogadja be letéti pénzként. A jogszabály viszont ilyen rendelkezést nem ír elő.

Pozitívnak értékelte azt is, hogy a fogvatartott családja az ünnepek környékén is látogathatja hozzátartozóját, és engedélyezik, hogy az elítélt egy időben kettőnél több 18 éven aluli gyermekét fogadhassa. Ebben az intézetben találkozott először az ombudsman azzal a lehetőséggel, hogy a fogvatartott szabadidős tevékenysége részeként társasjátékot kölcsönözhet, és azt a zárkában is használhatja. Az egészségügyi ellátás megfelelően felszerelt rendelőkben történik. A csaknem 300 fogvatartottra jutó mindössze 6 nevelőt azonban kevésnek találta, ugyanígy nem tartotta elegendőnek a pszichológus napi 4 órában való foglalkoztatását sem.

¹² Lásd az AJB 7712/2009. számú ombudsmani jelentést.

Az állampolgári jogok biztosa a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának ajánlotta, hogy emelje meg az intézet nevelői létszámát, kezdeményezze az épület bővítését. Az intézet vezetője alakítasson ki szárítóhelyiségeket, keressen pályázati lehetőségeket a fogvatartottak munkáltatására, tanfolyamok, tréningek szervezésére. Az intézet vezetője pozitívan állt a biztosi kezdeményezésekhez. Az országos parancsnok is elfogadta a nevelői státusok bővítésére irányuló ombudsmani észrevételt, és jelezte, hogy vizsgálni fogja a megoldási lehetőségeket, és vizsgálat alá vonja az intézetépület bővítésének megvalósíthatóságát is.

Csorbuló méltóság, megalázó körülmények, túlterhelt személyzet¹³

A biztos 2009 augusztusában előzetes bejelentés nélkül, személyesen tartott helyszíni vizsgálatot a Fővárosi Bv. Intézet Venyige utcai objektumában, hogy felmérje az intézet Gyorskocsi utcai objektuma bezárása miatt kialakult helyzetet.

Azt tapasztalta, hogy ott a jogszabályban előírtaknál kétszer több embert tartanak fogva. A személyi állomány – a létszámhiány és a tartósan távol levők miatt – túlterhelt. Az előzetesek fogvatartásának körülményeit – a zsúfoltság, illetve a foglalkoztatás szinte teljes hiánya miatt – rosszabbnak találta, mint az elítéltekéét. Rámutatott, hogy az intézet több mint 200%-os zsúfoltsága súlyosan sérti az előzetesen letartóztatottak emberi méltósághoz való jogát, az embertelen, megalázó bánásmód közvetlen veszélyét idézi elő, a személyi állomány rendkívül alacsony létszáma pedig közvetlenül veszélyezteti az intézet dolgozóinak emberi méltósághoz való jogát. Felkérte az igazságügyi és rendészeti minisztert, hogy középtávon gondoskodjon az előzetesházak – kiemelten a Venyige utcai objektum – zsúfoltságának csökkentéséről, valamint az előzetesen letartóztatottak foglalkoztatási, képzési feltételeinek megteremtéséről. Javasolta, hogy a minisztérium végezzen összehasonlítást az előzetesen letartóztatottak tartási költségei és a házi őrizetet biztosító "karperecek" beszerzésének és működtetésének költségei között. Indítványozta, hogy intézkedjen a személyi állomány létszámhiányának megszüntetéséről.

A miniszter az ombudsmani kezdeményezésekkel nem értett egyet, de azokat a biztos változatlanul fenntartotta, javasolva, hogy keresse fel bármelyik 150–200%-osan zsúfolt előzetesházat, és személyesen győződjön meg az ott uralkodó körülményekről.

Az első magánüzemeltetésű börtön¹⁴

A biztos 2010 első negyedében munkatársait bízta meg a Tiszalöki Országos Bv. Intézetben való helyszíni vizsgálattal. A 700 férőhelyes börtönben az elítéltek európai körülmények között tölthetik le szabadságvesztés-büntetésüket, le-

¹³ Lásd az AJB 905/2010. számú ombudsmani jelentést.

¹⁴ Lásd az AJB 2896/2010. számú ombudsmani jelentést.

hetőségük van tanulásra, munkavégzésre és sportolásra is. Az egy- vagy két-személyes zárkák és azok felszereltsége tisztességes, kulturált elhelyezést biztosít, kívülről vezérelhető TV és rádió is a zárkaberendezés része. A fogvatartottak egészségügyi ellátását különálló kétszintes épületblokkban, szakképzett orvosok és ápolók végzik. A konyha felszereltsége modern, naponta több mint húszféle étrend szerint főznek.

A biztos megnyugvással fogadta, hogy a házasság és a család védelmét elősegítve Tiszalökön kérelemre havonta engedélyeznek családi beszélőt, amelyen egy időben akár a fogvatartott három kiskorú hozzátartozója is jelen lehet. Karácsonykor is fogadhattak látogatót az elítéltek, a kisebb gyermekeknek játszósarkot is berendeztek.

Az egy nevelőre jutó elítélti létszámot az ombudsman elfogadhatónak tartotta, a fogvatartotti létszámhoz viszonyítva viszont kevésnek találta a körletfelügyelők és a pszichológusok számát. Az intézetben a legmodernebb biztonsági berendezések szolgálják a fogvatartás rendjét és biztonságát. Az országgyűlési biztos mindennek elismerése mellett sürgette az állam és a magánüzemeltetésű börtönök viszonyának jogszabályban való rendezését. A Belügyminisztérium tájékoztatása szerint a Nemzeti Fejlesztési Minisztériumban – többek között – megkezdődött a PPP-konstrukcióban épült bv. intézetek pénzügyi és jogi átvilágítása, melynek eredménye ismeretében megteszik az esetlegesen feltárt problémák megoldását célzó intézkedéseket. Ennek során figyelemmel lesznek az ombudsmani jelentésben hivatkozott joghézag kezeléséhez szükséges feladatokra is.

A fogyatékossgal élő fogvatartottak jogainak érvényesüléséről¹⁵

E téma áttekintése végett az ombudsman hivatalból rendelt el átfogó vizsgálatot az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI), a tököli Bv. Központi Kórházban és a Nagyfai Bv. Intézet Krónikus Utókezelő Részlegén.

Az IMEI épületének az állaga nagyon leromlott. A létszámstop miatt nem tudnak ápolókat felvenni. Súlyos probléma, hogy az intézetben a pszichiáterek átlagéletkora 70-75 év, nehéz az utánpótlásuk. Az értelmi, illetve testi fogyatékossgal élő személyek elhelyezése nem felel meg a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló ENSZ Egyezmény rendelkezéseinek, az épület egyáltalán nem akadálymentes, a jelenleg működő egy-egy szakkörön túl további terápiás és a rehabilitációt elősegítő egyéb tevékenységet is biztosítani kellene. Mindezek súlyosan sértik a pszichiátriai kezelés alatt álló betegek, valamint a kezelésre beutaltak emberi méltósághoz való jogát. Ezért sürgette, hogy belátható időn belül teremtsék meg az IMEI korszerű működésének feltételeit, továbbá fontolják meg az intézmény egészségügyi miniszter felügyelete alá helyezését. Észrevételezte

¹⁵ Lásd az AJB 1161/2010. számú ombudsmani jelentést.

az ombudsman azt is, hogy a fogvatartottak egészségügyi ellátására vonatkozó szabályokat ugyan az 5/1998. (III. 6.) IM rendelet meghatározza, de az egészségügyről szóló törvényre egyáltalán nem hivatkozik, noha később alkották meg, mint a szóban forgó törvényt. Emiatt az Alkotmánybírósághoz fordult.

A kényszergyógykezelt betegekkel szemben alkalmazható kényszerítő eszközökről szóló rendeletet is pontatlannak ítélte meg a biztos, ami sérti a jogbiztonság követelményét.

A nőket és a férfiakat a vizsgált intézetekben mindenütt elkülönítetten helyezik el, a fiatalokúakat viszont nem. Ez szemben áll a gyermekek kiemelt védelemhez és gondoskodáshoz való jogával.

Tökölön a fürdőhelyiségek nem akadálymentesek, és nincs a mozgáskorlátozottak számára kialakított külön WC sem. A főépület kicsi, ketrecszerű sétaudvara csak korlátozottan biztosítja a szabad levegőn tartózkodás lehetőségét.

A Nagyfai Bv. Intézettel a betegjogi képviselő csak 2009 nyarán vette fel a kapcsolatot, de az intézet nem biztosította a fogvatartottaknak a jogszabályban előírt heti egy fogadóórát. Ezen intézethez rendkívül rossz minőségű, kátyús bentút vezet, aminek sürgős javítását javasolta a biztos.

Az igazságügyi tárcának tett javaslatokra adott (májusi) válasz szerint az új kormány feladata lesz az IMEI-vel kapcsolatos döntés, illetve a gondnokság alatt álló (értelmi fogyatékossgal élő) fogvatartottak büntetőeljárás jogairól való egyeztetés. Ezért szeptemberben a Belügyminisztériumhoz fordult az ombudsman az ajánlásaival összefüggő válaszok véglegesítése érdekében. A nagyfai objektumban az egyik betegjogi képviselő óraszámának bővítésével biztosítják a heti fogadóórát. Az országos parancsnokság pedig kezdeményezte egyrészt a Nagyfai-Alföld Kft. tulajdonában álló bekötőút helyi közúttá való átminősítését, másrészt tököli kórházban egy megfelelő méretű sétaudvar kialakításának lehetőségét.

Külföldiek rács mögött¹⁶

Ötvenhárom országból, többségükben Romániából, Vietnámból, Szerbiából és Szlovákiából származnak a magyarországi bv. intézetekben jelenleg fogva tartott külföldi állampolgárok. Nemrég 4 hónapig előzetes letartóztatásban volt hazánkban két brit állampolgár is. Az ombudsman a fogvatartottak jogainak védelmét és az állam büntetőhatalmi igényeinek érvényesítését, alkotmányos, törvényes jellegét elemző vizsgálatai keretében tájékozódott arról, hogy a büntetés-végrehajtás miként biztosítja a külföldi fogvatartottak kommunikációhoz való jogát. Konkrétabban: miképpen értetik meg magukat a büntetés-végrehajtás személyzetével, hogyan ismerhetik meg a rájuk vonatkozó rendelkezéseket, szabályokat azok, akik nem beszélnek magyarul.

¹⁶ Lásd az AJB 2103/2010. számú ügyet.

Megállapította, hogy a magyar büntetés-végrehajtási szervezet kiemelten ügyel a külföldi fogvatartottak kommunikációs jogainak érvényesülésére, a velük való foglalkozásra. Több mint egy tucat nyelvre lefordított tájékoztató segíti őket jogaik, kötelezettségeik megismerésében, mindennapi eligazodásukban. A büntetés-végrehajtás szervezetének költségvetése külön keretet tartalmaz a jogszabályi változások lefordítására. Az azonos nyelven beszélő fogvatartottakat törekednek egy zárkában elhelyezni, amennyiben persze nem esnek a büntetési korlátozás hatálya alá. A büntetés-végrehajtás személyi állományában egyre nagyobb számban vannak több nyelven beszélő, a külföldi fogvatartottakkal kommunikálni képes alkalmazottak is. Az intézetek könyvtáraiban találhatóak idegen nyelvű könyvek, szótárak.

A bv. intézetekbe rendszeresen ellátogatnak a környező országok konzuljai, hogy kapcsolatot tartsanak a honfitársaikkal, és gyakran olvasnivalót is visznek nekik.

Ombudsmani vizit a váci börtönben¹⁷

Az országos átlaghoz hasonlóan 140%-os telítettségű, 150 éve létesített Váci Fegyház és Börtönben a vezetők átgondolt, következetes munkával igyekeznek biztosítani a fogvatartottak megfelelő elhelyezését, ételmezését, ruházati és egészségügyi ellátását, munkáltatását, a büntetés céljával nem ellentétes jogaik gyakorlását. Rendelkezésre állnak a neveléshez és oktatáshoz szükséges feltételek is. Az elítéltek számához képest elegendő nevelő dolgozik az intézetben, de a biztos szerint több pszichológust kellene alkalmazni, és sürgős lenne az üres szakorvosi státusz betöltése is.

Az elítéltek a foglalkoztatásukra létrehozott gazdálkodó szervezetnél, az intézetben belül működő Duna-Mix Kft.-nél, illetve az intézet ellátását, fenntartását szolgáló költségvetési munkahelyeken dolgoznak.

A biztos megítélése szerint a zárkák felszereltsége, az egyes körletek folyosóin lévő fürdők is általában megfelelnek az elvárásoknak. Ugyanakkor nem mindenütt van fallal leválasztva a mellékhelyiség, és a rabok kénytelenek a ruhájukat a zárkájukban mosni-szárítani, az egészségügyi részleg betegszobáihoz tartozó fürdő pedig nincs akadálymentesítve.

Pozitív gyakorlata az intézetnek, hogy a fogvatartottak és az intézet dolgozói ugyanazt az ételt kapják. Lehetőség van a családi beszélőkre és az elítéltek jeles ünnepeken is fogadhatnak látogatót. Sérti viszont a jogállamiság elvét és a jogbiztonság követelményét, de akár az elítélt tulajdonhoz való joga is sérülhet, hogy az intézet előírja a hozzátartozónak, hogy határozza meg, mire fordíthatja az elítélt a neki küldött pénzt.

Csaknem egy éve a váci börtönben hozták létre a szabadulás előtt állók számára a három zárkából és egy közös helyiségből álló APAC-körletet.

¹⁷ Lásd az AJB 4201/2010. számú ombudsmani jelentést.

Az APAC keresztény világnézeten alapuló rendszer, központjában a közösség, ezen belül is a család áll, és az a célja, hogy megkönnyítse a visszailleszkedést a családba és a társadalomba.

Az intézet csak egy csomagvizsgálóval rendelkezik, ami a biztonságos fogvatartást közvetlenül veszélyeztetheti. Az ügyvédi beszélő helyiség sem felel meg annak a követelménynek, hogy a védő ellenőrzés nélkül beszélhessen ügyfelével, mert nincsenek elválasztó falak.

Az állomány helyiségeit mintegy egy éve kezdték felújítani. Ezzel együtt is kifogásolható, hogy nem megfelelő, hiányosan felszerelt, nem kellően kulturált a dolgozók öltözője, kiszámíthatatlan a szolgálatok beosztása, nem garantált maradéktalanul a jogszabályoknak megfelelő pihenés és szabadság, és nem térítik meg teljes egészében a szolgálatra soron kívül berendelték többletköltségét.

Az ombudsman a jelentését megküldte a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának és az intézet vezetőjének, egyúttal megoldásokat javasolt az általa észlelt problémák orvoslására. Az országos parancsnok engedélyezte az üres pszichológusi státusz betöltését, és gondoskodott az elkülönített ügyvédi beszélő kiépítéséhez, a zárkákban lévő WC-k két, két és fél év alatt való térelváltása pénzügyi forrásigényének központi biztosításáról. Utasította az intézet parancsnokát, hogy az állomány szolgálati helyre való váratlan visszarendeléseiből adódó többletköltséget a jogszabályoknak megfelelően térítse meg. Elrendelte, hogy vizsgálják meg a pszichológusi státuszok száma, valamint a foglalkoztatott elítéltek létszáma növelésének, további csomagvizsgáló beszerzésének, valamint a személyi állomány öltözői, szociális helyiségei felújításának megvalósíthatóságát. Az intézet parancsnoka pedig módosította a házirendet, intézkedett az egészségügyi körlet zuhanyozóhelyiségének soron kívüli akadálymentesítéséről, a fogvatartottak differenciált és arányos elhelyezéséről, a fogvatartotti foglalkoztatási szint megőrzéséről, pályázati lehetőségek felkutatásáról, az orvosi státusz mielőbbi betöltéséről, az állomány jogainak kiemelt kezeléséről végül: keresi a fogvatartotti közös szarítóhelyiség kialakításának lehetőségét.

Utóvizsgálat a pálhalmi börtönben¹⁸

Az országgyűlési biztos – a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben tartott utóvizsgálatán – az elsőhöz képest¹⁹ jelentős fejlődést tapasztalt, de talált még javítanivalót. Szerinte az intézet parancsnoka sok mindent megtett az általa korábban feltárt problémák megszüntetésére. Több idő jut az orvosi ellátásra, ami már zökkenőmentesnek tekinthető. Valamennyi zárkában – a fegyelmiben is – van folyóvíz, és pontosabban szabályozták a házirend előírásait. Az intézetpa-

¹⁸ Lásd az AJB 5622/2010. számú ombudsmani jelentést.

¹⁹ Lásd a jelen cikk „A fogvatartott nők és a személyi állomány alkotmányos jogainak érvényesülése” című fejezetében foglaltakat.

rancsnok Mélykúton átcsoportosítással próbálta enyhíteni a nevelői létszámihiányt, ám a nevelői státuszok így sem igazodnak a feladatokhoz. Ez továbbra is azzal jár, hogy egyszerre kerülhet veszélybe az állomány és a fogvatartottak emberi méltóságához való joga.

Az intézet sándorházai objektumát renoválták, kicserélték az ablakokat, szigetelték a homlokzatot és a tetőt, valamint belső festéssel, a zuhanyozók folyamatos felújításával, az épületek előtti terület gondozásával, a fogvatartottak egészségügyi várójának létrehozásával alakították ki az elítéltek emberi tartózkodásra alkalmas környezetét. A zuhanyozók egy része még felújításra vár, ebben az állapotukban ugyanis még balesetveszélyesek, ami sérti a fogvatartottak egészséges környezethez és lehető legmagasabb szintű testi, lelki egészséghez való jogát.

A zárkák felszereltsége megfelelő, az elítéltek munkáltatási helyzete az intézet mindhárom alegységében pozitívnak mondható. Sándorházán azonban komoly problémát jelent, hogy a munkáltatás során a szükségesnél kevesebb nevelőnek és felügyelőnek kell naponta ügyelnie a sok fogvatartottra. Biztosítottak a vallásgyakorlás és a szabadidős tevékenység – a sport, a tanulás – feltételei. Megfelelő az ételek mennyisége és minősége, valamint a rokonokkal való kapcsolattartás lehetősége. A három objektum közül azonban csak Sándorházán áll rendelkezésre az a technikai eszközpark, amely alkalmas a fogvatartottak, illetőleg a bv. intézetbe érkező látogatók átvizsgálására. Mélykúton és Bernátkúton az ilyen eszközök hiánya közvetlenül veszélyeztetheti nemcsak az ott dolgozó állomány, de a fogvatartottak biztonságát is.

Az intézet Házirendjét a biztos szerint tovább szükséges módosítani, mert az az elítéltnak küldött pénzösszeg felhasználását jogállami szempontból kifogásolható módon szabályozza.

Az ombudsman tapasztalatait összegezve javasolta a belügyminiszternek, hogy vizsgálta meg a nevelői és felügyelői státuszok emelésének, és az ahhoz szükséges anyagi fedezet előteremtésének lehetőségét. A büntetés-végrehajtás országos parancsnokát arra kérte, hogy gondoskodjon újabb beléptető-rendszerek kialakításáról, továbbá a fogvatartotti fürdőhelyiségek soron kívüli teljes felújításáról, az intézet parancsnoka pedig módosítsa a Házirendet. (A javaslatokra a válaszadás határideje még nem telt le.)

Öngyilkosságok a hazai börtönökben – ombudsmani vélemény

A Váci Fegyház és Börtönben tett látogatása után nem sokkal öngyilkos lett egy előzetesen letartóztatott. Ebből kiindulva szólalt meg a médiában a biztos a témakörben.

A magyarországi börtönökben évente kevesebb, mint tíz fogvatartott vet önkézzel véget életének. Az országgyűlési biztos a mintegy két éve tartó helyszíni vizsgálatsorozata keretében felmérte azokat a körülményeket is, amelyek miatt a

börtönökben nagyobb az öngyilkosságok kockázata. Az okokat a következőkben látja: a fogvatartottakat falak és rácsok választják el a külvilágtól, az általános egészségügytől és a civil szervezetektől. Az a az öngyilkosság kockázatát fokozza a letartóztatási sokk, az intézetek telítettsége, az öngyilkossági hajlamot erősítik egyes lelki-pszichológiai tényezők. Különlegesen veszélyes, ha a fogvatartottat elkülönítik, illetve ha kevés az amúgy is túlterhelt és alultervezett létszámú személyzet, különösen éjszaka vagy hétfvégén.

A biztos tapasztalatai szerint az előzőek miatt gyakori a börtönökben az öngyilkossági kísérlet, de a legtöbb próbálkozás nem végzetes, mert az arra hajlamosnak tartottakra a személyzet különösen figyel. Mégis megfogalmazott néhány észrevételt. Ezek a következők: Pálhalmán, Kalocsán, Veszprémben, a budapesti Venyige utcában és Tiszalökön a szükségéstől elmarad az állomány létszáma. A mélykúti objektumban továbbra is kevésnek ítélte meg a nevelők számát. A fiatalokú fogvatartottak tököli bv. intézetében nem találta elegendőnek a két pszichológust, és úgy vélte, hogy több éjszakai felügyelőre volna szükség. Egerben egyáltalán nem volt pszichológus. A fiatalokúak szirmabesenyői intézetében – a vizsgálat időpontjában – a pszichológus mellett a neurológus szakorvos is hiányzott. A váci börtönben több pszichológust kellene alkalmazni, és itt sürgős lenne a szakorvosi státusz betöltése is. A biztos csaknem hasonló problémát talált Baracskán. Veszprémben a pszichológust csak napi négy órában foglalkoztatták, az IMEI-ben pedig a létszámstop tette lehetetlenné az ápolók számának növelését. Ez utóbbi intézményben gond a pszichiáterek magas életkora is.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa mindezek alapján javasolta, hogy a problémákat a személyzet és az orvosok létszámának növelésével orvosolják. A címzettek ezzel elvben egyetértettek, azonban a költségvetési lehetőségekre hivatkozva nem mindenhol tettek eleget maradéktalanul az ombudsmani ajánlásoknak. Egerben és Kalocsán maximálisan, Pálhalmán, Veszprémben és Vácott részben megvalósultak a biztos javaslatai. Másutt vagy egyáltalán nem történt semmi, vagy a biztos ígéretet kapott azok teljesítésére, és van, ahol az ajánlásaira vonatkozó válaszadás határideje még nem telt le. Az illetékes miniszter egyetértett a biztossal abban is, hogy jogszabályban kell rögzíteni a fiatalokúak bv. intézetei személyi állományának létszámát.

Humanitás a büntetésben – ombudsmani börtönvizsgálat²⁰

A Közép-Dunántúli Országos Bv. Intézet baracskai objektumában az intézet vezetése a feszített költségvetési feltételek dacára az elmúlt években az intézet épületeinek folyamatos, szinte teljes körű felújításával, külső-belső karbantartásával, festésével javítani tudta mind a fogvatartotti, mind a személyi állomány elhelyezési körülményeit, komfortérzetét.

²⁰ Lásd az AJB 5623/2010. számú ombudsmani jelentést.

A folyamatos felújítások miatt – a fogvatartottak egy részének ideiglenes áthelyezésével – ugyan átmeneti zsúfoltság keletkezett, és elkerülhetetlen volt a háromemeletes ágyak használata is, ami felvetette az embertelen, megalázó bánásmód veszélyét, de mindez azért történt, hogy az elhelyezési körülmények jobbakk legyenek a későbbiekben.

A zárkák mérete, felszereltsége, a zárkákban lévő, zárható WC, a folyosókon lévő fürdők megfelelnek az elvárásoknak, biztosítják a fogvatartottak egészséges környezethez való jogát, valamint emberi méltóságát. Ugyanakkor az, hogy jogszabály nem rendelkezik a fogvatartott saját kimosott ruhája szárítására való alkalmatlanság biztosításáról, közvetlenül veszélyezteti emberi méltóságukat, valamint lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jogukat.

A fogvatartottak jelenlegi létszámához viszonyítva az intézetben nem elegendő az egy csomagvizsgáló berendezés (a székesfehérvári objektumban egyáltalán nincs ilyen), és a baracskai objektum beléptető rendszerének korszerűsítése is elmaradt. Mindez közvetlenül veszélyeztetheti nemcsak az ott dolgozó állomány, de a fogvatartottak biztonságát is, azon keresztül pedig az élethez, testi épséghez fűződő jogukat.

Megfelelően biztosítottak a munkáltatás, a tanulás, a sport, a vallásgyakorlás és az egyéb szabadidős tevékenységek hasznos eltöltésének feltételei. Megnyugtató, hogy szakoktatás is indult az intézetben, és egyre több fogvatartott szeretne tanulni. A munkáltatás további lehetőségeinek keresését azonban indokolt folyamatosan napirenden tartani.

A fogvatartottak írásban nyilatkozhatnak az ételek minőségéről, mennyiségét pedig minden ebédsztáznál mintaadag alapján ellenőrizhetik. A szabadlevegőn való tartózkodásuk, a séta szabad rendje példaértékű, és jó gyakorlatot követ az intézet a karácsonyi családi látogatófogadás lehetőségének bevezetésével is. Az intézet kiemelt figyelmet fordít a fogvatartottak egészségügyi ellátására.

Az ügyvédi beszélő helyiségek áthallást is lehetővé tevő elválasztó fala nem felel meg annak a követelménynek, hogy a védő ellenőrzés nélkül beszélhessen ügyfelével. Ez visszásságot okoz a jogállamiság elve és az abból levezethető jobbiztonság követelménye vonatkozásában, de sérti a tisztességes eljáráshoz való jogot is.

Az elítéltek számához képest elegendő felügyelő és nevelő dolgozik az intézetben, de több pszichológusra lenne szükség, és elkerülhetetlen a két szakorvosi státusz betöltése, valamint a fogorvos rendelési idejének növelése is. A hőségriadó idején az objektumban megfelelően alkalmazkodtak a különleges helyzethez, gondoskodtak a zárkák megfelelő szellőzéséről, a napi – akár többszöri – zuhanyozásra is lehetőség volt.

Az országgyűlési biztos megállapításairól tájékoztatta a belügyminisztert, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokát, valamint az intézet vezetőjét, egyben javasolta az általa észlelt fennálló problémák mielőbbi orvosolását. (A javaslatokra való reagálás határideje még nem telt le.)

A tendenciák összegzése

Az elmúlt 3 évben sok minden javult a bv. intézetekben, tehát van fogadókészség a büntetés-végrehajtásért felelős vezetők részéről arra, hogy az ombudsmani kritikákat elfogadva, jobb körülményeket teremtsenek az elítélteknek. Például a zárkák mérete nőtt, felszereltsége javult, javították és zárhatóvá tették sok helyen a WC-ket, folyó vizet vezettek be fegyelmi zárkákba is. Természetesen a korszerűsítések, építkezések azzal járnak, hogy a fogvatartottak továbbra is ott élnek, esetleg zsúfoltságban, háromemeletes ágyakon alhatnak. Ez azonban csak átmeneti jelenség, és jobbító szándékú.

A túlzásúfoltóság nem egységes a hazai börtönökben, a nyugati megyékben (az új börtönökben) akadnak szabad férőhelyek.

Javult a börtönökben az ételek minősége és mennyisége is (pl. baracskai mintaadag és nyilatkozattételi lehetőség/Szombathelyen viszont le kellett egyszerűsíteni az étlapot).

Javult az egészségügyi ellátás színvonala is, bár pszichológusból és orvusból sok helyen ma is hiány van.

Több helyen hiányos a nevelői, felügyelői létszám is, ami a biztonságos fogvatartást veszélyeztetheti. A biztonsághoz tartozik a csomagvizsgálók hiánya, valamint a beléptető rendszerek korszerűsítésének a szükségessége.

A lelki-, vallási gondozás szinte mindenhol megoldott. A szabadidő hasznos eltöltésére is odafigyelnek az intézetek, szakköröket, vetélkedőket szerveznek. Az oktatásra is egyre nagyobb igényük van a raboknak.

Egyre kevesebb viszont a fogvatartottak foglalkoztatási lehetősége, ugyanis a gazdasági válság hatása a börtönökbe is begyűrűzött.

Úgy gondolom, hogy az általam felvetett gondolatok bizonyítják, hogy vizsgálataival, ajánlásaival az országgyűlési biztos egyszerre járul hozzá a fogvatartottak jogainak védelméhez és az állam büntetőhatalmi igényeinek érvényesítéséhez, a szabadságvesztés-büntetések végrehajtása alkotmányos, törvényes jellegének megtartásához.

Bízom abban, hogy a fentebb részletezett tapasztalatok gazdagítják a jövőben a büntetés-végrehajtási tevékenység eszköztárát, és eljutnak azokhoz, akik az ügy érdekében a jövőben is tenni tudnak/akarnak.

Tóth Mariann

Egyes alkotmányos jogok érvényesülése az elítéltek reintegrációja szempontjából

E tanulmány célja kiemelni és gyakorlati szempontból bemutatni azokat az alkotmányos jogokat – ha lehet egyáltalán prioritás szerint megkülönböztetni e jogok jelentőségét –, amelyeknek a biztosítása a reszocializáció nélkülözhetetlen elemei.

Az alkotmányos joggyakorlás elmélete a büntetés-végrehajtásban

Az emberi jog minden ember veleszületett és elidegeníthetetlen joga, az állam által sem vonható el, és egy ember sem mondhat le róla. Az emberi jogok azonban – alkotmányosan elismerhető cél érdekében és az ehhez szükséges mértékben – korlátozhatóak, ha annak alkotmányos feltételei megvalósulnak. Az alapvető jog lényeges tartalmát törvénnyel sem lehet korlátozni.

Az állam köteles védeni az elítéltek alkotmányos jogait is: „Az állam büntető hatalmának önkényével, túlsúlyával szemben az egyént védő alkotmányos értékek történetileg elsősorban a büntetőjogra és a büntetőeljárásra fogalmazódtak meg és váltak – különböző részletességgel – az alkotmányok részeivé. Ez azonban nem jelenti a büntetés-végrehajtásban megnyilvánuló állami büntető hatalom korlátlanágát, a bűnösnek talált és büntetésre ítélt egyén teljes kiszolgáltatottságát. Az elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya, akinek jogai és kötelezettségei vannak... A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteinek szélső értékeit egyrészt az emberi méltósághoz, a személyi biztonsághoz való jog, másrészt a kínzásnak, a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódnak és büntetésnek tilalma jelöli ki. Ezen belül a jogállamiságból, valamint az alapvető jogok lényeges tartalmának korlátozására vonatkozó alkotmányos tilalomból vezethető le, hogy a büntetések és az intézkedések végrehajtása címén az állam milyen mértékben avatkozhat az egyén életébe, korlátozhatja alapjogait és szabadságát.”¹

Vókó György szerint „A büntetés-végrehajtási jog elméletének és gyakorlatának központi kérdése a szabadságvesztésre ítélt jogi helyzete. Ehhez viszonyítva tudjuk értékelni a többi büntetéssel és intézkedéssel sújtottak jogi helyzetét.”² Az alkotmányos jogok egy lehetséges csoportosításában Vókó György különbséget tesz a szabadságvesztéssel nem érintett, a módosuló és a szünetelő jogok között, végül pedig léteznek olyan jogok is, amelyeket a szabadságvesztés keletkeztet. Az első csoportba tartozó jogok – mint például az emberi méltóság-

¹ Az Alkotmánybíróság 13/2001. (V.14.) számú határozata.

² Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1999. 167.

hoz való jog, a személyi biztonság joga, a jó hírnévhez való jog, a vallásszabadság – biztosítása tűnik a legfontosabbnak a reszocializáció elérése érdekében, hiszen különösen hangsúlyos, hogy az emberi méltóság, a személy integritása, az egyén személyiségének védelme csak olyan mértékben lehessen korlátozás tárgya, amilyen mértékben ezt a fogvatartás ténye, illetve a büntetés-végrehajtási intézet rendjéhez fűződő érdek értelemszerűen befolyásolhatja. Az Európai Tanács R (2006) 2. számú ajánlása, az új Európai Börtön szabályok szigorú előírásokat tartalmaz e jogok biztosítása és ellenőrzése érdekében.³

A törvényes bánásmód részét képezi a fogvatartott emberi méltóságának fenntartása, jogsértés esetén pedig a jogorvoslati lehetőségről való tájékoztatása. Ugyanakkor viszont a törvényes bánásmód az elítélttől is megköveteli a végrehajtás rendjének betartását. A gyakorlatban azonban bizonyos jogok korlátozása, vagy megszüntetése olyan jogokat is csorbít, amelyek megsértésének az Alkotmány szerint nem szabadna bekövetkeznie.

Felmerül a kérdés: Van-e olyan megoldás, amely csak azoktól a jogoktól, közművektől fosztja meg az elítéltet, amik elkerülhetetlenek a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során?

A szabadságvesztéssel nem érintett jogok

A jó hírnévhez való jog

Jellemző, hogy az elítélteknek – mégoly furcsa is ez a közvélemény szemében – a „jó hírnevükhöz” is joguk van. A jó hírnévhez való jog a személyiségi jogok része, és e sajátos körben lényegében azt jelenti, hogy az elítélés tényén túl a fogvatartottakat nem érheti további negatív értékítélet, nem sérthetik az emberi méltóságukat például azzal, hogy akár verbálisan becsmérlik, lealacsonyítják, megalázzák őket, olyan dolgokat is kivetítve a személyiségükre, amelyek semmiféle összefüggésben nincsenek elítélésük okaival. A jó hírnévhez való jogot tehát nem érintheti a börtönbüntetés, ám ennek gyakorlati megvalósítása nem könnyű feladat. Ma Magyarországon a bűnözőt, a törvényszegőt az általános társadalmi megítélés erkölcsi fogyatékosnak minősíti. A bűnözés tömegszinten az alacsonyabb társadalmi osztályok jellemző viselkedésformája, így az elítéltek többszörösen a kisebbségi csoport tagjai lesznek.

Az 1950-es években a bűnelkövetőt a szocializmus ellenségének tartották, és erkölcsi megvetésben részesítették. Az őrszobák ajtaján lévő „Ne csak őrizd, gyűlöld is!” felirat mindennap figyelmeztette az őröket, hogy ebben a szellemiségben vonuljanak szolgálatba. Majd az 1990-es évekre megérett paradigmaváltás következtében a szabadságjogok nagyobb hangsúlyt kaptak, de a régi berög-

³ Lásd Új európai börtön szabályok és magyarázatuk. Összeáll. Vókó György. Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007.

zódéseket nagyon nehéz megváltoztatni.⁴ Az őr eleve fölérendelt helyzetében engedelmességet követel az elítélttől. Számos szociálpszichológiai kísérlet bizonyította (gondoljunk Zimbardo híres börtönkísérletére)⁵, hogy a mesterséges környezetben kialakított alá-, fölérendelt viszonyokat – ezek megfelelő oktatása nélkül – az emberek többsége nem tudja megfelelően kezelni.

A büntetés megtorló jellege kizárólag a szabadság elvonásában jelentkezhetsz, ezen túlmenően nem. A „szabadságvesztés” tehát a szabadság elvesztését jelenti, s részben sem az emberi méltóság elvesztését.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az emberi méltóságuk megőrzésére, a megfelelő bánásmódra fokozottan érzékenyek a gondatlan bűncselekmény – például halálos közúti baleset okozása – miatt elítélt, magasabb iskolai végzettséggel rendelkező személyek. Esetenkénti panaszaiból kiderül, hogy azt is sérelmesnek tartják, ha emelt hangon beszélnek velük, s időnként úgy vélik, éppen az átlagosnál magasabb intellektusuk miatt éri őket valamely olyan hatás, amely atrocitásként, hátrányos megkülönböztetésként élnek meg. Ez nyilván sokszor alaptalan és túlérzékenységet mutató magatartás, de az egyenlő bánásmód követelményeivel nem ellentétes, ha az egyébként konform magatartást tanúsító elítéltek hasonló érzékenységet megpróbálják megérteni.

A lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog

A Magyar Köztársaság Alkotmánya rögzíti, hogy a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog minden személyre vonatkozik, aki a Magyar Köztársaság területén él.⁶

A bebörtönzés a fizikai, lelki kondíció számára nemcsak nálunk, hanem külföldön is komoly kihívást jelent. Egy amerikai kutatás során 170 ezer fogvatartott egészségi állapotát áttekintve azt mutatták ki, hogy fertőzőes megbetegedés a minta 29,6%-nál fordult elő. Ezt követték a vázizomrendszer problémái (15,3%), a keringési problémák (14,0%), a mentális problémák (10,8%) és a légzőrendszer problémái (6,3%).⁷

Az elítéltek egészségi állapota, egészségük védelme, megfelelő gyógykezelése nemzetközileg szabályozott, és jelentős szerepet tölt be, hiszen a szabadságvesztés nem járhat egészségkárosodással. Amennyiben a szabadságvesztés-büntetés szükségszerűen maga után vonná a testi és lelki megbetegedések kockázatát, a marasztaló ítélet akaratlanul is egyenértékű lenne azzal, hogy egyben az egészségkárosodás nagyobb kockázatát is magában foglalja.

⁴ Dr. Boros János személyes közlése (2006).

⁵ Haney, C. – Banks, W. C. – Zimbardo, P. G.: *Interpersonal dynamics in a simulated prison*. *International Journal of Criminology and Penology*, 1973. 1. 69-97.

⁶ A Magyar Köztársaság Alkotmányának 70/D. § (1) bekezdése.

⁷ Baillargeon, J. – Black, S. A. – Pulvino, J. – Dunn, K.: *The disease profile of Texas prison inmates*. *Annales of Epidemiology*, 2000. 10:74-80. (Idézi: Szondy Máté és mtsai: *A diszpozicionális és szituációs optimizmus hatása börtönkörnyezetben* 2004. – <http://www.optimistaklub.hu/2007.01.24/>)

Az elítéltnak az ellátást végző egészségügyi szolgáltató, illetve orvos megválasztásához való joga a büntetés végrehajtásának biztonsága érdekében korlátozható. A korlátozás nem érinti az elítéltnak azt a jogát, hogy egészségi állapota által indokolt egészségügyi ellátásban részesülhessen. Ám a büntetés-végrehajtási intézetek korlátozott anyagi lehetőségei, így az egészségügyi személyzet hiányos létszáma nem mindig teszi lehetővé, hogy ez a folyamat gördülékenyen megvalósuljon. A Magyar Helsinki Bizottság felmérésében, amelyet a kétezres évek elején végeztek, a megkérdezett fogvatartottak 92%-a állította, hogy a büntetés-végrehajtási intézet hibájából nem, vagy későn jutott el az orvosi rendelésre.⁸

Kétségtelen, hogy nehéz a büntetés-végrehajtási intézetek személyzetének dolga: sokszor nem lehet megkülönböztetni a szimulációt a valódi egészségügyi problémától, habár minden esetben az orvos feladata eldönteni, hogy valós vagy alaptalan egészségügyi panasz áll-e fent.

A leggyakrabban sérült alkotmányos jog: A személyi biztonsághoz való jog

Az elítéltnél ezen a téren zajló kettősséget még törvény sem tudja feloldani. Az elítélt törvény szerint jogosult a személyi biztonságának védelmére, ám lényeges szempont, hogy megsérti a börtön szolidaritásának normáját az, aki panasszal él. A szubkultúra kiveti magából, és amint lehetőség nyílik rá, az „árulónak” bántalmazásban lesz része.

Az elítélt megpróbál megfelelni a börtön szubkulturális normáinak, értékeinek, amelyek érvényesülésében jelentős a hagyományozódás szerepe. Feltételezhető, hogy a fogvatartott norma- és értékrendszere megváltozik legalábbis a börtönbüntetés idejére. Ezek közül legfontosabb a szolidaritás, amely meghatározza a börtönben való viselkedést. Célja, hogy a hatóság, a felügyelet, vagy akár egy külső személy ne lásson be a szubkultúra életébe. A reszocializációt segítő személyzetnek viszont tudnia kellene a börtönben történekről, hogy szükség esetén közbe tudjon lépni. Ennek hiányában a bántalmazott elítéltek folytonos stresszhatásnak vannak kitéve, mert nem számíthatnak a személyzet védelmére.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az elítéltek, ha az nem ellentétes a börtön szubkulturájával, általában élnek a panasz vagy a kérelem jogával. A fogvatartott fordulhat az adott intézet vezetőihez és a parancsnokához, az országos parancsnokhoz, a belügyminiszterhez, az ombudsmanhoz, végső soron pedig a Strasbourghban működő Emberi Jogok Európai Bíróságához. Az elítélteknek tisztában kell lenniük azzal, hogy a börtönbüntetéssel nem szűnik meg az a joguk, hogy sérelmeikkel a külvilághoz fordulhatnak, és segítséget várhatnak attól. Ennek tudatában jelentős mértékben oldódhat a kiszolgáltatottság érzése, így a depresszió előfordulási gyakorisága.

⁸ Kádár András Kristóf: Összefoglaló a Magyar Helsinki Bizottság börtönmegfigyelő programjának tapasztalatai alapján. Belügyi Szemle, 2002. 2-3. 34.

A vallásszabadság

A vallásszabadságot az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata is deklarálja: „Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.”⁹ A Magyar Alkotmány 1949 óta biztosítja a vallás szabadságát.¹⁰

Az elítéltek vallásszabadsághoz való jogát ezen kívül biztosítja még a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló törvényerejű rendelet,¹¹ valamint a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló IM rendelet.¹²

A törvény alapján a büntetés-végrehajtási intézetekben az elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy vallásának szokásaiban, előírásaiban biztosított jogait gyakorolhassa, amíg az a végrehajtás rendjét nem veszélyezteti. A vallásszabadság biztosításának kiemelt jelentőségét az is igazolja, hogy a börtönbe korlátozottan bevihető tárgyak között szerepelnek a vallásgyakorláshoz szükséges kegytárgyak is. Emellett az elítélt számára meg kell adni mindazt a lehetőséget, hogy vallási szertartáson részt vegyen, börtönlelkészi gondozásban, sőt vallásának megfelelő étkezésben részesüljön. A vallásszabadság gyakorlása reszocializációs szempontból sem elhanyagolható. A világsajtóból is ismert az a jelenség, hogy az elítéltek gyakran kilátástalannak tűnő helyzetükből fakadóan „találnak rá” egyfajta vallásos meggyőződésre. Bűnbánat gyakorlásával, felelőségük megvallásával képesek lesznek átértékelni gyakran téves értékekre épült múltbeli életvitelüket. Végző soron mindegy, hogy az elítélt milyen úton jut el a változtatás igényéhez, amely a reszocializáció célja is.

A művelődéshez való jog

A rendszerváltás előtt a fogvatartottak nem fizethettek elő újságokra, folyóiratokra, legjellemzőbb olvasmányuk a *Heti Híradó* – a *Börtönújság* elődje – volt a sajtótermékek közül. 1990 utánra világossá vált, hogy a szabadság elvesztése nem jelenti a szabadon választható forrásból történő művelődés lehetőségének elvesztését, és az elítélés nem jelent jogot a szabadidő tartalmának mások általi meghatározására.

⁹ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 18. cikk.

¹⁰ Alkotmány 60. § (1)-(4) bekezdései.

¹¹ A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet – a továbbiakban: Bv. Kódex – 36. § (1) bekezdés h) pontja.

¹² A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet – a továbbiakban: Bv. szabályzat – 93-99. §, 147. § (5) és 195. § (2) bekezdései.

A büntetés-végrehajtási intézeteknek gondoskodniuk kell arról, hogy az elítélt tájékozódhasson a világ eseményeiről.¹³

Napjainkban a tanulás egyik fontos eszköze az internet. Jelenleg a büntetés-végrehajtási intézetekben az elítélt internethasználata során kizárólag az intézet parancsnoka által meghatározott tartalmat tekintheti meg.

Az elítélt saját televízióját és elemmel működő rádiókészülékét is használhatja.¹⁴ A büntetés-végrehajtási intézetekben működő könyvtárak igénybevétele mellett az elítéltek – korlátozott nagyságú – saját „könyvtárral” is rendelkezhetnek a cellájukban, valamint saját költségükre sajtótermékeket is megrendelhetnek.¹⁵

A szabadidő hasznos eltöltése a reszocializáció fontos részét képezi. Nemcsak a verbális intelligencia fejlődése miatt nélkülözhetetlen a rádió, a televízió, a könyvtár és az internet, hanem azért is, mert a szubkultúra értékrendjével szemben a szabad társadalom értékeit is közvetítik az elítélt számára.

A szabadságvesztéssel módosuló jogok

A munkához való jog

Számos emberi jog biztosítása, mint például a tanulás, a munkához való jog reszocializációs eszközként is kiemelt jelentőségű. A munka és a tanulás alapvető tevékenység, a folyamatában megélt siker is a szociális elismerés része; olyan készségeket alapoznak meg, amelyek hozzájárulnak a társadalomba való visszailleszkedéshez. Ezért nem csak a büntetés-végrehajtási intézeteknek kellene hangsúlyt fektetniük a munkához való jog biztosítására.

Az elítéltek munkáltatását végző 12 gazdasági társaság egy része nehéz pénzügyi helyzetben van, mert versenyhátrányt okoz, hogy a munkaerő többnyire szakképzetlen, és az általuk előállított vagy feldolgozott termékek (pl. törülközők, munkaruhák, bútorok, bakancsok) árát a piac nem hajlandó megfizetni. 2010 végére – folyamatos csökkenés után – sajnos már csak az elítélteknek alig 50%-át foglalkoztatták rendszeresen.

Nem problémamentes a mégis foglalkoztatott elítéltek díjazása sem. A Magyar Köztársaság Alkotmánya arról rendelkezik, hogy az egyenlő munkáért mindenkinek, bármilyen megkülönböztetés nélkül, egyenlő bérhez van joga.¹⁶ Az elítéltek bérezésére vonatkozó előírások viszont úgy rendelkeznek, hogy „a teljes munkaidőben foglalkoztatott elítélt részére a havi munkadíjként a kifizetés évét megelőző év első napján a munkaviszonyban álló dolgozókra megállapított kötelező legkisebb munkabér összegének legalább egyharmada jár”¹⁷. A Magyar Hel-

¹³ Bv. szabályzat 78. §.

¹⁴ Bv. szabályzat 1. számú melléklete.

¹⁵ Bv. Kódex 36.§ (1) bekezdése m/pont.

¹⁶ A Magyar Köztársaság Alkotmányának 70/B § (2) bekezdése.

¹⁷ A 6/1996. IM rendelet 124. § (2) bekezdés.

sinki Bizottság 2000–2001-es börtönmegfigyelő programja azt találta, hogy a rendeletben szereplő „legalább” kitétel figyelmen kívül hagyva díjazták az elítélteket.¹⁸

A munkavégzést, a csekély anyagi ellenszolgáltatás ellenére, az elítélt felhasználhatja arra, hogy lekösse magát, nőjön az önbecsülése, elősegítse testi és szellemi erejének fenntartását, lehetőséget adjon szakmai ismeretek megszerzésére és fejlesztésére, vagyis, hogy büntetése végzetével sikeresen visszailleszkedjen a társadalomba. Minthogy a munkavégzés nem csupán reszocializációs kérdés, az elítéltek foglalkoztatásának a bővítése a jövőben – akár állami támogatás révén – elkerülhetetlen.

A tanúhoz való jog

A munka mellett az elítélt az érintett oktatási intézmény engedélyével, illetve a parancsnok hozzájárulásával elméletben még felsőfokú tanulmányokat is folytathat. A gyakorlatban viszont sajnos még az alapfokú iskolai végzettséget sem sikerül mindig megadni azok számára, akik nem fejezték be az általános iskolát – annak a rendeletnek az ellenére sem, miszerint az alapfokú végzettség megszerzését különösen ösztönözni és támogatni kell.¹⁹ A Magyar Helsinki Bizottság 2000–2001-es felmérésében a megkérdezett fogvatartottak csaknem ¼ része azt állította, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben dolgozó személyzet akadályozta meg őt a tanulásában. Ennek a felmérésnek a beszámolója kiemelte azt is, hogy a számok elemzésénél figyelembe kell venni, hogy számos elítélt a tanulásban való akadályoztatásnak éli meg azt is, ha egyes tanfolyamokra létszámkorlát miatt nem kerül be.²⁰

További akadály lehet az elítéltek továbbtanulási szándékának, ha az adott oktatási intézmény szabályzata kizárja a tanulmányok folytatásából azokat a személyeket, akik jogerős büntetésüket töltik.

Ideális esetben azonban mind a büntetés-végrehajtás, mind az oktatási intézmény a kinti világhoz hasonlóan igyekszik jutalmazni, támogatni a tanulni vágyó elítéltet például ösztöndíj lehetőségével, tanszerekkel, tankönyvekkel, valamint a vizsgára való felkészüléshez, illetve tanévenként a vizsgázáskor a munkavégzés alól legalább öt munkanapra való felmentéssel. A parancsnok indokolt esetben engedélyezheti, hogy az elítélt az intézeten kívül is folytathassa tanulmányait, és részt vehessen a vizsgákon.

Az oktatás, a szakképzés, a munkavégzés olyan készségeket alapoznak meg, amelyek hozzájárulnak a társadalomba való visszailleszkedéshez. Még jobb, ha ezeket kiegészíti olyan fejlesztő tréning, amely azt tanítja meg az elítéltnak, hogyan kell viselkednie a munkaközvetítőben, vagy hogyan jelenjen meg a leendő

¹⁸ Kádár András Kristóf i. m. 27.

¹⁹ 6/1996. IM rendelet 74. § (3) bekezdése.

²⁰ Kádár András Kristóf i. m. 33.

munkahelyén, hogyan küzdjön meg a munkahelyi problémákkal. Az elítélt tehát önkéntes vállalása alapján az oktatásban, képzésben való részvétele mellett személyiségének fejlődését segítő programokon is részt vehet.

A tulajdonhoz való jog

A testen viselhető tárgyak, mint például a jegygyűrű, szorosan kapcsolódnak az elítélt identitásához, énképéhez. A befogadásakor mégis elkobozzák ezeket, hiszen az ékszerek cserekereskedelem alapját képezhetik. A jegygyűrűnek személyes értékén túl piaci értéke is van, amin meg lehet vásárolni valamit, vagy akár valakit. Amennyire csak lehetséges, meg kell akadályozni, hogy valamely elítélt jogtalan eszközök használatával előnyösebb helyzetbe kerüljön más elítélteknél.

Az ékszerviselés korlátozása mellett felmerül továbbá a kérdés, hogy miért feltétlenül szükséges az elítéltet saját ruhájától megfosztani. A ruhától való megfosztásnak és rabruha viselésének kezdetben prózai okai voltak. A rabruha még nem olyan régen is – Magyarországon 1979-ig – feltűnő, csíkos, messziről észrevehető volt, és mert a szökött rabok nem juthattak könnyen és azonnal polgári ruhához, egyszerűbb volt őket elfogni. Ma tulajdonképpen az azonos ruha az azonos bánásmód (jogának és kötelezettségének) szimbóluma is lehet: el kell tüntetni a ruházaton megjelenő társadalmi különbségeket, jelezve, hogy a börtönben minden ember azonos státuszhelyzetben van, valamint nem engedhető meg, hogy egy előnyösebb anyagi helyzetben lévő elítélt ruházata irritálóan hasson szegényebb társaira, illetve a személyzet tagjaira.

A törvény úgy oldja meg a szóban forgó kettőséget, hogy a társadalmi érdeket, mások biztonságát előnyben részesíti az egyén jogaival szemben.

Egy sokat vitatott szabadságvesztéssel szünetelő jog: a választójog

A büntetés-végrehajtási intézetekben alapvetően szükség van az emberi jogok átmeneti szüneteltetésére, hiszen a nevelő funkció mellett, ha nem is egyenlő mértékben, de a büntetés szerepét is hangsúlyozni kell. A fogvatartottak vétettek a társadalmi normák ellen, jogsértő cselekedetükkel nemcsak az államot károsítva, hanem sokszor magánszemélynek is jelentős lelki és/vagy anyagi ártalmat, kárt okozva. A társadalmi igazságérzet sokszor azt diktálja, hogy a börtönnek retorziót nyújtó létesítménynek kell lennie, ahova a becsületes állampolgárok nem kerülhetnek. A 2006. január 11-én elfogadott új Európai Börtönsszabályok kimondja, hogy a bebörtönzés a szabadságtól való megfosztás által önmagában is büntetés.²¹ Tehát a bezárás, a depriváció, a szabad mozgáshoz való jog korlátozása külön-külön is jelentős lelki terhet ró az elítéltre. Ha mindemellett az elítéltet a társadalmi döntéshelyzetekben való részvételhez kapcsolódó jogaiban

²¹ Európai Börtönsszabályok 102.2 cikke. – Lásd: Új európai börtönsszabályok és magyarázatuk. Összeáll. Vótkó György. Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007. 146.

is korlátozzuk, akkor miként várjuk el tőle, hogy felelősségteljes állampolgárként távozzon a börtönből? Ennek az ellentmondásnak a belátása vezetett oda, hogy napjainkban vitatott témává vált az elítéltek választójogának gyakorlása. A Strasbourg-i Bíróság a Hirst kontra Egyesült Királyság ügyben hozott ítélete kimondta: a szabadságvesztés-büntetésüket töltők automatikus kizárása a választójog gyakorlásából aránytalan és szükségtelen korlátozás, ezért önkényes.²²

A választójog csak indokoltan és arányosan korlátozható, tehát nem általánosan, vagyis a korlátozás nem mindenre és nem mindig érvényes. Azon elítéltek számára, akiknél a szabadságvesztés nem jár az államügyektől való eltiltással, a választójogot meg kell adni.

Az új Európai Börtön szabályok szerint az elítélteknek engedélyezni kell, hogy részt vehessenek a választásokon és a népszavazásokon, valamint a közélet más eseményein, ha az adott nemzet ezekre irányuló jogkorlátozásokat nem állít fel.²³

A választójog gyakorlása egyébként technikailag megoldható, hiszen az előzetesen letartóztatottak (az ártatlanság védelme folytán, mely szerint csak a jogerősen elítélt tekinthető bűnösnek) mozgó urnával szavaznak is.

A Hirst-ügy példát kívánt mutatni a nemzetközi szabályozásra. Ám az ítélet célja nem valósult meg, hiszen az általánosnak tekinthető eljárás Európában az, hogy az elítéltek nem szavazhatnak.²⁴

A szabadságvesztéssel keletkezett jogok két példája

A társadalmi kapcsolatok joga

A mentális egészséget érintő tényezők sorában a depresszió, a szorongás, a stressz, mint a depriváció gyakori velejárói, súlyos egészségkárosító hatásokkal járhatnak. A legfontosabb depriváció a családtól és barátoktól való megfosztottság.²⁵ A külső szociális kapcsolatok fenntartása egyrészt erősítheti a belső lelki élet stabilitását, csökkentheti a stresszt, a depressziót, így a börtönben is egyre növekvő daganatos, emésztési, mozgásszervi, valamint keringési betegségek előfordulási gyakoriságát is.²⁶

Az elítéltet támogatni kell abban, hogy a családba, illetve a társadalomba való visszailleszkedését segítő kapcsolatait ápolja telefonon, vagy látogatófogadás formájában. Végrehajtási fokozattól függetlenül a fogvatartott legalább ha-

²² Hirst v. the United Kingdom. (No. 2) (Application no. 74025/01). – A Hirst-ügyről és az elítéltek választójogáról lásd: Márton Éva – Princz Adrienn – Vajcs Nikolett: A szabadságvesztésre ítélték választójoga. *Börtönügyi Szemle*, 2008. 4. 57-76.

²³ Európai Börtön szabályok 24.11. cikke. – Lásd: Új európai börtön szabályok és magyarázatok. Összeáll. Vókó György. Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007. 51-52.

²⁴ Az elítéltek választójogával kapcsolatos nemzetközi gyakorlatról lásd: Vig Dávid: További gondolatok az elítéltek választójogáról. *Börtönügyi Szemle*, 2009. 3. 73-82.

²⁵ Zamble, Edward – Porporino, Frank: Coping, imprisonment, and rehabilitation. *Criminal Justice and Behavior*, No. 17. 1990. 53-70.

²⁶ Heylmann Katalin: A büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak egészségügyi helyzete. *Belügyi Szemle*, 2002. 2-3. 106-114.

vonként látogatót fogadhat (két felnőttet és két kiskorú személyt egy alkalommal harminc percben, a látogatás – kérelemre – további harminc perccel meghosszabbítható), ameddig az a büntetés-végrehajtási intézet biztonságát nem veszélyezteti vagy sérti. Az elítélt továbbá jogosult meglátogatni súlyosan beteg hozzátartozóját, illetve hozzátartozója temetésén részt vehet, amelyet csak kivételes esetben lehet megtagadni.²⁷

Ennek a jognak a gyakorlása fontos szerepet játszhat abban is, hogy fennmaradjon a fogvatartott külvilág iránti érdeklődése, önértékelése, megőrizhesse identitását, a családban betöltött szerepét. Törekedni kell arra, hogy a külvilággal való kapcsolattartás a lehető legkisebb mértékben legyen korlátozott.

A külvilág és a benti élet közti közvetítésben kiemelten fontos a nevelők munkája, akik folyamatosan értékelik a fogvatartottak életvitelét, figyelemmel kísérik az elítéltek „börtönkarrierjének” alakulását, segítik a családtagokkal való kapcsolattartást, intézik a bentlakók hivatalos ügyeit.

A szabadulásra való felkészítésre való jog

Az elítélt jogosult előkészületeket tenni a szabadulására, szabadulása utáni munkába állása és lakhatása érdekében a munkáltatóval vagy a karitatív szervezet megbízottjával való érintkezésre. Rendkívül fontos azonban, hogy ne a szabadságvesztés-büntetés legvégén kezdődjön el a szabadulásra való felkészítés.

Vókó György megfogalmazása szerint „A nevelési eljárások három területre irányulnak: az elítéltek életviszonyainak alakítására úgy, hogy a nevelési céloknak megfelelő irányú hatások keletkezzenek; az elítéltek cselekvéseinek szabályozására úgy, hogy egyes tevékenység- formák gyakoroltatása, erősítése, mások háttérbe szorítása, csökkentése váltsa ki a kedvező hatást; az elítéltek felfogásának alakítására oly módon, hogy változzon értékrendszerük, bővüljenek ismereik, erősödjenek a beilleszkedésre irányuló törekvéseik.”²⁸

Természetesen a mégoly ideálisan kialakítani próbált szervezet- és intézményrendszer sem tudja önmagában garantálni annak hatékony működését, hiába kezdődik meg a nevelési folyamat már a befogadáskor. Meghatározó informatív jelentőséggel bír, hogy az elítélt első büntényes vagy visszaeső, először van börtönben, vagy már nagy tapasztalatra tett szert; ugyancsak fontos tényező iskolai végzettsége, szakmája, családi állapota, továbbá, hogy volt-e elmeorvosintézetben, alkoholistá-e, vagy szenved-e személyiségzavarban. A nevelési terv előkészítése előtt fel kell mérni az elítélt teherbírását is. Az optimális terv meghatározza, hogy az elítélt személyiségéhez milyen munka, milyen oktatás, és milyen nevelői attitűd illik. Mindez, ideális esetben, nem terheli túl az elítéltet, de nem is hagy teret az unatkozásra. A nevelési tervek megvalósítását a gyakorlatban nagyban hátráltatja – az anyagi, tárgyi feltételek szegényességén túl –, hogy a hazai börtönpopuláció közel felét a visszaeső elítéltek teszik ki.

²⁷ A Bv. Kódex 22. § (3) bekezdés.

²⁸ Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1999. 269.

Néhány összegző tanulság

Habár a büntetés-végrehajtási kódex kimondja, hogy a jogkorlátozás során az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt kell alkalmazni, valamint az állampolgári jogokat csak annyiban szabad korlátozni, amennyiben ez elkerülhetetlen, az eddigi példák alapján láthattuk, hogy mindez küzdelmes feladatot jelent.

További ellentmondást okoz, hogy minél több jog gyakorlásában korlátozzuk az elítéltet, annál nagyobb akadályt gördítünk a reszocializáció útjába. Ha megfosztjuk az elítéltet az őt körülvevő társadalmi és tárgyi környezetétől, miként várhatjuk el, hogy mindezt saját javulásáért tett jócselekedetként fogja fel? „Mesterséges és erőszakot (kényszert) alkalmazó környezet nem lehet kedvező az emberi személyiség alakulására, még kevésbé javítására.”²⁹

Kiemelt figyelmet kell fordítani a személyi szabadságában korlátozott személyekkel való bánásmód törvényességének biztosítására, különös tekintettel az emberi jogok érvényesülésével kapcsolatos elvárásokra, hiszen hogyan tudnák az elítéltek jobban megtapasztalni a törvények betartásának fontosságát, ha nem saját bőrükön. Ezt a célt szolgálja az a nevelési módszer, hogy a börtönbüntetés során az alkotmányos jogok korlátozását, illetve gyakorlásának lehetőségét fenytésre és jutalmazásra is felhasználják. Az elítélt kiemelkedő teljesítményéért, élet vagy jelentős anyagi érték megmentéséért jutalomban részesíthető – például rövid tartamú eltávozás rendkívüli engedélyezésével. Ha viszont a fogvatartott fegyelmi vétséget követ el, jogainak korlátozásával fenytíthetik, például az intézetben kívül nem végezhet munkát, vagy pedig személyes szükségleteire nem vásárolhat.

Ez a gyakorlat a börtönben zajló reszocializációs folyamat szerves része.

A reszocializáció jelentése „újraszocializálódás”. A börtönbe került személyek számára a büntetés mellett olyan körülményeket kell biztosítani, amelyek által újra végigmehetnek a szocializációs folyamat buktatóin, és azokat sikerrel oldhatják meg. Ehhez nemcsak az szükséges, hogy a börtönélet körülményei hasonlítsanak a kinti élethez, hanem az is, hogy szakemberek segítségével a fogvatartottak megtanulják azokat a megküzdési stratégiákat, amelyekkel a „jól szocializálódott személy” a szabad életben rendelkezik. A reszocializáció, tehát mint a társadalmi szabályokhoz való alkalmazkodás újratanulása, egyfajta terápiás folyamat, amelynek során az egyén megtanulja megismerni önmagát és környezetét, elsajátítja az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat. A komplex folyamathoz egyaránt szükség van a társas együttélésre, nevelő hatásokra és az egyén befogadóképességére, megfelelő motivációjára. Mindezek megvalósulása a társadalom általános értékrendjének elfogadásához vezet.

A tanulmányon végigvonuló kettősség feloldását a börtönkörülmények ideális feltételeinek megteremtésével kellene kezdeni. Ugyanis minden pozitív

²⁹ Boros János – Csetnek László: *Börtönpszichológia. 2., átdolg. kiad.* Budapest, Rejtjel Kiadó, 2002. 135.

változást elindító törekvés ellenére a büntetés végrehajtási intézetek zsúfoltsága, az eszközök hiánya, a nem megfelelő higiéniai feltételek hátrányosan befolyásolhatják a fogvatartott jogi helyzetét, személyes biztonságát, emberi méltóságát, de jelentős hatással lehetnek a bánásmód törvényességére is.

Az említett problémákra részben megoldást jelenthetne az úgynevezett rezsim-rendszer bevezetése. A büntetés megkezdésétől a szabadulásig terjedő időben a börtönkörülmények egyre inkább hasonlítanának a társadalmi berendezkedésre, egyre több jogot biztosítva a szabad élet feltételeihez. A rezsim-rendszer fontos következménye lenne, hogy az elítélt csak és kizárólag a büntetés céljának megfelelő mértékben különül el a társadalomtól. A börtönviszonyok és a szabad világ közötti távolság csökkenése jelentős mértékben oldhatna a börtön immanens ellentmondásain. A megváltozott körülmények segítségével eredményesebben lennének védhetőek az elítéltek alkotmányos jogai, az emberi együttélés alapelvei.

Pallo József

Az elítéltek foglalkoztatása az európai büntetés-végrehajtási gyakorlatban

1. A büntetés-végrehajtási munkáltatás és a munkáltatási menedzsmentek főbb típusai az EU-ban

A büntetés-végrehajtási munkáltatást Európa-szerte a szabadságvesztésüket töltő elítéltek kezelésének integráns részeként értékelik. A büntetés-végrehajtási szakirodalomban külön kiemelik, hogy a munkáltatás pozitív perspektívát kínál a fogvatartottak számára, csökkenti az ön- és másokra veszélyes magatartásformák elterjedésének kockázatát, valamint fejleszti a készségeket, és megtanít az elvégzett munka tiszteletére. Az is szinte már közhelyszerű megállapítás, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek fogvatartotti állományának nagy része még soha nem került kapcsolatba a munka világával, vagy legalábbis a fogvatartása kezdete előtt régen kiesett onnan, ezért a munkáltatás a sike-re reintegrációnak is az egyik előfeltétele.¹

A büntetés-végrehajtási munkáltatással kapcsolatos ideák megvalósítása a „börtönmunka” menedzselése útján valósul meg, amely magában foglalja a munkáltatás megszervezésének különböző formáit, a munkatevékenységek felügyeletét és végrehajtását. Európában e menedzsmentek három típusa különíthető el, úgymint *közösségi menedzsment*, *privát menedzsment* és *vegyes rendszerű menedzsment*.

A *közösségi típusú menedzsmentet* az alábbiak jellemzik:²

- A menedzsment személyzete a köztisztviselői állományba tartozik, közvetlen alá- és fölérendeltségi viszonyban van a büntetés-végrehajtás más hivatásos állományban lévő tagjaival;
- A szolgáltatások megvétele és a más szervezeteknek adandó megbízások a közigazgatás sajátos szabályainak vannak alávetve (versenytárgyalások, versenytárgyalás nélkül közvetlenül odaítélt szerződések, vállalkozókkal kötendő együttműködési keretszerződések);
- A bevételeket vissza kell áramoltatni a közigazgatásba;
- A termelés költségeit (fizetések, gépek és eszközök költségei, anyagköltség) a központi költségvetés finanszírozza;
- A termelés főleg az intézeteken belüli fogyasztást szolgálja, vagy más hatóságok termékekkel és szolgáltatásokkal való ellátásában kap szerepet.

¹ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel: Prison work in Europe. Organisation and Management of Prison Workshops. (English short version.) Produced by EQUAL Community Initiative. (2nd call for proposals.) Barcelona, PRIMA Transnational Cooperation Agreement, Centre d’Iniciatives per a la Reinserció (CIRE), 2007. 18. p.

² Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 21. p.

A *privát menedzsment* jellemzői a fentiekkel ellentétben az alábbiak:³

- A menedzsment magánjogi szerződéseknak van alávetve, és független a büntetés-végrehajtási szervezet hierarchikus viszonyaitól és szervezeti rendjétől;
- A közigazgatás és a versenyszféra szereplői a szabad piac elvei alapján kötnek egymással szerződéseket;
- A bevételek a vállalatok tulajdonosaihoz kerülnek. A fő cél tehát a nyereségesség és a költséghatékonyság;
- A termelés költségeit a vállalatok viselik, bár a munkáltatás során alternatív finanszírozási forrásokhoz is hozzájuthatnak;
- A termelés a hatóságok és a magánszektor termékekkel és szolgáltatásokkal történő ellátására összpontosít.

A *vegyes rendszerű menedzsmentek* különböző arányokban egyesítik a közösségi és a privat menedzsment jellegadó vonásait.

A menedzsment típusainak meghatározása mellett el kell végezni még egy osztályozást: ez pedig a munkáltatás rendszerének kategorizálása. Az osztályozás szempontjából figyelmet érdemelnek egyrészt a termelési folyamat ellenőrzésének sajátos módszerei, másrészt azon szervezet típusa, amely meghatározza a munkát végző fogvatartottak munkáltatójának szerepét, harmadrészt pedig a munkabérek megállapításának rendszere és a termeléshez felhasznált források tulajdonjoga.⁴

Az első kategória az ún. *privát vagy szabad rendszer*. Ebben a rendszerben a munkavégzés megfelel az általános munkajogi szabályok szerinti termelési, irányítási feltételeknek, és általában az intézeten kívül folyik a munkáltatás.

A második kategória a *vegyes vagy szerződéses rendszer*. Ez esetben a büntetés-végrehajtási hatóságok biztosítják a szerződéses jogviszonyban álló vállalatok számára a termelőmunka felügyeletét, a fogvatartotti létszámot, a vállalatok pedig felelősséget vállalnak a napi átalányösszegek meghatározott fizetségért és a munkafolyamat gépi eszközökkel és nyersanyaggal való ellátásáért. E kategórián belül speciális szerződéses rendszerként értékelik az ún. „darabbér” rendszert, amelyben a vállalat az előállított termékekért meghatározott összeget fizet a büntetés-végrehajtási szerveknek. A „darabbér” rendszerben az intézetek biztosítják a munkaerőt, a biztonsági személyzetet és a munkavégzés helyéül szolgáló területeket, a szerződő vállalat pedig biztosítja a gépeket, a nyersanyagot, továbbá a termeléshez szükséges irányítást. Alternatív szerződéses rendszerként tartják még számon az ún. „megállapodás szerinti eladás” rendszerét, amelyben a büntetés-végrehajtási hatóságok és a szerződő vállalat megegyeznek a termék árában, de a termelést közvetlenül az előbbiek ellenőrzik.

A munkáltatás rendszerének harmadik nagy osztálya az *adminisztrációs rendszer*. A legtöbb európai országban ez számít a leginkább kedvelt rendszernek.⁵

³ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 22. p.

⁴ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 25-26. p.

⁵ Ez egyébként az ENSZ Bebüntözöttekkel Való Bánásmódra vonatkozó Minimum Szabályai-ban és az európai bv. kódexekben is tükröződik.

A lényege abban áll, hogy a büntetés-végrehajtási hatóságok irányítják és szervezik a termelési folyamatot az intézetek keretein belül, amelyhez a termelési eszközöket is maguk biztosítják. A végső termék vagy a büntetés-végrehajtási szervezetnél kerül felhasználásra (ezt nevezik közvetlen irányítási rendszernek, illetve önfelhasználásnak), vagy értékesítésre kerül külső ügyfelek – magán- vagy közfelhasználók – számára (ez a módozat közvetett irányítás néven is ismert).

2. A büntetés-végrehajtási munkáltatás európai (uniós) normái

A 2009. december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés – megszüntetve a három pillérre épülő közösségi jogi rendszert – a bűnügyi és rendőrségi együttműködést az Unió rendes jogalkotásának tárgyává tette, melynek eredményeként ezek a területek – beleértve a büntetés-végrehajtást – immár a rendes jogalkotás hatálya alá tartoznak. Európai Unió jogalkotása és jogalkalmazása korábban nagymértékben támaszkodott az Európa Tanács⁶ ajánlásaira – ez a börtönügy vonatkozásában sem volt másképp –, ugyanakkor az Európai Unió számára az emberi jogok és az ehhez kapcsolódó strasbourggi joggyakorlat továbbra is kiemelt jelentőségű.

A következőkben sorra veszem a büntetés-végrehajtási munkáltatás tágabb értelemben vett európai (uniós) büntetés-végrehajtási jogi szabályrendszerének főbb vonásait. Szólni kell a Európa Tanács keretében elfogadott, büntetés-végrehajtási jogi relevanciával (is) bíró, emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződésről: Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményről (amelynek ismertebb elnevezése: „Az Emberi Jogok Európai Egyezménye” vagy „Egyezmény”).⁷ Ennek 4. cikke rögzíti a rab-szolgaság, szolgaság, kényszer és kötelező munka tilalmát, amely az Európai Unió 2000 decemberében megtartott nizzai csúcstalálkozóján elfogadásra került Európai Unió Alapjogi Chartájának („Charta”) 5. cikkében ugyancsak megtalálható. Bár a Charta még nem vált az alapítószerződések szerves részévé, az Európai Bíróság „inspirációs forrásként”⁸ hivatkozhat rá, s ezzel jogi relevanciáját erősítheti. Főtanácsnoki indítványokban, az Elsőfokú Bíróság, illetve a Bíróság ítéletében egyébként erre már sor került.⁹

A kényszer- és kötelező munka tilalma nem jelenti azt, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során ne lehetne előírni munkakötelezettséget, vagy, hogy jogsértő volna a közérdekű munka büntetesként történő alkalmazása. Az Egyezmény ugyanis kimondja, hogy nem minősül kényszer- vagy kötelező munkának az a munkavégzés, amelyet törvényes őrizetben tartás, vagy feltételes szabadságra bocsátás ideje alatt az elítélt számára előírtak.¹⁰

⁶ A strasbourggi székhelyű regionális nemzetközi szervezetnek jelenleg 47 tagja van, közöttük az EU 27 tagállama.

⁷ Magyarországon a 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki.

⁸ Várnay Ernő – Papp Mónika: Az Európai Unió joga. Budapest, KJK–Kerszöv, Budapest, 2005. 241.

⁹ Lásd a Bíróság 2006. június 27-i ítélete a C-540/03 ügyben, Európai Parlament kontra az Európai Unió Tanácsa, a harmadik országbeli kiskorú gyermekek családdegysítési jogáról (2003/86/EK irányelv).

¹⁰ Vö. 1993. évi XXXI. törvény 4. cikk, 3. a)

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) ítélezési gyakorlatában a fogvatartottak munkáltatása különböző alapjogokkal kapcsolatos indítványokban merült fel. A *Mac Feeley* ügyben¹¹ például a 3. cikk (Kínzás tilalma) kapcsán. Ebben az esetben az EJEB arra való hivatkozással utasította el egy brit börtönben raboskodó, a munkavégzést megtagadó, ún. „szennysztrájkba” kezdő észak-ír elítélt beadványát, hogy a megalázó bánásmód megvalósulásához nemcsak az emberi méltóság sérelmére vezető hatások objektív megvalósulásának lehetősége, hanem erre irányuló szubjektív akarat is szükséges. Ellenkező esetben legfeljebb „kényelmetlen” helyzetről vagy „kellemetlen” bánásmódról lehet szó. Az illető fogvatartott azzal, hogy megtagadta a cellájának takarítását, a maga számára teremtett lealacsonyító körülményeket, s így a brit hatóságokat nem lehetett felelőssé tenni.

Egy másik esetben szintén a munkavégzés megtagadása állt az ügy háttérében, ám a felvetődött jogkérdés már nem az emberi méltósághoz való joggal, hanem a lelkiismereti és vallásszabadsággal volt összefüggésben. Az EJEB kérdéses döntése szerint nem sérti a vallásszabadságot, ha közegészségügyi indokok alapján arra kényszerítik a fogvatartottat, hogy takarítsa ki a celláját, noha az illető vallása tiltja az adott napon történő munkavégzést.¹²

A foglalkozás megválasztásának szabadsága, a munkavállaláshoz való jog és a vállalkozás szabadsága¹³ elvileg nem szünetelnek a büntetés-végrehajtási jogviszonyban, de a fogvatartás alatt gyakorlatilag mégis korlátozódnak.

A Európa tanácsi dokumentumok közül kiemelkedik az új Európai Börtönszabályok¹⁴ (a továbbiakban: Börtönszabályok), amely dokumentum arra ösztönöz, hogy az elítélt maga választhassa meg az általa végzett „börtönmunka” típusát – a különböző szakmai elvárások, az intézet rendje és a fegyelem megtartásának érvényesülése mellett.¹⁵ A szabadságvesztésüket töltő személyekre irányadó munkakötelezettség nem minősül ugyan kényszermunkának, de az viszont már igen, ha ezt fegyelmi büntetésként szabják ki.¹⁶ A büntetés-végrehajtási intézeten belüli munkáltatás nem kényszermunka jellegét azzal is erősíteni kell, hogy – amennyire csak lehetséges – azonos munkafeltételeket kell biztosítani az adott munkakörben való foglalkoztatásra vonatkozóan, mint a „szabad életben”.¹⁷

A büntetés-végrehajtás keretében történő munkáltatás esetén általában nem munka-jogviszonyról van szó, hanem jogszabályon alapuló, az elítéltet terhelő kötelező munkavégzésről, amely a büntetés-végrehajtási jogviszony keretein belül szabályozott.¹⁸ Mindazonáltal a szabályozás tartalma – tekintettel arra, hogy

¹¹ Series A, No. 8, 1980. 316/78 – Idézi: Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog. Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2006. 93. p.

¹² *Prison et Droit de l'Homme*. Ed. Ministère de la Justice. Bibal-Sery, 1995. 59. p. – Idézi: Vókó György i. m. 130. p.

¹³ Vö. az Európai Szociális Karta – Magyarországon az 1999. évi C. törvény hirdette ki – 1. cikk, különösen annak 2. pontja.

¹⁴ Új európai börtönszabályok és magyarázatuk. Összeáll. Vókó György. Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007.

¹⁵ Vö. Börtönszabályok, 26. 6. Szabály.

¹⁶ Vö. Börtönszabályok, 26. 1. Szabály.

¹⁷ Vö. Börtönszabályok, 26. 7. Szabály.

¹⁸ Végh Marianna: A fogvatartottak foglalkoztatásáról. Börtönügyi Szemle, 2002. 4. 15. p.

a börtönmunka nem kényszermunka, hanem kötelező, de díjazás ellenében és rendszeresen végzett munka – nem lehet ellentétes a nemzeti munkajogi normák lényeges tartalmával. Magyarán a börtönmunkára is ugyanúgy vonatkoznak a munka törvénykönyve diszkriminációt tiltó rendelkezései, valamint a törvényes munkaidő-keretre, a pihenőidőre, a munkavédelemre és a munkáltatói kártérítési felelősségre vonatkozó szabályok.¹⁹

A Börtön­szabályok szerint a távlatibb célú nevelési eszközök között a büntetés-végrehajtási munkáltatás foglalja el az első helyet, amely mindig is a börtön­beli foglalkoztatás legfontosabb alaptervékenysége volt. A büntetés-végrehajtási hatóságoknak arra kell törekedniük, hogy a fogvatartottakat elegendő és hasznos munkával lássák el. Hasznosnak pedig az a munka tekinthető, amely fejleszti, vagy legalábbis szinten tartja a fogvatartott azon fizikai és szellemi képességeit, amelyek segítségével a szabadulás után érvényesülhet a munkaerőpiacon.²⁰ A hasznos munkával történő ellátás – mint cél – megvalósítását különösen segíti, ha a munkáltatást összekapcsolják a szakképzéssel.²¹

A fogvatartott munkáltatója – a Börtön­szabályok szerint – lehet közvetlenül a büntetés-végrehajtási hatóság vagy magánvállalkozó, illetve társas vállalkozás.²² Az első esetben a büntetés-végrehajtási szervezeten belül hoznak létre kizárólagos állami tulajdonban lévő gazdasági társaságot – jellemzően: korlátolt felelősségű társaságot – a fogvatartottak foglalkoztatására (költségvetési munkáltatás). A másik megoldás pedig az, hogy szigorúan megkövetelt garanciális szabályok szerződésbe foglalása mellett a büntetés-végrehajtási intézet megállapodást köt egy vagy több munkáltatóval a fogvatartottak külső munkahelyen történő munkavégzéséről. A garanciáknak főleg két területen kell érvényesülniük: először is szigorúan be kell tartani a fogvatartottak külső munkavégzésére vonatkozó összeférhetetlenségi szabályokat, másodsor pedig a külső munkahelyen is garantálni kell a külvilágtól való elkülönítést.

Ha a munkáltatást a szabadságvesztés-büntetés pozitív elemének fogják fel, akkor abból két dolog következik: egyrészt az, hogy a börtönmunka megszervezése nem elsősorban termelékenységi szempontok alapján történik,²³ másrészt pedig az, hogy a munkavégzés nem rendelhető el külön büntetésként.²⁴ Mindez kiegészül azzal, hogy a fogvatartottak által végzett többletmunka mértéke nagy általánosságban meg kell, hogy feleljen a „szabad társadalom” viszonyainak, vagyis a fogvatartottakat is ugyanúgy megilleti a méltányos összegű munkabér²⁵, függetlenül attól, hogy egyébként a munkabér meghatározását illetően nincsenek alkupo­z­í­ció­ban.

¹⁹ Vö. Börtön­szabályok, 26. 4. és 26. 13-16. Szabály.

²⁰ Vö. Börtön­szabályok, 26. 2. Szabály.

²¹ Vö. Börtön­szabályok, 26. 2-3. és 26. 5. Szabály.

²² Vö. Börtön­szabályok, 26. 9. Szabály.

²³ Vö. Börtön­szabályok, 26. 8. Szabály.

²⁴ Vö. Börtön­szabályok, 26. 1. Szabály.

²⁵ Vö. Börtön­szabályok, 26. 10. Szabály.

A tulajdonjog – mint alapvető emberi jog²⁶ – védelmét tükrözi a börtönmunkából származó keresmény egy részének (korlátozott mértékű) felhasználhatósága. A munkabérnek ugyanis csak egy meghatározott részét tarthatja vissza az intézet. A maradékot a fogvatartott megtakaríthatja, illetve elküldheti a családjának, vagy akár engedélyezett személyes használati tárgyak vásárlására is fordíthatja.²⁷

Az ajánlások azt is kiemelik, hogy a munkát végző fogvatartottakat lehetőség szerint be kell vonni a társadalombiztosítás, nyugdíjbiztosítás nemzeti rendszerébe,²⁸ ellenkező esetben ugyanis az elítélteket a szabadságelvonáson túlmenő hátrány érné, ami pedig sérti a Börtön szabályok 2. pontjában megfogalmazott alapelvet, miszerint a szabadsághoz való jog elvesztése nem vonhatja maga után a szabadságvesztés célját nem érintő egyéb jogok – jelen esetben: a szociális jogok – csorbítását.

„A fogvatartottak választási, polgári és szociális jogai” című Európa tanácsi ajánlás szerint „Meg kell hozni a szükséges intézkedéseket avégett, hogy a fogvatartott börtönbüntetése idején, amennyire csak lehetséges, megőrizze”²⁹ a társadalombiztosítási juttatásokhoz való jogosultságát, valamint „Továbbra is fizetni kell a fogvatartott által eltartott személyeknek járó juttatásokat, de ezeket közvetlenül a kedvezményezettnek utalják át, a fogvatartott hozzájárulásával vagy hozzájárulása nélkül.”³⁰

3. Kelet-közép-európai térség

A tanulmány további részében kísérletet teszek a büntetés végrehajtási munkálatás egyes európai országokban megvalósuló gyakorlatának vázlatos ismertetésére. Elsőként a kelet-közép-európai régió, azt követően a mediterrán térség, végül pedig Nyugat- és Észak-Európa némely államának sajátosságait, illetve érdekesebb vonásait tárgyalom.

3.1. Ausztria

Ausztriában a munkaképes fogvatartottnak munkavégzési kötelezettségét törvény írja elő (osztrák Bv. Kódex 44. szakasz). Az elvégezhető munkák köréből ki van zárva valamennyi életveszéllyel, vagy súlyos egészségügyi kockázattal járó munka. Az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak számára az eljáró bíróság külön engedélyezheti a munkavégzést, amennyiben ez nem veszélyezteti a nyomozás, illetőleg a büntetőeljárás érdekeit. Az előzetes letartóztatásban lévők munkavégzésének engedélyezése során pszichiátriai, pszichológiai, pszichoterápiai és pedagógiai szempontokat kell figyelembe venni.³¹

²⁶ Lásd az Egyezmény 1. Kiegészítő Jegyzőkönyve.

²⁷ Vö. Börtön szabályok, 26. 11-12. Szabály.

²⁸ Vö. Börtön szabályok, 26. 16. Szabály. (Lásd még: Európai Szociális Karta 12. cikk.)

²⁹ Határozat (62) 2. A fogvatartottak választási, polgári és szociális jogai, 9. pont. In: Az Európa Tanács börtönügyi és egyes büntetőjogi határozatai, ajánlásai. (Szerk. Deák Ferenc.) Budapest, BVOP Módszertani Igazgatóság, 1998. (Bv. Szakkönyvtár sorozat, 1998/3.) 6. p.

³⁰ Határozat (62) 2. A fogvatartottak választási, polgári és szociális jogai, 11. pont. Uo.

³¹ Gratz, Wolfgang: The enforcement of deprivation of liberty in Austria. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 225. p.

Ausztriában a fogvatartotti állomány mintegy 80%-a végez valamilyen munkát. A többi 20% megfelelő munka hiányából kifolyólag, esetleg munkaképtelenség okán, vagy azért nem dolgozik, mert a munkáltatás lehetőségétől megfosztott előzetesen fogvatartott személy.³²

A fogvatartottak az elvégzett munkájukért cserébe díjazást kapnak. Egyes esetekben a különösen szorgalmas fogvatartottak külön juttatásban is részesülnek. Az a fogvatartott, aki személyes törekvéssel kitünteti magát, vagy innovatív javaslatokkal áll elő, pénzjutalomban részesülhet.

Az osztrák Bv. Kódex 1993-as revíziója során a börtönmunka díjazásának új rendszerét hozták létre, valamint lehetővé tették a munkanélküli fogvatartottak segélyezését. Ennek értelmében munkanélküli segélyre jogosító minősített időszaknak minősül az az időtartam, amely alatt a fogvatartottak teljesítették a munkavégzési kötelezettségüket. Tehát a szabadságvesztés-büntetés letöltését követően a fogvatartottak munkanélküli segélyre jogosultak, feltéve, hogy ledolgoztak minimum 9 hónapot, vagy önhibájukon kívül nem jutottak munkához. A kérdéses reformot megelőzően az 1 évet meghaladó időtartamú szabadságvesztésből szabadulók mindössze 21%-a részesült munkanélküli segélyben a fogvatartásukat megelőző munkaviszonyuk alapján. A reform bevezetése után ez a szám 84%-ra emelkedett.³³

A Bv. Kódex 52. szakaszának értelmében a börtönmunkáért járó összeg ekvivalens egy 18. életévét betöltött képzetlen fémmunkás bruttó átlagkeresetével. A fogvatartotti jövedelem 75%-át levonják a fogvatartás költségeinek fedezésére.³⁴

A javadalmazási rendszeren belül 5 szintet különböztetnek meg: alacsony adóterhű kiegészítő munka, magasabb adóterhű kiegészítő munka, kisipari kézműves munka, szakmunka, valamint művezetői típusú munka; ez alapján a 0,89 eurós nettó minimumszinttől 1,33 euróig terjedhet a keresmény összege. A bruttó órabérek 4,18 és 6,27 euró között mozognak. Az önhibájukon kívüli okból munkanélküli személyeket munkaóránként 0,22 euró illeti meg, a hét pedig 30 munkaórából áll. Összességében véve a fogvatartottak által végzett munka típusától függően a javadalmazások az osztrák fémmunkások bruttó bérének 60–90%-át teszik ki.³⁵

Egyes különleges munkák elvégzéséért a fogvatartottak rendkívüli juttatásokban részesülnek, amelynek éves értéke a legmagasabb fizetési osztályba tartozók havi keresményének legfeljebb a kétszerese lehet. Mindezekon felül a fogvatartottak a magánmunkáltatóktól is kaphatnak extra juttatásokat.

A napi munkaórák számában változatos eltérések mutatkoznak. Az átlagos munkanap többnyire nem hosszabb 5-6 munkaóránál. Az osztrák fogvatartottak tipikus hétköznapi napirendje szerint 07:30-tól 11:30-ig, továbbá 12:30-tól 14:30-ig tart a munkaidő, tehát mindösszesen átlagosan napi 6 órát dolgoznak.³⁶

³² Köck, Irene: The prison system in Austria. Rome, October 2002. - <http://appinter.csm.it/internat/relaz/L7934.pdf>

³³ Gratz, Wolfgang i. m. 226-227. p.

³⁴ Gratz, Wolfgang i. m. 213. p.

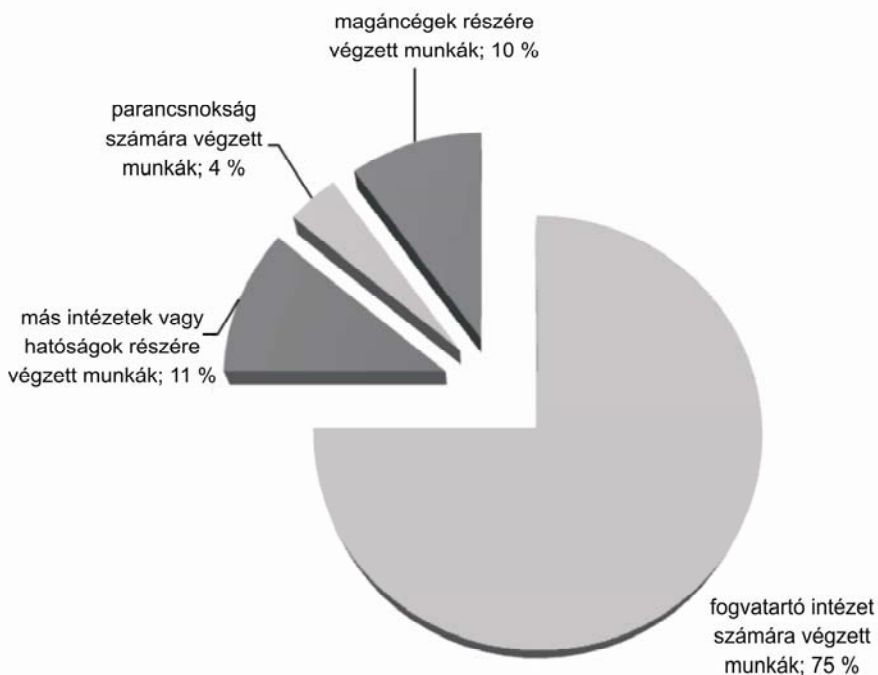
³⁵ Gratz, Wolfgang i. m. 226. p.

³⁶ Gratz, Wolfgang i. m. 221. p.

Az elvégezhető munkák jellemzően az intézetek működéséhez kapcsolódnak, mint például a konyhaszolgálat, kerti munka, zöldség- és gyümölcsstermesztés, kőműves és festő-mázoló segédmunka, valamint javító-szerelő munka. Hozzávetőlegesen a munkanapok 75%-át a fogva tartó intézet számára végzett munkák teszik ki, 11%-ukat más intézetek vagy hatóságok, 4%-ukat a parancsnokság számára végzik, és mindössze a munkaórák 10%-át teszi ki a magáncégek részére végzett munka (ez az arány 1980-ban még 30% volt!).

1. grafikon

A munkanapok %-os megoszlása az osztrák munkáltatásban a munka megrendelőjének függvényében

A munkakötelezettségét illetően nincs meghatározva korhatár, a fogvatartott munkakötelezettség alóli felmentése kizárólag egészségügyi okokból lehetséges. A fogvatartottaknak nem jár fizetett szabadság. Munkahelyi balesetek esetén közvetlenül a büntetés-végrehajtási adminisztráció teljesíti az összes egészségügyi kiadást és a lehetséges pénzbeli ellátást. Rögzített végrehajtási szabályok alapján lehetőség van arra, hogy szakképzett fogvatartott számára engedélyezzék az intézet felügyelet nélküli elhagyását, nem a büntetés-végrehajtáshoz tartozó vállalkozás részére történő munkavégzés céljából. Jelenleg naponta körülbelül 600 fogvatartott végez intézeten kívüli munkát.³⁷

³⁷ Gratz, Wolfgang i. m. 226. p.

Ausztriában a fiatalkorú fogvatartottak kizárólag olyan munkára jelölhetők ki, amely oktatási szempontból hasznos. A kijelölés elsősorban intézeten kívüli munkákra vonatkozik, de a fiatalkorú fogvatartottakat csak olyan intézeten kívüli munkával lehet megbízni, amelynek elvégzése nem teszi ki őket a nyilvánosságnak olyan módon, amely sértheti az önbecsülésüket. A fiatalkorúak számára a napi munkaidőn belül minimum kétszer olyan hosszú időtartamú munkaközi szünetet kell biztosítani, mint a felnőtt korú fogvatartottaknak.³⁸

Az osztrák büntetés-végrehajtási munkáltatás gyakorlatában sem a fogvatartottak munkára toborzása jelent problémát, hanem az, hogy számukra munkát találjanak. Az intézetek lehetőségeitől függően a fogvatartottak 10-40%-a van munka nélkül. Az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak esetében ez az arány az 50%-ot is eléri.

3.2. Németország

A munkáltatással kapcsolatban a német Bv. Kódex abból az elképzelésből indul ki, hogy a dolgozó, megfelelően megfizetett fogvatartottnak hozzá kell járulnia a fogvatartása költségeihez. Ám – tekintettel arra, hogy a fogvatartotti munkaerő csupán az 5%-át keresi meg a kinti átlagbéreknek – a német jogalkotó úgy döntött, hogy elvben lemond a fogvatartás költségeihez való hozzájárulásról.³⁹

2001-ben a fogvatartotti béreknek a „kinti” átlagbérekhez viszonyított aránya 5-ről 9%-ra növekedett. Az eredeti koncepció még mindig érvényben lévőnek mutatkozik, ugyanakkor továbbra sincs költségmegosztás a fogvatartottak részéről (Bv. Kódex 50. szakasz).

A hatályos német szabályozás szerint csak az alábbi kategóriákba tartozó fogvatartottaknak kell hozzájárulniuk a fogvatartásuk költségeihez:

- szabadságon lévő fogvatartottak, akik hozzájutnak a kinti átlagbéreknek megfelelő összeghez, és társadalombiztosítással rendelkeznek;
- magánvállalkozó fogvatartottak (esetükben a vállalkozás általában csak azzal a feltétellel engedélyezett, hogy a rájuk eső költségrészt előre megfizették);
- olyan fogvatartottak, akiket nem terhel munkakötelezettség, de valamilyen jövedelemben részesülnek (pl. nyugdíjas fogvatartottak);
- olyan fogvatartottak, akik nekik felróható okból vannak munka nélkül (pl. megtagadták a munkát, illetve azért nem tudnak dolgozni, mert velük szemben magánelzárást foganatosítottak).⁴⁰

Nyilvánvaló ez utóbbi kategória meglehetősen problematikus, lévén, hogy ezek a fogvatartottak általában nem rendelkeznek semmiféle jövedelemmel. A saját fogvatartásukhoz való hozzájárulás kötelezettsége ennél fogva hozzátartozik a joghátrány jellegéhez. A költségmegosztás nem alkalmazható, amennyiben veszélyezteti a fogvatartott társadalomba történő visszailleszkedését.

³⁸ Gratz, Wolfgang i. m. 225. p.

³⁹ Boetticher, Axel – Feest, Johannes: German criminal and prison policy. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 373. p.

⁴⁰ Boetticher, Axel – Feest, Johannes i. m. 373. p.

A német Bv. Kódex 50. szakaszának értelmében a költségmegosztás azt jelenti, hogy a fogvatartottnak fizetnie kell az élelemért és az elhelyezésért, viszont nem kell megfizetnie a büntetés-végrehajtási szervezet egyéb költségeit (pl. az építési költségeket, a személyzettel kapcsolatos költségeket). Amennyiben a fogvatartott számára megengedett a saját ruha viselése, őt terhelik a tisztítási és javítási költségek (20. szakasz), ugyancsak hozzá kell járulnia a fogvatartottnak a fogászati protézis költségeihez (63. szakasz). Az utóbbi években a büntetés-végrehajtási hatóságok egyes további területeken (pl. az egészségügyi és az áramszolgáltatási költségek vonatkozásában) is igénybe veszik a költségmegosztást.

Vitatott azonban, hogy a Bv. Kódex alapján törvényesnek minősül-e ez az intézkedés, vagy sem. Az a három szövetségi állam, amely ezt a saját büntetés-végrehajtási jogszabályaiban bevezette, ennél fogva külön szabályokat alkalmaz az egyéb területekre kiterjedő költségmegosztást illetően.⁴¹

Németországban a fogvatartottak munkára vannak kötelezve, vagy arra, hogy a munkaidőt szakképzésben vagy oktatásban való részvétellel töltsék ki (41. szakasz). Fegyelmi büntetés alkalmazható azokkal szemben, akik megfelelő indok nélkül kibújnak a munkakötelezettség alól. A büntetés-végrehajtási munkáltatásban való részvétel megtagadása esetén a fogvatartottól megvonhatják a dohányárura, a televíziókészülék bérlésére, a telefonkártya, bélyeg, valamint más, az intézeten belül forgalmazott termék vásárlására fordítható összeget.⁴²

A büntetés-végrehajtási hatóságok felelősek a munkaerő felhasználásáért. Egyes fogvatartottak számára – a kinti kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzet miatt – nem könnyű olyan vállalatokat találni, amelyek hajlandóak munkalehetőséget biztosítani a büntetés-végrehajtási szervezet számára. Emellett Németországban is további nehézségeket okoz a fogvatartotti állomány túlnyomó többségének alacsony iskolázottsági szintje. Egyes fogvatartottak megbízottként találnak munkát, jelentős részük pedig munkanélküli. Mindazonáltal Észak-Rajna-Vesztfáliában 2007-ben már 58,5%-os foglalkoztatási arányról és 44,9 millió eurós haszonról számoltak be, amely révén csökkentek a fogvatartás költségei. Ugyanakkor tényszerűen megállapítható, hogy a foglalkoztatottsági ráta büntetés-végrehajtási intézetenként meglehetősen nagy eltérést mutat, és függ az intézetek környékén működő vállalatok elérhetőségétől és munkaerő-szükségleteitől.

A fogvatartotti bérek 2006-ban elérték a napi 10,58 eurós értéket. Azok a fogvatartottak, akik egy éven keresztül folyamatosan dolgoztak, 18 napos fizetett szabadságban részesülnek, amelyet az intézetükben vagy eltávozáson töltenek el. Minden második, folyamatosan munkában töltött hónap után a fogvatartottak kérvényezhetnek további egy szabadnapot, vagy akár úgy is dönthetnek, hogy nem veszik igénybe ezt a lehetőséget, s így annyi nappal korábban szabadulhatnak, amennyi szabadnapjuk megmaradt.⁴³

⁴¹ Boetticher, Axel – Feest, Johannes i. m. 373-374. p.

⁴² Boetticher, Axel – Feest, Johannes i. m. 381. p.

⁴³ Boetticher, Axel – Feest, Johannes i. m. 381-382. p.

A rosszul fizetett intézeten belüli munka lehetséges alternatívája az, hogy a fogvatartott a falakon kívül dolgozzon rendes munkabérért, beleértve a társadalombiztosítási szolgáltatásokat is. Ám ez többnyire csak a nyitott intézetekben alkalmazható, és éppen ezért csupán egy kisebbséget érintő megoldás. A másik lehetőség, hogy lehetővé tegyék a magánvállalkozást, de ebben még ennél is kevesebb fogvatartott érintett.

3.3. Lengyelország

Lengyelországban a fogvatartottaknak dolgozniuk kell, amennyiben nincsenek felmentve ez alól a kötelezettség alól valamilyen külön rendelkezésnél fogva. A büntetés-végrehajtási munkáltatásának két formája létezik: fizetett és nem fizetett foglalkoztatás. Az előbbi kategóriába tartoznak a különböző szolgáltató és termelő üzemek, a büntetés-végrehajtási intézetben működő ipari létesítmények, továbbá a közterület-karbantartás, valamint az egyéb vállalkozások keretében történő munkavégzés, a megbízási jogviszonyon alapuló munkavégzést is beleértve. A nem fizetett foglalkoztatás körébe tartoznak a közmunkák, a jótékony-sági munkák és az intézeten belüli takarítási feladatok ellátása. Nem fizetett foglalkoztatásra legfeljebb havi 90 órában kerülhet sor.⁴⁴

A lengyel büntetés-végrehajtási rendszerben negyvenegy büntetés-végrehajtási intézetben működik ipari létesítmény- kétféle jogi formáiban: az igazságügy-miniszter által alapított állami intézetek (15) és a büntetés-végrehajtási, valamint az előzetes letartóztatást foganatosító intézetek (26) tulajdonában lévő – kiegészítő tevékenységet végző – mezőgazdasági majorságok formájában.

A büntetés-végrehajtási intézetben működő ipari létesítmények együttesen mintegy 3 500 embert foglalkoztatnak teljes munkaidőben, amelyből nagyjából 1 900 fő a fogvatartott. Ezek a létesítmények 250 millió zlotyit meghaladó értékű tőke felett rendelkeznek, ennek 45%-át pedig a magánszektor finanszírozza. 2005-ben az áruk és a szolgáltatások értékesítéséből 610 millió zlotyi bevételt értek el, az adózás utáni nyereségük pedig 280 millió zlotyi volt.

A negyvenegy büntetés-végrehajtási ipari létesítmény fő profiljai a következők: bútorgyártás (3), fémipar (7), textilipar (5), cipőgyártás (3), nyomdaipar (2), építőipar, épületelemek gyártása és felújítása (12) és egyéb különböző szolgáltatások (5).

A lengyel Bv. Kódexben lefektetett alapelv szerint a fogvatartottakat fizetség illeti meg az elvégzett munkájukért cserébe, ugyanakkor ellenszolgáltatás nélkül is dolgozhatnak, például gondozási és segítő munkákat a büntetés-végrehajtási szervezet szervezeti egységeinél vagy a helyi önkormányzatoknál.⁴⁵ Az elítélt által a szabadságvesztés-büntetésének időtartama alatt ellenszolgáltatás fejében végzett munka időtartama beleszámít az ítélet időtartamába.

⁴⁴ <http://www.kesa.ee/download/polishprisons.pdf>

⁴⁵ Pomiankiewicz, Jacek: The Polish penitentiary system. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 514. p.

Munkalehetőséget elsősorban azoknak a fogvatartottaknak igyekeznek felajánlani, akiket gyermektartási kötelezettség terhel, illetőleg, akik különösen nehéz anyagi, személyes, illetve családi körülményekkel küzdenek.

A díjazott munkát vállaló fogvatartott a közvetített vagy a kinti munkavégzésre irányuló munkaszerződés apján egy év, börtönben töltött folyamatos munka után 14 napos pihenőidőre jogosult; azok ugyancsak tizennégy munkanap pihenőidőre jogosultak, akik ellenszolgáltatás nélkül dolgoznak.

A munkát nem végző elítélt évente 14 munkanap eltávozásra jogosult.⁴⁶

A szabadság, illetve a munkavégzés alóli mentesség időtartama alatt a fogvatartottakat a következő jogosultságok illetik meg:

- további vagy hosszabb tartamú látogatások;
- a kiétekzésre fordítható összeg megemelése, a dohányáruk, a sajtótermékek és más, a „börtönboltokban” árusítani engedélyezett árucikkek vásárlására is kiterjedően;
- a séta időtartamának meghosszabbítása és/vagy
- előnyben-részesítés vagy kiemelt részvételi lehetőség biztosítása kulturális, sport- és oktatási tevékenységekben.⁴⁷

Az utóbbi néhány évben a büntetés-végrehajtási szervezet komoly erőfeszítéseket tett azért, hogy csökkentese a munkanélküliséget a fogvatartottak körében. Ugyanekkor a foglalkoztatási ráta dinamikusan növekedett. Amíg 2003 végén 18 263 fő fogvatartott dolgozott, 2004 végére ez a szám elérte a 19 679-et, 2005-ben a 21 100-at, 2006-ban a 26 372-t, végül a 2007. december 31-én kibocsátott éves statisztikai tájékoztató szerint 27 937 dolgozó fogvatartott közül 21 471-en végeztek fizetett munkát, míg 6 466 fő dolgozott ellenszolgáltatás nélkül.

Ehelyütt meg kell említeni egy, a lengyel büntetés-végrehajtási intézetek és a hospice otthonok együttműködése révén megvalósult kezdeményezést, amely – illetve az együttműködést bemutató tanulmány – a közelmúltban az Európai Közösség és az Európa Tanács által létrehozott „Igazságszolgáltatás Kristálymérlege” díjban részesült. A projekt lényege, hogy elítélt-önkéntesek társadalmi munkában végeznek egészségügyi segítségnyújtást a hospice otthonok lakói számára. A kezdeti nehézségek ellenére a kezdeményezés végül a lengyel büntetés-végrehajtás sikertörténetévé vált. 2008-ban már megszerezte több mint 60 büntetés-végrehajtási intézetben ültették át a gyakorlatba, miközben az együttműködő fogvatartottak száma akkora már meghaladta a 800-at.⁴⁸

3.4. Románia

Romániában a büntetés-végrehajtási munkáltatást nagyon nagyra becsülik, akár a büntetés-végrehajtási szervezet, akár magán-, illetve állami cég részére történő munkáltatásról van szó. Habár a közérdekű munka büntetés hosszú idő óta erőteljes reszocializációs eszközként van jelen a román jogrendszerben, a legújabb

⁴⁶ Pomiankiewicz, Jacek i. m. uo.

⁴⁷ Pomiankiewicz, Jacek i. m. 514. p.

⁴⁸ „The Crystal Scales of Justice” Prize. The European prize for innovative practice contributing to the quality of criminal justice, 2009 Edition. (JEJC.2009.13); <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/events/edcj/cristal/2009/13Crystal2009Poland.pdf>

szabályozás nem teszi kötelezővé a munkavégzést a fogvatartottak számára. A korábbi jogszabály, azaz a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról szóló 1969. évi román Bv. Szabályzat eredetileg a fogvatartottak kötelező munkavégzésének koncepcióját vezette be, de a jelenleg hatályos, az igazságszolgáltatási szervek által kiszabott büntetésekről és intézkedésekről szóló 2006. évi törvény szerint a büntetés-végrehajtási munkáltatás csak mintegy opcióként és csupán a fogvatartott „reintegrációs erőfeszítéseinek” fokmérőjeként⁴⁹, vagy jutalomként szabályozott jogintézmény.

Úgy tűnik, hogy a jelenlegi román jogi szabályozás a munkáltatást inkább oktatási és pszichoszociális programokkal igyekszik helyettesíteni.⁵⁰

A munkavégzésből származó jövedelem 30%-a a fogvatartottat, 70%-a pedig a büntetés-végrehajtási intézetet illeti meg. Noha a fogvatartottak munkavégzésből származó haszon az utóbbi években némileg csökkenőben van, a román büntetés-végrehajtási szervezet 2009-ben hozzávetőlegesen 4,6 millió eurós hasznot realizált. Ezen kívül 3 napi munkavégzés – mérlegelés szerint – 4 napi letöltött szabadságvesztésként is beszámítható, amely nyilvánvalóan tovább csökkenti a büntetés-végrehajtási kiadásokat. Több mint valószínű, hogy ez a lehetőség is közrejátszott abban, hogy 2006 szeptemberétől számítva – 25%-al – Románia produkálta a börtönnépesség legnagyobb arányú csökkenését Európában.⁵¹

4. Mediterrán térség

4.1. Spanyolország és Katalónia

Spanyolországban a fogvatartottaknak törvény adta joga van a fizetett munkához, noha a spanyol Bv. Kódex e jogok korlátait is meghatározza. A jogszabály nem ismeri el abszolútnak a munkához való jogot, lévén, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekre hárul a feladat, hogy megteremtsék valamennyi fogvatartott munkaalkalommal történő ellátásának feltételeit, amely – ahogyan ezt egy spanyol büntetőbíró megfogalmazta – „sajnos még mindig csak egy utópisztikus eszménykép.”⁵²

Spanyolországban a büntetés-végrehajtási rendszer egyre kevésbé egységes, ellentétben az európai országokkal. A katalán autonóm közösség jogrendszere ugyanis fokozatosan függetlenedik a spanyol jogrendszertől, ami az igazságszolgáltatás működésében is tükröződik. Katalóniában például egyes rendszerben folyik a büntetés-végrehajtási munkáltatás menedzselése, amelynek főszereplője az autonóm önkormányzat büntetés-végrehajtási szervezetének felelős köztulajdonú vállalata, a CIRE.⁵³

⁴⁹ A hatályos román Btk. szerint a feltételes szabadságra bocsátási bizottság az általa készített indítványában – amely alapján a bíróság dönt a szabadságra helyezésről – többek között a fogvatartott munkavégzési hajlandóságát is figyelembe veszi.

⁵⁰ Durnescu, Ioan – Dobrica, Petronel Mirel – Bejan, Catalin: Prisoner rehabilitation in Romania. *Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, year 12, no. 2, 190. p.

⁵¹ <http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/> – Idézi: Durnescu, Ioan – Dobrica, Petronel Mirel – Bejan, Catalin i. m. 185. p.

⁵² Castrillo, Manuela Carmena: The Spanish penitentiary system. In: *Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF*. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 557. p.

⁵³ http://www.madeincire.cat/pdf/dossierpremsa_en.pdf

Ezzel szemben Spanyolország más részein, ahol a közösségi modell érvényesül, a menedzsment egy olyan önálló szervezet, amely közvetlenül felelős a Központi Börtönügyi Igazgatóságnak. Mindazonáltal Katalónián kívül magánvállalatok is bevonhatók a munkáltatásba, jöhetnek ezek – közvetve vagy közvetlenül – mindig a büntetés-végrehajtási szervezettel állnak szerződéses viszonyban.⁵⁴

Nincs eltérés Katalónia és Spanyolország más részei között a kiválasztási eljárás tekintetében, amely során egységesen az alábbi szempontokat mérlegelik:

- egyéni nevelési terv alapján történik-e a munkavégzés;
- az elítéltek elsőbbséget élveznek a vizsgálati fogságban lévőkkel szemben;
- a foglalkoztatáshoz szükséges képességek;
- a fogvatartott magatartása;
- a börtönben eltöltött idő;
- a családdal szembeni kötelezettségek;
- más büntetőintézetből történő átszállítás.⁵⁵

Amikor a fogvatartott munkába áll, írásos információt kap a munkafeltételekről. A fogvatartott mindig egy műszakban dolgozik (a normál munkanap általában napi 4 óra, megszakítás nélkül), azért hogy biztosítva legyen, hogy a fogvatartottak a lehető legmagasabb számban férhessenek hozzá a munkához, és ezzel egyidejűleg részt vehessenek a rehabilitációs programokon. A fogvatartottaknak joguk van hetente másfél nap megszakítatlan pihenőidőhöz, valamint évi 30 nap rendes szabadsághoz.

Katalóniában a munkába-állítást kezdetén a CIRE (Centre d'Iniciatives per a la Reinserció) írásban értesíti a fogvatartott meghatározott munkahelyre történő beosztásáról a Foglalkoztatási Tanácsot (Junta de Tratamiento) úgy, hogy az a következő szokásos heti ülésén jóváhagyhassa a munkahelyre történő beosztásról szóló megállapodást, s hogy a megállapodás elhelyezhető legyen a fogvatartott személyi anyagában.

A katalán Foglalkoztatási Tanács átnézi, és heti rendszerességgel frissíti a megüresedő állások listáját – így biztosítva azt, hogy az üres álláshelyek lehetőleg be legyenek töltve –, valamint különös figyelmet fordít arra, hogy a listán ne szerepeljenek személyazonossági iratokkal nem rendelkező, illetve krónikusan, vagy súlyosan beteg fogvatartottak.

Katalóniában – és Spanyolországban is – a munkáltatás a Munka Törvénykönyve által meghatározott sajátos munkaviszony (RLEP) keretében történik, és külön szabályok irányadóak rá. A RLEP-státusz azokra a fogvatartottakra vonatkozik, akik termelő tevékenységet végeznek. Katalónia esetében további feltétel, hogy a CIRE legyen a foglalkoztatójuk.

Néhány további összehasonlító adat a katalán és a spanyol büntetés-végrehajtási munkáltatást illetően:

- a 2005-ös adatok szerint Katalóniában 27% a foglalkoztatási ráta, míg az ország többi részében 17%;⁵⁶

⁵⁴ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 80. p.

⁵⁵ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 33. p.

⁵⁶ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 81. p.

- az autonóm tartományban és más spanyol területeken is kizárólag produktív munka esetén fizetnek, de amíg Katalóniában a minimum-fizetés a törvényes minimálbér 100%-a (9,94 euró/nap),⁵⁷ addig Spanyolország többi részén ez tartományonként változó.

4.2. Olaszország

Olaszországban a - 2000-ben megreformált - jogalkotás előírja, hogy az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben elérhető munkákat (megkülönböztetve a termelő, a kisegítő munkákat, valamint a külső munkavégzést) egy listán közzé kell tenni, amelyet a területi igazgató hagy jóvá, és módosíthatja azt. A munka kiválasztása két, a listán szereplő kategóriától függ: az egyik az általános követelményeket, a másik a speciális képesítési feltételeket tartalmazza.

A listát egy bizottság állítja össze, amely az intézetparancsnokból, a biztonsági osztály egyik felügyelőjéből, egy nevelőből, két szakszervezeti képviselőből, az adott tartomány munkaügyi igazgatásának, illetve a fogvatartottak (véletlenszerűen kiválasztott és szavazati jog nélküli) képviselőjéből áll. Az előnyben-részesítés különböző szempontjait veszik számításba: az intézeten belüli munkanélküli állapot időtartamának hosszát, a családdal szembeni kötelezettségeket, a szakmai képességeket és a fogvatartás előtti munkavégzés során szerzett tapasztalatokat.

4.3. Görögország

Görögországban a börtönmunka önkéntes alapon biztosított, lévén, hogy rendkívül tágan értelmezik a görög alkotmány 22. cikkelyét, amely kimondja a kényszer-, illetve a kötelező munka tilalmát. A görög büntetés-végrehajtás gyakorlatában ezért különös hangsúlyt kap a fogvatartottak különböző ösztönzők segítségével történő motiválása - amelyek közül a korábban történő szabadulás lehetőségé a legfontosabb -, azért, hogy azok részt vegyenek valamilyen munkatevékenységben vagy oktatási programban. A görög szabályozás szerint 1 napi munkavégzés 2, vagy 1 és háromnegyed, avagy másfél nap szabadságvesztésnek felel meg - a végzett munka típusának megfelelően (görög Bv. Kódex 46. §).⁵⁸

5. Észak- és Nyugat-Európa

5.1. Svédország

Svédországban valamennyi fogvatartott köteles részt venni valamilyen foglalkoztatási programban. A programok magukban foglalják a hagyományos munkavégzést, az oktatást, a speciális rehabilitációs vagy kezelési programokat, a napi kimaradásokat, amelyeket iskola- vagy munkahely-keresési céllal és kizárólag rendes munkaidőben lehet igénybe venni, továbbá a belső szolgáltatásokban való

⁵⁷ Puy Roca, Oscar - Aliaga, José Miguel i. m. 31. p.

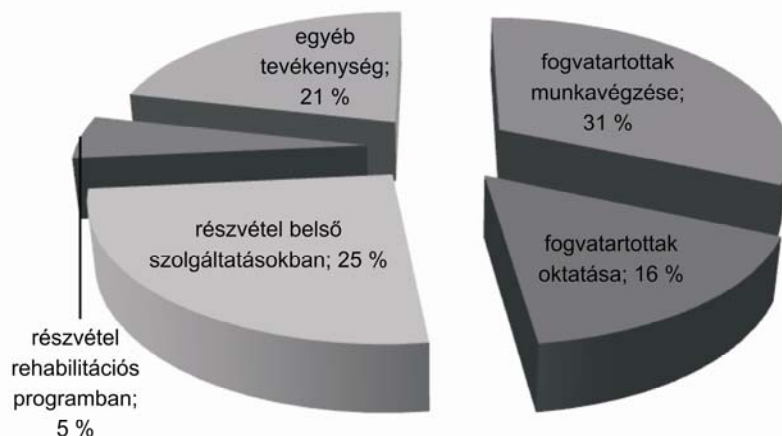
⁵⁸ Lambropoulou, Effi: Correctional policy in Greece. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 399. p.

részvételt (pl. konyhaszolgálat, épület- és más karbantartási munkák), végül, de nem utolsó sorban: a szakképzési programokat. Sok fogvatartott párhuzamosan vesz részt a büntetés-végrehajtási munkáltatásban és az oktatásban.⁵⁹

A foglalkoztatási programokban részt vevő fogvatartottak óránként átlagosan 6 eurót keresnek. 2006-ban a munkaprogramok az összes program 31%-át tették ki, az oktatás 16%-ot, a belső szolgáltatásokban való részvétel 25%-ot, a speciális rehabilitációs, vagy kezelési programok 5%-ot, az egyéb tevékenységek pedig 21%-ot.

2. grafikon

A fogvatartotti tevékenységek %-os megoszlása Svédországban

Az ipari jellegű börtönmunkát Svédországban egy speciális szervezet, a Kriminalvården KrimProd irányítja. Hatáskörébe tartozik a termelés megszervezése és menedzselése a büntetés-végrehajtás rendszerén belül, a szervezet továbbá fuvarozói, szállítmányozói funkciókat is ellát magáncégek részére, illetve közvetlenül lebonyolítja a kis- és nagykereskedőkkel a különböző, büntetés-végrehajtási munkáltatás során megtermelt ipari termékek adásvételét.

A KrimProd modern menedzser-szemléletű munkamorál szerint működik. A foglalkoztatás hagyományosan a következő termelő ágazatokra terjed ki: ipar, mezőgazdaság, kertművelés, erdőgazdaság, építőipar és különböző szolgáltatások.⁶⁰

5.2. Dánia

Dániában kétféle büntetés-végrehajtási intézet van: állami és helyi intézet. Az állami intézetekben fogvatartottak a munkavégzésben való részvétel, az oktatás, képzés, a különféle szervezett programokban való részvétel, vagy más, hivatalo-

⁵⁹ Lindström, Peter - Leijonram, Eric: The Swedish prison system. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 566-567. p.

⁶⁰ Lindström, Peter - Leijonram, Eric i. m. 567. p.

san jóváhagyott tevékenység végzése útján jogosultak és kötelezettek valamilyen, a társadalom szempontjából hasznos foglalkoztatási forma gyakorlására. Amennyiben egy adott fogvatartottnak gyógyászati kezelésre van szüksége, az effajta kezelés elsőbbséget élvez más elfoglaltságokkal szemben. Ennek megfelelően a fogvatartottnak a gyógykezelésen való részvétel esetén is jár a fizetség.⁶¹

Valamennyi büntetés-végrehajtási intézet lehetőséget kínál a munkavégzésre, takarítás, épület-karbantartás, parkgondozási és kertészeti munkák, termelő, illetve tervező műhelyben történő munkavégzés, valamint különféle szerelési munkák formájában. A termelőmunka jellege a helyi adottságoknak megfelelően intézetről intézetre változik.⁶²

5.3. Finnország

Finnországban törvényből folyó kötelezettsége valamennyi fogvatartottnak, hogy dolgozzon, tanuljon, vagy részt vegyen olyan más tevékenységekben, amelyek a fogva tartó intézet felkínál, illetőleg lehetővé tesz a fogvatartás során.

Ez a kötelezettség nem terjed ki az előzetes letartóztatásban lévőkre. A legtöbb fogvatartott esetében készítenek nevelési tervet, de e terveknek csak kis része alapul a kockázatok és szükségletek értékelésén (OAS).

Finnországban nem sújtják szankciókkal azokat a fogvatartottakat, akik kivonják magukat a foglalkoztatásban való részvétel alól, viszont nem illetik meg őket sem a tevékenységek végzésével járó juttatások, sem az esetleges költségtérítés. A foglalkoztatásban való részvételért óránként 0,7–0,9 euró illeti meg a fogvatartottakat, továbbá költségtérítés címén 0,3 eurót kapnak azok a fogvatartottak, akik a büntetés-végrehajtás működéséhez köthető körülmények (pl. átszállítás) miatt, illetve önhibájukon kívül (pl. eltávozás, betegség) nem képesek a részvételre. A költségtérítés akkor is jár, ha a foglalkoztatásban való részvétel nem éri el a heti 35 órát.⁶³

A nyitott intézetekben dolgozó fogvatartottak jövedelme adóköteles, amelyből kompenzációt is kell fizetniük az intézetnek az élelemért és az ellátásért cserébe. Hozzávetőlegesen a fogvatartottak egynegyede dolgozik javadalmazásért – zárt, vagy nyitott büntetés-végrehajtási intézetekben. A zárt intézetekben dolgozó fogvatartottak keresménye óránként 3,7–4,5 euró között mozog, a nyitott intézetek esetében ez a szám 6-tól 7,3 euróig is terjedhet. 2006-ban a 3 700 fős teljes fogvatartotti állományból mintegy 1 400 fogvatartott dolgozott napi rendszerességgel, és összesen 2 100 fogvatartott vett részt valamilyen napi tevékenységben, a foglalkoztatás egyéb formáiban.

A finn büntetés-végrehajtási munkáltatás körében a következő munkák jelentősek: házimunka, karbantartási munka, valamint elkülönített források

⁶¹ Rentzmann, William: Prison policy, prison regime and prisoners' rights in Denmark. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 297. p.

⁶² Rentzmann, William i. m. uo.

⁶³ Ojanperä-Kataja, Virva: Prison policy, prison regime and prisoners' rights in Finland. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 332. p.

alapján: nyitott munkakolóniákban végzett munkák, úgymint műemlék jellegű épületek renoválása vagy természetvédelmi területeken végzett környezetgazdálkodási munka, amely nagyjából a dolgozó fogvatartottak felének biztosítanak elfoglaltságot. A munkáltatás lebonyolításának költségeit a büntetés-végrehajtás költségvetése tartalmazza.

2009-től a finn büntetés-végrehajtás a munkáltatás rendszerét abba az irányba kívánja megváltoztatni, hogy az intézeteknek lehetőségük legyen arra, hogy maguk használják fel a fogvatartottak munkájából származó bevételeket. Így tehát a bevételekkel fedeznék az anyagköltségeket, az erőforrások kihelyezéséből származó kiadásokat, a fogvatartottak javadalmazását, valamint a gépek és berendezések javítását, karbantartását.

A büntetés-végrehajtási termelőmunka főbb területei a következők: faipar (34%-os részesedés a munkáltatásból), fémipar (13%), mezőgazdaság (13%), csomagolás és összeszerelés (9%), közlekedési táblák festése (7%). A megrendelések 43%-a az üzleti szektorból érkezik, 26%-a privát fogyasztóktól, 19%-uk mezőgazdasági termelőktől, és csupán 12%-uk az állami, önkormányzati intézményektől.⁶⁴

A fogvatartottak kérhetik az intézeten kívüli rendes munkaviszony (civil munka) létesítésének engedélyezését. Erre akkor kerülhet sor, ha az elősegíti a nevelési terv megvalósítását, és, ha a fogvatartott magatartása és az elkövetett bűncselekmény jellege ezt nem zárja ki – feltéve, hogy a fogvatartott beleegyezik a munkahelyen történő felügyeletébe. A gyakorlatban a civil munka végzése csupán a nyitott intézetekben elhelyezett fogvatartottak számára jelent lehetőséget, akik naponta visszatérnek a büntetés-végrehajtási intézetbe. A civil munkát végzőknek tartózkodniuk kell a kábítószer-fogyasztástól, amit drogtesztek elvégzésével ellenőriznek.⁶⁵

5.4. Hollandia

Hollandiában valamennyi fogvatartottnak joga van a büntetés-végrehajtási munkáltatásban való részvételhez. Az intézetparancsnok ellenőrzi a börtönmunkához való hozzáférés lehetőségét, biztosítva ezáltal, hogy a munkavégzés ne legyen ellentétes a szabadságvesztés-büntetés természetével.

Az elítélt fogvatartottakat kötelezik arra, hogy megfelelő és rendszeres munkát végezzenek a büntetés-végrehajtási intézeten belül, vagy éppenséggel azon kívül. Az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottakat azonban nem terheli ilyen kötelezettség, ám amennyiben késznek mutatkoznak a büntetés-végrehajtási munkáltatásban való részvételre, ugyanazokat az előnyöket élvezik, mint az elítéltek.⁶⁶ A munkakötelezettséggel nem terhelt és a dolgozni nem akaró fogvatartottnak a munkaidőben zárkájukban kell maradniuk.

⁶⁴ Ojanperä-Kataja, Virva i. m. 333.

⁶⁵ Ojanperä-Kataja, Virva i. m. 333-334. p.

⁶⁶ Tak, Peter J. P.: Prison policy, prison regime and prisoners' rights in the Netherlands under the 1998

Penitentiary Principles Act. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 477. p.

Hollandiában igazságügy-miniszteri rendeletek szabályozzák a börtönmunka díjazását. A büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka felügyeli a bérek és fizetések megállapítását. Azokat a fogvatartottakat, akik munkára kötelezettek, de kibújnak a munkavégzés terhe alól, fegyelmezésképpen magánelzárással vagy a saját zárkájuk elhagyásának tilalmával sújthatják. Mindemellett egyéb fegyelmi szankciók is alkalmazhatók, úgymint a látogatási jog megvonása vagy az eltávolítás lehetőségétől való megfosztás. Lehetőség van továbbá a dohányárura vagy más, kiétkezés során vásárolható termékre, valamint a televíziókészülék bérlésére, a telefonkártyára, illetve a bélyegre fordítható összeg megvonására.⁶⁷

1996 óta az intézetek számára megengedett, hogy megtartsák a munkáltatásból származó hasznot, ahelyett, hogy azt átadnák az államkincstárnak. Ennek következményeképpen megszűntek az intézetek finanszírozási problémái, ugyanakkor 1996 óta magunknak kell kifizetniük a fogvatartottakat megillető munkabéreket.

Egy ideiglenes, átmeneti időszakot követően, 1999. január 1-én lépett hatályba a jelenlegi fogvatartotti javadalmazási szabályzat, amely szerint minden egyes dolgozó fogvatartott óránként minimum 0,64 eurót keres. A büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka viszont jogosult pótlólagos juttatásokat megállapítani az alapbér 100%-ának erejéig.

Amennyiben a fogvatartott számára nincs munkalehetőség, vagy betegség miatt munkaképtelen, úgy megilleti őt a napi átlagjövedelem 80%-ának megfelelő összeg. Külön szabályok vonatkoznak a magasabb képesítéshez kötött munkák javadalmazására.

Az alacsony biztonsági fokozatú intézetek esetében a fogvatartottak az intézeten kívül is dolgozhatnak, akik így hetente átlagosan 110 eurót is megkereshetnek.⁶⁸

A holland fogvatartottak keresménye nem minősül valódi munkabérnek, lévén, hogy az nem függ a munkaerő-piaci viszonyoktól és a minimálbért szabályozó törvénytől. Valójában ez a keresmény csupán egyfajta „zsebpénz”, és a hatályos holland szabályozás nem határoz meg lényegesen magasabb jövedelmi szintet a korábbihoz képest. A büntetés-végrehajtási intézeteket terhelik a gépek beszerzési költségei, az anyagköltség, valamint az eszközök amortizációjából fakadó költségek.

Hollandiában évente több mint 2,5 millió munkaóra-lehetőséget biztosítanak a fogvatartottak részére. Számos tényező negatívan hat a börtönmunka minőségére. A fogvatartottak többsége a befogadás előtt munkanélküli volt, vagy esetleg egyáltalán nem szerzett tapasztalatokat a munka világában. A bentlakók mintegy fele külföldi, akik nyelvi akadályokkal küzdenek, továbbá jelentős részük drogfüggő, illetve pszichoszociális vagy pszichiátriai problémákkal küzd. Az is nehézséget jelent, hogy a régebbi tervezésű börtönök esetében építészetileg nem kapott hangsúlyt a munkáltatás fontossága. Viszont az újabb építésű büntetés-végrehajtási intézetek korszerű munkahelyekkel vannak felszerelve.

⁶⁷ Tak, Peter J. P. i. m. 477-478. p.

⁶⁸ Tak, Peter J. P. i. m. 478. p.

Az utóbbi évek költségvetési megszorításainak köszönhetően Hollandiában is csökkent a fogvatartottak munkáltatására fordítható összeg. A létesítmények működési költségei éves szinten mintegy 10 millió eurót tesznek ki.⁶⁹

5.5. Anglia és Wales

Az angol és walesi jogban egy, a felnőtt korú elítéltek szabadságvesztésének részletes végrehajtási szabályait tartalmazó 1999-ben kibocsátott igazságügyi miniszteri rendelet a (The Prison Rules 1999, 1999 No. 728), valamint egy másik, speciálisan a fiatalkorú fogvatartottakra vonatkozó rendelet (The Young Offender Institution Rules 2000, 2000 No. 3371) tartalmazza, amelyek kibocsátása törvényen alapul (Prison Act, 1952). A felnőtt korú fogvatartottak bv. szabályzatának 31. szakasza foglalkozik a büntetés-végrehajtási munkáltatással.⁷⁰

Angliában és Walesben az elítélteknek hasznos munkát kell végezniük, legfeljebb napi 10 órában, és – amennyiben ez lehetséges – zárkán kívül, másokkal közösen. A büntetés-végrehajtási intézetben belül dolgozó orvos, illetve nővér egészségügyi okból felmentést adhat a munkavégzési kötelezettség alól. Nem kötelezhető a fogvatartott az igazságügy-miniszter által, a büntetés-végrehajtási munkáltatás részeként el nem ismert munka elvégzésére. Az igazságügy-miniszter engedélye nélkül egyetlen fogvatartott sem végezhet munkát más fogvatartott, a személyi állomány tagja, vagy más, külső személy magán-céljára. Az előzetes fogvatartásban lévő és dolgozni kívánó fogvatartottak számára ugyanolyan feltételek mellett meg kell engedni a munkáltatásban való részvételt, mintha elítéltek lennének.

A fogvatartottak az elvégzett munkáért cserébe fizetésre jogosultak, amelynek mértékét általánosságban vagy egyedileg – az adott eset körülményeitől függően – az igazságügy-miniszter állapítja meg.

A fiatalkorúak munkáltatásáról a vonatkozó igazságügy-miniszteri rendelet 40. szakasza tartalmaz speciális kiegészítő rendelkezéseket. A jogszabály egyrészt kimondja, hogy a fiatalkorúak munkáltatásának amennyire csak lehet, praktikusnak kell lennie, továbbá lehetőség szerint elő kell segítenie a személyiség fejlődését, fel kell ébresztenie a fogvatartottban a külvilág iránti érdeklődését, valamint a benne szunnyadó személyes képességeket, illetve támogatni kell őt a társadalomba történő visszailleszkedésben.

Ófelsége Börtönszolgálatának a fogvatartottak számára kibocsátott kézikönyve szerint azok a fogvatartottak, akik számára az intézet nem képes biztosítani munkalehetőséget, nagyjából a munkavégzésük esetén járó keresmény felének megfelelő összegre jogosultak.⁷¹

⁶⁹ Tak, Peter J. P. i. m. 479. p.

⁷⁰ A jogszabályok forrása:

http://www.hmprisonerservice.gov.uk/assets/documents/1000499Fprison_rules_1999_consolidated_jan_2010.pdf, valamint

http://www.hmprisonerservice.gov.uk/assets/documents/100049A0yoi_rules_2000_consolidated_jan_2010.pdf

⁷¹ Prisoners' Information Book (male prisoners and young offenders). London, Prison Reform Trust, 2008. 123. p.

Az angliai, illetve walesi fogvatartottaknak arra is lehetőségük van, hogy a közösség számára végezzenek munkát (pl. idősotthonokban, környezetvédelmi projektek keretében, sportrendezvényeken, valamint fogvatékos személyek segítése, gondozása révén). Mindemellett önkéntes alapon vállalhatnak ún. „figyelői” (listener) munkát, amely során a fogvatartottak egyfajta „amatőr pszichológusként” működnek, odafigyelnek a fogva tartott társaik lelki problémáira, igyekeznek megelőzni az esetleges öngyilkossági kísérleteket.⁷²

5.6. Franciaország

A francia jogban az 1987. évi 22. törvény eltörölte a fogvatartottak munkakötelezettségét. A büntetés-végrehajtási hatóságok azonban kötelesek valamennyi olyan fogvatartott számára munkavégzési, képzési lehetőséget biztosítani, akik valamilyen társadalmilag hasznos tevékenységet kívánnak folytatni (termelőmunka, általános szolgáltatások, szakképzés). A foglalkoztatásban való részvételt figyelembe veszik a fogvatartottak magatartásának és reintegrációjának értékelésénél.

A közösségi (állami irányítású, a büntetés-végrehajtási szervezettől függő) és a privat (magánvállalkozói irányítást jelentő) menedzselési rendszer egymás mellett, párhuzamosan működik. A vegyes menedzselési rendszer keretében lehetőség van koncessziós szerződések megkötésére. Franciaországban a munka iránti keresletet írásban kell jelezni a büntetés-végrehajtási adminisztráció számára. A megkeresések ügyében az ún. kategorizálási és orientációs bizottság dönt, amelyet a francia országos parancsnok hoz létre. A bizottság tagjai között van a büntetés-végrehajtási munkahelyek (azaz a RIEP, vagy a koncessziós vállalat) képviselője, a felügyeletért felelős személyzet képviselője, a fogvatartottak betanításáért felelős szervezet képviselője, a munkaadók képviselője és a társadalombiztosítási szolgáltatókat képviselő személy.

Az adott munka elvégzésére alkalmas személyek kiválasztásnál a börtönrezsimit, a pszichikai és intellektuális képességeket, a munkának az egyéni reintegrációs folyamatra gyakorolt hatását, a fogvatartott családi körülményeit és az esetleges, magánjogi alapon fennálló fizetési kötelezettségeit veszik figyelembe.

A foglalkoztatási viszonyt a büntetőeljárás törvény és a büntetés-végrehajtási szabályzatok határozzák meg. Munkaszerződés nincs, de a tevékenység nyilvántartásba kerül, amiről kiállítanak egy kötelezettségvállalási okiratot, amely a következőket tartalmazza: a munka jellege és időtartama, a próbaidő időtartama, a fizetés, a munkakapcsolat időtartamának a fogvatartott általi megszüntetése, a fogvatartott szakmai jellegű kötelezettségvállalásai, a munkavégzési szabályok és a szabadságolási rendje.

2005-ben a fogvatartottak 39%-a vállalt valamilyen munkatevékenységet, és 18%-uk végzett termelőmunkát. Minden egyes büntetés-végrehajtási intézet saját maga állapítja meg a munkaidőt a 35 órás munkahét törvényes keretein belül. Az átlagos munkahét 20-30 óra, az intézeti műhelyek heti 25-30 órában üzemelnek. A büntetőeljárás törvény D-108. szakasza előírja, hogy a munkaórák havi beosztásának hasonulnia kell az egyes iparágak munkaóráihoz. Standard szabályok határozzák meg a heti pihenőnapokat és a munkaszüneti napokat.

⁷² Prisoners' Information Book... 124. p.

A fizetés – minden munkatevékenységért – kötelezően jár, és gyakran a szakmai gyakorlatra is kiterjed. A szünidőre, a technikai szünetre, a betegség időtartamára és munkahelyi balesetek esetén nem jár fizetség.

Az általános szolgáltatásokban való részvétel esetén a fizetés napi 7,4 és 13,25 euró között mozog. A termelőmunka végzésekor darabért számolnak. A termelékenységét úgy számítják ki, hogy az elérje a munkabérek kötelező legacsonyabb szintjét. Nagyobb hozzáértést kívánó munka esetében további 22 eurót fizetnek naponta. Minden egyes hónapban minden üzemet ellenőriznek, biztosítva ezáltal, hogy a fizetések valóban elérjék a minimálbér szintjét. Gyakorlat, hogy az átlagos bérminimum mértékét veszik alapul, amikor az ellenőrzéskor a kifizetésre kerülő munkabért állapítják meg.

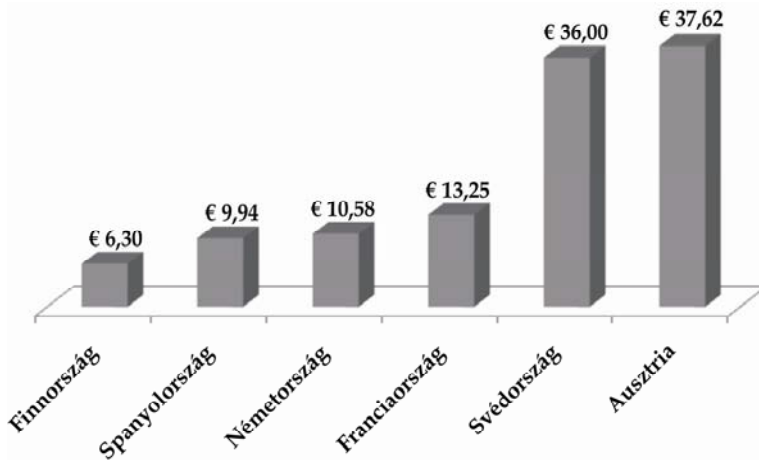
A fizetések a termelés havi eredményeitől függenek. A fizetést a fogvatartott személyes számlájára utalják át. A 2004. október 5-i, 1072. számú rendelet meghatározza a jövedelmek – a különböző költségvetési számlák közötti – könyvelésének szabályait. Két levonandó tétel van: 1.) az adók és hozzájárulások (havi 200 eurós jövedelemig nincs levonás, 201 és 400 euró között 20%, 401 és 600 euró között 25%, 600 euró felett pedig 30% a levonás); 2.) a keresmény 10%-a csak a szabaduláskor válik hozzáférhetővé.

A havi átlagfizetés a ledolgozott munkaórákon alapul, és a vegyes típusú menedzselési rendszerben (ahol magáncégeknek dolgoznak be) eléri a havi 380 eurót, míg a RIEP (Régie Industrielle des Etablissements Pénitentiaires) elnevezésű, a büntetés-végrehajtási munkáltatás menedzselésével foglalkozó vállalat irányítása alatt dolgozók (akik jellemzően a legkvalifikáltabb munkákat végző, hosszú időtartamú büntetésüket töltő elítéltek) akár havi 480 eurót is megkereshetnek.

Franciaországban főleg a következő területeken vállalhatnak a fogvatartottak munkát: mezőgazdaság, faipar, bútorigar, nyomdászat, fémipar, fémbútorgyártás, textilipar, feldolgozóipar, egyéb összeszerelési és bontási munkák.

3. grafikon

Az uniós tagállamok fogvatartottjainak jellemző napi munkabére

6. Összefoglalás

Látható tehát, hogy az általános európai gyakorlat szerint az elítéltek foglalkoztatását a büntetés-végrehajtás szervezi a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során. Ezen időszak nem merülhet ki az elítéltek pusztá őrizetében, hanem tartalmas elfoglaltságot kell találni számukra, amely a reintegráció és reszocializáció irányába mutat. A témában számos elemzés készült, közülük az egyik legátgöbbs Wilson és szerzötársaié, amely 53 kutatás eredményein alapszik.⁷³

Eszerint a rendszeres munka és szakképzés akár 20%-kal is csökkentheti a visszaesés lehetőségét: a börtönben munkát végző elítéltek 39%-a, míg a nemdolgözök 50%-a követett el újabb bűncselekményt. Ez az eredmény mindenképpen a foglalkoztatás pozitív hatását támasztja alá.

Ugyanakkor azt is fel kell ismerni, hogy a fogvatartottak munkáltatása kizárólag üzleti alapon nem szervezhető meg, mert érvényt kell szerezni a speciális büntetés-végrehajtási célokna is. Számos olyan tényezővel kell számolni, amely rontja a gazdaságossági célkitűzések érvényesülését. A börtönökben „az elítélt munkaerő általános műveltségi színvonala rendkívül alacsony, szakképzettséggel csak igen kis részük rendelkezik, a fogvatartotti munkaerő létszáma és összetétele állandóan változik, egészségi, fizikai alkalmasságuk az átlagosnál lényegesen gyengébb, a munkában szerzett gyakorlatuk, munkaképességük, hatékonyságuk alacsony színvonalú.”⁷⁴ Ezen felül – a hatékony munkavégzés mellett is – lehetnek olyan pótlólagos költségek, amelyek nem térülnek meg, de amelyekkel számolni kell. Ezek közé sorolhatjuk a szállítás, az őrzés és a biztonsági rendszerek kiépítése, a biztonsági előírások betartása költségeit. Ugyanakkor számolni kell a fluktuációval, az elítéltek fegyelmezetlenségével, alacsony motivációs szintjükkel. Nem elhanyagolható hátrány az alulfinanszírozottság, és az, hogy a korszerű gyártási technológiák meghonosítása sokszor nehézségekbe ütközik.⁷⁵

Ezeket végiggondolva felmerülhet a kérdés, hogy vajon feloldhatatlan-e az ellentét a gazdaságos elítélt-foglalkoztatás és a reszocializációs célok között? Vajon nemcsak illúzió-e egy olyan gazdálkodási forma, amely az elítéltek hasznos munkavégzését biztosítja, ugyanakkor a gazdasági értékítéletnek is megfelel?

Vannak egyértelműen gazdaságosan és nyereségesen működő – a reszocializációs célokat is teljesítő – gazdasági társaságok, börtönvállalatok mind itthon, mind külföldön. A hazai gyakorlat vonatkozásában szót lehet ejteni például a Duna Papír Kft.-ről, amelyek tevékenysége évek óta pozitív egyenleget mutat.

⁷³ Wilson, D. G. – Gallagher, C. – MacKenzie, D.: A meta-analysis of correction-based education and work programs for adult offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 37, 347-368. – Idézi: Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 200. 3. 31. p.

⁷⁴ Fekete Mihály: Átalakulás. Nonprofit jelleg, egyszemélyes kft.-k, differenciált foglalkoztatás. *Börtönügyi Szemle*, 1993. 3. 4. p.

⁷⁵ Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 2007. 3. 30. p.

A számos külföldi példa közül szintén csak egyet emelek ki. A Liverpooli Börtönben olyan bőripari részleget alakítottak ki, amely a piaci ár alatt képes ellátni az Egyesült Királyság valamennyi büntetés-végrehajtási intézetét táskákkal, övekkel, szíjakkal. A részleg eredményességét mutatja, hogy 2006-ban elismerésként megkapta a Menedzsment Intézet igen rangos díját.⁷⁶

Sajátos paradoxon, hogy, ha egy börtönvállalkozás nyereséges, rögtön valamilyen negatívumot vélünk felfedezni a háttérben, felmerül az elítéltek kizsákmányolása vagy a rabmunka olcsóságának vádja. Tudniillik az előbbi az emberi jogokat, míg utóbbi a tisztességes piaci verseny szabályait sérti.⁷⁷

Az európai országok büntetés-végrehajtási munkáltatásának gyakorlata rendkívül sokszínű képet mutat, amely – többek között – az uniós államok fogvatartottjainak napi munkabérében is megmutatkozik (lásd a 3. grafikont), azonban minden ország hasznos munkaelfoglaltságot nyújt a fogvatartottak nagy részének, annak ellenére, hogy munkáltatás sok helyütt veszteséges.⁷⁸

⁷⁶ Szegál Borisz i. m. uo.

⁷⁷ Kabódi Csaba: A büntetés-végrehajtási munkáltatás tervezett reformjával kapcsolatos egyes félelmeim. In: Kriminológiai Közlemények 49. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 1994. 29. p.

⁷⁸ Simon Gabriella: A börtönvállalatok helyzete Nyugat-Európában. Börtönügyi Szemle, 2005. 4. 98. p.

Terápiás közösség kialakítására tett kísérlet a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet drogprevenációs csoportjában

Jelen cikkünkben áttekintést kívánunk adni az intézetünkben működő drogprevenációs csoport tevékenységéről.* A terápiás közösség kialakítása kísérletnek alapját az adta, hogy véleményünk szerint a kábítószer-fogyasztás megelőzéséhez nem elégséges a drog elvétele, valamit adni is kell a szer helyett, mert a szerfogyasztó ember valamit keres. Az, amit keres, az örömezés, az eufória, a megváltozott tudat érzése. Ezeket „az élményeket” a normál életben is meg lehet szerezni; megélhetők a sportban, a szabadidős elfoglaltságokban, a művészetekben, a szerelemben. Amikor a fogvatartottak azt kérdezik, milyen szert próbálnak ki, akkor a válasz csak az lehet, hogy a normál élet börtönkörnyezetben is megélhető örömeit.

A bűnelkövetők személyiségére, főként a fiatal bűnelkövetőkére jellemző, hogy szavakkal, verbális terápiával kevésbé érhetők el. Mivel jobb a performációs intellektusuk, mint a felnőtteké, jobban megközelíthetők a cselekvésen keresztül. Cikkünk célja, hogy a speciális, célzott kiscsoportos terápiák tematikájának megfogalmazásától függetlenül a közegterápiákra irányítsuk a figyelmet. A börtönökben végzett pszichoterápiás tevékenység kudarcának egyik oka, hogy önmagában a terápia nem működőképes, érvényesüléséhez intézményi háttér, valamint közegterápiás közösség kialakítása szükséges.

Közismert, hogy rendkívüli nehézségekkel kell megbirkóznia annak, aki beilleszkedési zavarokkal küzdő, antiszociális serdülőknek, fiatalkorúaknak vagy fiatal felnőtt bűnelkövetőknek kíván segítséget nyújtani. Az okok szerteágazóak, lélektani, társadalmi, életspecifikus jellegűek egyaránt vannak köztük. Az újra és újra nekibuzduló gyakorlati megoldási törekvések, ellátási modellek gyakran kudarcra végződnek, fejeződnek be; a ritkán tapasztalt siker mögött heroikus erő, hatalmas befektetés látható (Szőnyi Gábor 1991). Szintén kézenfekvő, hogy a megközelítési modellek közül a csoportmódszereknek nem csak gazdaságossági megfontolásokból kell, hogy kitüntetett szerep jusson. Emellett szól az is, hogy igen széles réteget kell ellátni; hogy ehhez nem csupán az anyagi eszközöket, hanem megfelelő szakembergárdát is kell biztosítani; továbbá hogy az alapvető korspecifikus kapcsolati minta inkább a kortárs csoport, mintsem a felnőtt-gyermek kétszemélyes kapcsolat. A tapasztalat szerint a csoportmódszerek nem alkalmazhatóak minden további nélkül az adott populációra; rájuk is érvényes az, hogy a gyakorlati munkát kudarcok sora kíséri, érthetetlen nehézségek halmozódnak, sokszor munkája feladására kényszerül az a néhány lelkes ember, aki erre a munkára vállalkozik.

* Köszönettel tartozunk Cséri Zoltán bv. ezredes úrnak, az intézet parancsnokának, hogy a munkánkhoz szükséges alapvető feltételeket biztosította.

Nem a csoportmódszerek inadekvát voltát jelzi, hanem az alkalmazás feltételeinek kialakítási nehézségeit mutatja a kudarc. Külön ki kell hangsúlyozni, hogy a kérdéskör megértéséhez elégtelen, a gyakorlatban pedig eredménytelen, ha a terápiát, az alkalmazott csoportmódszert önmagában próbáljuk végezni, kiemelve abból a kapcsolat- és folyamathálóból, amit a csoport intézményi háttérrendszereként foglалhatunk össze. Az előzőekből fakad, hogy nem önálló, elszigetelt csoportterápiás módszer alkalmazása szükséges, hanem a terápia intézményrendszerének kialakítása. Ezt nem csak a speciális közeg indokolja, hanem a populáció jellege is. A fiatal bűnelkövetőkre – akik felülreprezentáltak a drogprevenációs részlegekben – kimondottan jellemző a performációs intellektus jobb állapota, vagy a cselekvéses ügyesség, amely végső soron pozitív tulajdonság.

Összességében javasolható egy korábbi cikk alapján (Mikolay Sándor 1999), hogy ne elszigetelten alkalmazott pszichoterápiás módszerekkel próbálkozzunk a bűnelkövetők reszocializációját megoldani. A terápiás hatás eléréséhez pszichoterápiás, gyógyító, fejlesztő intézményrendszert (terápiás rendszert) kell létrehozni, amelynek elemei, az egyéni és a csoportterápia egymást erősítve fejthetik ki hatásukat. A terápiás kapcsolat kialakításának alapja lehet – mint már említettük – a fiatal bűnelkövetők pszichológiai jellemzője: a jobb performációs intelligencia, vagyis a cselekvés, amely számos formában valósulhat meg (kiegészítő terápia, szabadidős tevékenység, sport, birkózás, horgászat, kosárlabda stb.).

A drogprevenációs részleg felépítése és programja

A Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet drogprevenációs részlegének felépítését és programját a pszichoterápia szakmai szabályai és protokollja szerint alakítottuk ki. E munkában alapvető irodalomként használtuk Szőnyi Gábor és Füredi János: A pszichoterápia tankönyve című munkáját (Szőnyi – Füredi 2000).

Terápiás közösség

A pszichoterápiás közösségekben a vezető kezelési módot a pszichoterápiák jelentik, és a közösség a pszichoterápiákkal összhangban lévő szervezeti struktúra alapján létrehozott pszichoterápiás rezsimmel működik. A közösségi terápiás megközelítésben a hangsúly az együttműködésre kerül, a megközelítés értékorientált, az uralkodó terápiás módszer a csoportterápia.

A tágabb értelemben vett terápiás közösség koncepció arra épül fel, hogy a pszichés zavar a társas kapcsolatokban alakul ki, a társas kapcsolatok zavarát jelenti, s korrekciója a társas kapcsolatok közegében történhet. A foglalkozások a drogprevenációs csoport tagjainak (páciensek) és a stáb tagjainak (nevelők, terapeuták) tartós, több formájú (egyéni foglalkozás, különböző csoportok) közös munkáján, kapcsolatán alapulnak. A különböző tevékenységek során az értékrend és a viselkedés közösségi átforgalmazása áll a középpontban. Az elsősorban csoportformájú pszichoterápiás kezelés, valamint a különböző közösségi megbeszélések, programok (egyéni beszélgetés, kiscsoportok, nagycsoport stb.) képezik a rendszer részeit. A páciensek legalább fél, legfeljebb egy évet töltenek a közösségben, a szabadulás előtt 2-3 hónapos emlékeztető tréning lehetséges. A létszám 10-20 fő, két zárkában elhelyezve. A terápiás közösség, a terápiás rendszer

elsősorban a kémiai függőségben szenvedők kezelésére alkalmas, arra hozták létre, ezért alkalmazzuk a drogrevenációs programunkban.

Az alapvető működés összetevői, a különböző csoportfoglalkozások és az élettér hatásai integrálódnak, vagyis az élettér (zárka, közösségi helyiségek) és a foglalkozáson kívüli idő szintén a terápia részét képezik.

A rendszer elemei az alábbiak:

- a közösségi fórum
- a stáb reflektálási fóruma
- az élettér mint tanulási helyzet
- a terápiás közösségek működésükben törekszenek az egész közösség együttes élményére, arra, hogy mindenki értesülhessen mindenről, halathassa a véleményét; igen nagy szerep jut a csoportoknak (kiscsoport, nagycsoport, egyéb közösségi fórum)

A drogrevenációs program az egész rendszer működésén keresztül hat. A hangsúly a kölcsönhatáson van. Nem csak a stáb, a csoportvezetők hatnak, hanem az egész közösség komplex hatást fejt ki.

Öt alapvető módszerünk a következő:

1. Szakemberek által vezetett terápiák (egyéni foglalkozás, kis- és nagycsoport)
2. Kiegészítő, hordozó vagy közegterápiák (szabadidős, kulturális és sportcsoport)
3. Üzemeltetés (vezetői értekezlet, megbeszélések)
4. Reflexió fórumok (nagycsoport, stábértekezlet, esetmegbeszélés, szupervízió)
5. Élettér (napirend, zárka, társalgó, a közösségi élet szinterei)

Ad 1. Szakterápiák

A szakterápiák részletes programját, módszerleírását, kereteit, szabályait az egyes csoportvezetők határozzák meg.

- *Egyéni foglalkozás, vezetés-támogatás, kezelés:* A stáb tagjaihoz mint "kezelőhöz" (a pszichológusokhoz és a nevelőkhöz) a létszámnak megfelelően 3-6 fő, a programban részt vevő személy tartozik, akikkel folyamatosan és rendszeresen kapcsolatot tart a kezelő, illetve velük egyéni segítő-támogató beszélgetéseket folytat. Kéthetente, meghatározott időben, 20-30 perc időtartamban történik az egyéni foglalkozás. Az egyéni kezelő havonta a csoportvezetők véleményét bekérve véleményt ír a kezeltek aktivitásáról, haladásáról, továbbá a feladatokról. A véleményt és a feladatokat az érintettel is ismerteti.
- *Pszichológiai, pszichoterápiás kiscsoport:* Pszichológus által rendszeresen megtartott terápiás kiscsoport.
- *Önsegítő csoport:* Kiképzett segítő vezetésével rendszeresen működő csoport.
- *Egyéb terápiás kiscsoportok*

Ad 2. Közegterápiák, kiegészítő csoportok

- *Szocializációt előkészítő zárkacsoport:* Nevelő irányításával, heti 1 alkalom, 15-30 perc.

- *Szabadidős, kulturális, színjátszó csoport:* Nevelő vezetésével, heti egy alkalom, 1,5 óra.
- *Birkózó sportcsoport (a továbbiakban: birkózócsoport):* Szakpszichológus, pszichoterapeuta és kiképzett oktató vezetésével, heti két alkalom, 1,5 óra.
- *Terápiás önkéntes munkavégzés a közösség szolgálatára:* Jelenleg a szervezés folyamatban van. A programra önkéntes alapon jelentkezett fogvatartottak rendkívül nagy érdeklődést tanúsítanak az ellenszolgáltatás, tehát a munkabér nélküli munkavégzés iránt. A helyi önkormányzattal egyeztetünk a közösségi használatban lévő sportpálya, valamint az óvodaudvar karbantartási munkálatairól. Sajnos a drogprevenció csoportban elhelyezett fogvatartottak, akik a III-as biztonsági csoportba vannak sorolva, az érvényes jogszabályok szerint nem végezhetnek ilyen jellegű tevékenységet. Így a terveinket módosítottuk: az intézet területén belül szeretnénk saját sétaudvart kialakítani az önkéntes munkára jelentkezett fogvatartottak közreműködésével.

Ad 3. Üzemeltetés

- *Vezetői értekezlet:* Reggeli megbeszélés, ki-ki hogyan végezze a munkáját, az aktuális feladatok megbeszélése.
- *Nevelői esetmegbeszélő csoport*
- *Szupervízió, esetmegbeszélő csoport*

A szupervízió, esetmegbeszélő csoport elméleti és gyakorlati jelentőségét a következőképpen foglalhatjuk össze: A szupervízió, esetmegbeszélés szabályozott tanulási folyamat, melynek célja, hogy a szupervizált (a szupervízióban részt vevő személy) szakmai tudását és személyes hatékonyságát gyarapítsa a szupervízióba vitt eseteken keresztül. Olyan fejlődési útról van szó, amelyen együtt halad a szupervizált és a szupervízor. Az utóbbi visszajelzéseket ad, tükröt tart; a csoportban ezt teszik a csoporttársak is. A szupervízió tehát szakmai interakció (kölcsonös viszony), kommunikációs és együttműködési problémákra vonatkozó szabályozott tanácsadói folyamat. Lényeges, hogy a szupervizált mit tud kezdeni az adott helyzettel. A szupervízióban megjelenik egy dinamika a szupervízor és a szupervizált(ak) között. Ezzel is dolgoznak, de csak addig a mértékig, amíg a szakmai szerep tisztázása megkívánja. Ami azon túlmegegy, az már a terápia vagy az önismeret feladata.

A szupervízió (esetmegbeszélés), az önismeret és a terápia különbözőségei

	Célja	Témája	Hatása
Szupervízió (esetmegbeszélés)	A személyes és szakma közötti összefonódások nagyfokú megértése	„Itt és most” érzések, szakmai konfliktus, szakmai személyiség	A foglalkozási szerep hatékonyabb betöltése
Önismeret	Cselekedeteink mozgatórugóinak megértése – a tudatosság, felelősség, önállóság érdekében	Individuális életvezetési problémák	Az önismeret-önértékelés növekedése, az önirányító képesség erősödése
Terápia	Állapotjavulás, stabilizáció, gyógyulás	Az adott tünet és a mögötte lévő problémák kezelése	Állapotjavulás, stabilizáció, gyógyulás

A szupervízióban az alábbi jelenségekről való rejtett tapasztalati tudás válik kifejezetté és megragadhatóvá:

- a segítő kapcsolat, a saját szakmai működésmód átlátása;
- a keretek, határok, kompetenciák tisztázása, megtartása;
- értékszemlélet, az esetleges előítéletek felmérése, a végzett munkára gyakorolt hatásaik tisztázása;
- a burnout (kiégés) megnyilvánulásainak felismerése, ezek prevenciója (kezelésük már más szakmai segítséget igényel, nem szupervíziót);
- az intézményen belüli kapcsolatok átlátása, és a velük való bánni tudás;
- a más intézményekkel, szakmai csoportokkal való együttműködés átlátása, tudatos irányítása;
- a saját helyzet összetevőinek (szakmai elismertség, anyagi helyzet, érdekérvényesítés, hatékonyság, eredményesség, sikeresség–sikertelenség) felmérése, és azok hatásai a munkára.

Összefoglalásképpen: a *szupervízió* nem terápia, nem önismeret, hanem a szakmai tudatosságot, önreflexiót fejlesztő folyamat. Így önmagában kevés lehet „minden baj megoldására”. Nem „kezel”, hanem a belátási folyamaton keresztül adja meg a lehetőséget a szakmai tudatosság növelésére.

Ad 4. Reflektív fórumok

- *Nagycsoport*: Pszichológus vezetésével, hetente egyszer, 30 perc időtartamban. A stáb és drogprevencióban részt vevő csoporttagok közös, együttes részvételével megvalósuló „közösségi összejövetel”, amely lehetőséget ad arra, hogy résztvevők a problémákat az egész közösség előtt fölvevessék és megvitassák.
- *Személyzeti csoport*: Nem operatív-vezetői értekezlet, hanem a stáb tagjainak reflexiók lehetőségét adó fóruma. Pszichológus vezeti, a nagycsoport után hetente 30 perc időtartamban.
- *Stábértekezlet*: A gyógyító-nevelő csoport stábjával közösen havonta egy alkalommal történik.

Ad 5. Élettér

Az együttélés, valamint a terápiás, a reflektív és az üzemeltetési elemek között a közvetítés a *Házirendben* testesül meg. A Házirend és annak betartása a terápiás rendszer működésének kitüntetett része. Az élet alakulása természetesen konfliktusokat termel, és „anyaggal” látja el a terápiát.

A kiscsoportba-kerülés módja

Az önkéntes jelentkezést követően a Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság behelyezése után, a stáb tagjai közösen döntenek el, kinek, melyik kiscsoportban való részvétel lehetőségét „ajánlják” meg. A bekerülést követően a pszichológus első interjút készít, a kezelő lefolytatja az első beszélgetést, és közösen tesznek javaslatot a stáb részére a csoportba-helyezésről.

A terápiás közösségben folyó munka

A csoportba-kerülést követően a csoportvezetők írásos jelenléti íveket vezetnek, és kéthavonta a tapasztalataikról beszámolnak az egyéni kezelőnek. Az egyéni kezelő havonta rövid véleményt ír, azt ismerteti az érintettel. A feladatok megfogalmazását követően a programban résztvevők pontosan tudják, hogy melyik napon, milyen foglalkozáson, csoportüléson kell részt venniük. A fizikai részvételen túl az aktivitás mikéntjei, a konkrét feladatok is meghatározásra kerülnek az egyéni kezelési tervben.

A programból való kikerülés

A stáb hat hónapot követően közös véleményt alakít ki a benttartás, illetve a kihelyezés kérdésében. A program minimum hat hónap, maximum egy év időtartamú; szabadulásuk előtt azok a fogvatartottak, akik a programban korábban részt vettek, 2-3 hónapos emlékeztető tréningre jeletkezhetnek.

Drogprevenációs birkózócsoport

A csoport célja a kábítószer- és bűnmentes életre való felkészítés, a szabadidő egészséges eltöltése, az agresszió megszelídítése. Másképpen fogalmazva: az agresszív késztetéseken, indulatokon való uralkodás, a szermentes élet és az önkontroll lehetőségének megtapasztalása saját élményen keresztül, hogy a korábban pszichoaktív szereken élő, bűncselekményt elkövető emberek a börtönbüntetésből szabadulva önmaguk urai, cselekedeteik irányítói lehessenek.

A csoporttagok agressziójának, feszültségének levezetését a sportoláson, birkózáson keresztül kíséreljük meg. Az eddigiekben az agresszió elfojtására, letörésére törekedtünk a büntetés-végrehajtási intézetekben, igyekeztünk harcolni a pszichoaktív szerek (drog, gyógyszer) fogyasztása ellen. Ennek – az agresszió letörésének és a szerhasználat megtiltásának – a sikertelenségét, kudarcát mutatja a börtönben, a zárakákban, a felügyelet távollétében és a büntetést követően megnyilvánuló, sőt a börtönhatások következtében fokozódó agresszió, a börtönben és főként az utána megvalósuló szerhasználat, továbbá a visszaesés.

Mint említettük: a csoport célja – többek között – a szabadidő egészséges eltöltése, ami a testi-lelki egészség megőrzését, fejlesztését, szükség szerint visszaállítását jelenti. A legjobb drogmegelőzés az alternatív program biztosítása. Önmagában a tiltás, a szer elvétele nem lehet hatásos. Célunk az alap-pszichoterápiás hatás elérése, a személyiség működőképességének fenntartása, vagy visszaállítása (korlátozott pszichoterápiás cél), és nem a személyiség átstrukturálása az elérhető feladatunk. Nem célja a csoportnak a személyiség teljes pszichoterápiás átalakítása, sem a profi versenyzőképzés. A birkózás, a verseny, a győzelemre felkészítés szintén nem célunk. A birkózás esetünkben eszköz a csoporttagok pszichoterápiás eléréséhez, az agresszió megszelídítéséhez, az önkontroll fejlesztéséhez, kialakításához (edukáció, reedukáció).

A csoport működésének sajátosságai

A csoport vezetője birkózó tapasztalatokkal és ismeretekkel rendelkező pszichoterapeuta, klinikai szakpszichológus, pedagógia szakos nevelőtanár.

Párhuzamosan 3-4 csoport működtethető, csoportonként 8-14 fő részvétele lehetséges. A csoportok „zártak”, bűncselekmény-kategória szempontjából heterogén összetételűek, illetve időhatár nélküliek. Mit is jelent ez? A csoportok zártak – tehát csak csoporttagok látogathatják a foglalkozást (a csoporthoz tartozás közösségformáló erő); heterogén összetételűek – lehetnek erőszakos bűncselekmény miatt, vagy másért elítéltek a csoportban; időhatár nélküliek – a kezdést követően akár hónapokig, évekig folytatódhat a csoporttag részvétele. (Megjegyzendő, hogy nevelő hatású lehet az időszakos, vagy végleges eltiltás, motiváló lehet a visszavétel lehetősége.)

A csoportba önkéntes jelentkezés alapján, orvosi, pszichológiai alkalmasság esetén, nevelő javaslatára lehet bekerülni. Kikerülés fegyelmi vétség, szabályszegés, vagy szabadulás esetén, valamint saját kérésre történhet.

A foglalkozások az induló csoporttal hetente 2 alkalommal másfél órában zajlanak. Kialakult gyakorlat, hogy kisebb létszámmal indul a csoport, hogy kiválaszthatók legyenek a foglalkozásvezető segítői, akik együttműködnek a rend fenntartásában, a reakcióik előre kiszámíthatók, és támaszkodni lehet rájuk. A foglalkozáson a felügyelet kényszerítő eszközökkel ellátott tagjainak jelenléte nem célszerű, és nincs is rá szükség. Egyrészt azért, mert célunk az önkontroll kialakítása, másrészt, mert ők arra vannak kiképezve, hogy az agressziót elfojtsák, így nehezebben tudnak különbséget tenni a sportból fakadó természetes küzdés és a kontrollálatlan, beavatkozást igénylő agresszió között. A kezdeti szakasz (egy hónap) után a foglalkozásvezető döntheti el, hogy feltölthető-e a csoport az optimális 8-14 fős létszámra, vagy sem.

Módszer

A drogprevenációs birkózócsoportban ún. grundbirkózás, illetve kötöttfogású birkózás folyik – a pszichoterápiás elérhetőség biztosításával.

A *grundbirkózás* a sumo és a hagyományos birkózás alapelemeit ötvözi. Szabály, hogy a körből az ellenfelet ki kell tolni, a két lábon állásból ki kell billenteni. Előnye, hogy a sérülésveszély minimális, a küzdelem nem igényel hosszú technikai alapozást. Az eszközigény kicsi és kevés technikai tudás is elegendő, gyorsan elérhető az élményt jelentő „küzdés” megtapasztalása, valamint a virtus és a képességek megmutatása.

A *kötöttfogású birkózásban* csak a felsőtest fogása engedélyezett, a lábfogás, gáncs tilos. (Nincs „gáncsoskodás”, szigorú szabályok vannak.) Az állásból és partnerhelyzetből folytatott küzdelem során a fogások és dobások különböző értékű pontot érnek, a tusolás (két váll szőnyegre kényszerítése) jelenti az azonnali győzelmet.

A *pszichoterápiás elérhetőség* azt jelenti, hogy a birkózást megelőzően és azt követően van egy ráhangolódási és levezetési szakasz. A foglalkozás végén tartott hosszabb (15-20 perces) megbeszélés lehetőséget ad a visszajelzésekre, a konfrontációkra, a szemléletformálásra és a viselkedés alakítására (a pszichoterápiás hatás elérésére).

A pszichoterápiás hatású birkózócsoport szerepe a börtönben

Alapszabály: az lehet a csoport tagja, aki a csoport átlagosnál szigorúbb szabályait is betartja. Aki a csoportba kerülését követően erőszakos cselekményt követ el, verekedésbe keveredik, vagy a csoport többségének véleménye szerint visszaél az erejével, kizárásra kerül.

A *birkózás* olyan sportolási forma, amely a fogvatartottak érdeklődését a meglévő sportolási formák (így pl. a népszerű testépítés) mellett minden bizonnyal felkelti. A bűncselekményt elkövetők, droghasználók többségének egyik pszichológiai jellemzője, hogy a szavakkal nehezebben bánnak, így szavakkal ők nehezebben érhetőek el. Esetükben a megoldási mód a cselekvés, az erőszak, az agresszió levezetése. Az agresszió mindenkiben benne van, de a szocializáció során megszelídítjük indulatainkat, s azokat társadalmilag elfogadottabb módon juttatjuk érvényre. Ezt a tanulást (szocializációt) segítheti a birkózás. Ha szavakkal nem érhetőek el ezek a személyek, akkor a mozgáson, az ügyesség megmutatásán, a sikerélményen keresztül kell hozzáférni ehhez a csoporthoz. A verbális pszichoterápia megfelelő kapcsolat, motiváció hiányában szinte biztosan kudarcra van ítélve börtönkörülmények között. Az említett csoport tagjai korábban szinte kizárólag valamilyen érdek (pl. jobb körülmény közé kerülés vágya) miatt keresték fel a pszichológust. Valós együttműködéshez, kapcsolat kialakításához, így később a pszichoterápiás eléréshez adhat lehetőséget a sport (birkózás), amely esetünkben a pszichoterápia első lépcsőfokát jelenti. Akik eddig direkt pszichoterápiás módszerekkel nem voltak elérhetőek (bár lehet, hogy fegyelemsértésük, indulatosságuk miatt nekik lenne a leginkább szükségük rá), azok várhatóan jelentkeznek erre a csoportra (verbális jellegű foglalkozásra biztosan nem jöttek volna be), és pszichoterápiásan is elérhetővé válnak.

Fontos leszögeznünk, hogy a birkózócsoport (a birkózás) nem a fogvatartottak kiképzése az agresszióra, hanem a mindenképpen meglévő agresszió megszelídítésének, szabályok közötti kiélésének lehetőségét adja. *A csoport hatásaként várható, hogy*

- a csoporttagok viselkedése szabálykövetőbb lesz;
- beigazolódik: a feszültség, stressz levezetésének hatékony eszköze a sport;
- a résztvevők úgy érzik: a foglalkozáson keresztül gyorsabban telik az idő, gyorsabban eljön a szabadulás ideje;
- a csoporttagok testileg és lelkileg is egészségesebbek lehetnek, megőrizhetik, fejleszthetik egészségüket;
- edukációs, reedukációs céljaink érdekében elérhetővé válik az eddig is tudottan meglévő, de pedagógiai módszerekkel kezelhetetlen „informális börtönhierarchia”.

A csoportba-kerülés feltételei a következők:

- fizikai alkalmasság (orvosi vizsgálat alapján megállapított egészség, gyógyszer- és más szerfüggéstől való mentesség);

- pszichikai alkalmasság (pszichológiai vizsgálat és a viselkedés alapján megállapítható, hogy a jelentkező képes-e elviselni a győzelmet és főként a vereséget, hogy képes-e tartósan, vagy legalább rövid ideig szabályok szerint élni, és azok szerint küzdeni);
- nevelői javaslat (a nevelők támogatása, együttműködése feltétlenül szükséges mind a csoportba-kerüléshez, mind a fegyelmi miatti kikerülés esetén, de a csoporttagság során is állandó kapcsolattartás, konzultáció szükséges a nevelő és a csoportot vezető pszichológus között).
- a drog-prevenációs csoportban való elhelyezés.

A csoport szabályai az alábbiak szerint foglalkozók össze:

- a csoportba való bekerülésre önkéntes jelentkezés és alkalmasság esetén kerülhet sor;
- a résztvevő saját felelősségére vehet részt a foglalkozáson (sérülés esetén az intézet anyagi felelősséget nem tud vállalni);
- a csoportfoglalkozás (edzés) heti 1-2 alkalommal, 1-3 órában történik;
- a foglalkozásvezető utasításai kötelező érvényűek;
- a foglalkozásvezetőt segíti a csoport által választott 2 fő fogvatartott segítő, akiknek az instrukcióit szintén követni kell;
- a csoport tagjai a rendszeresen megtartott csoportgyűlésen fogalmazhatják meg véleményüket, megbeszélésre kerülő témákat kezdeményezhetnek;
- az edzés súlycsoportonként, a szabályok betartásával történik;
- a tisztálkodási, higiéniai szabályokat be kell tartani.

A csoport (az edzés) rendje:

- ráhangolódás
- bemelegítés
- fogásgyakorlás
- küzdelem szabályok szerint
- levezető játék
- megbeszélés, csoportgyűlés

A birkózócsoport működésének infrastrukturális és anyagszükséglete:

- sportolásra alkalmas terem – a tisztálkodás, fürdés lehetőségének kialakításával
- kondicionáló gépek, sporteszközök
- birkózószőnyeg
- sportnadrág, póló, sportcipő

A csoportba-kerüléshez nevelői javaslat szükséges, orvosi vizsgálat, pszichológiai vizsgálat előzi meg. A résztvevők állapotkövetésének objektív lehetőségét adja a fegyelmi helyzet vizsgálata (a korábbi fenyegetésekhez és dicsérekhez képest mutatott változások, valamint a pszichés állapotban történt változás – a depresszió-kérdőív, az agressziókezelés, a gyógyszer- és más szerhasználat alakulásának – nyomon követése).

Programunk nem csak egészségpszichológiai program, nem csupán az egészség megőrzésére mozgósít, hanem az aktuális életminőség javítását célozza

meg. Nem csak elvenni kell a szerhasználótól, a börtönbüntetéssel sújtott embertől, hanem adni is kell valamit számára, hogy elérhető, „megszólítható” legyen, továbbá, hogy pozitív, és ne negatív változást érzünk el nála.

A birkózóedző a birkózóteremben a birkózásra, a küzdelemre, a mások feletti győzelem elérésének módjaira – ugyanakkor a szabályok betartására – nevel-tanít, míg a pszichoterapeuta a birkózóteremben az önkontrollra, a szabályok szerinti életre (pontosabban a szabályok szerinti és a szer nélküli életre), az önmagunk feletti győzelemre, az önmagunk feletti rendelkezésre (önkontrollra) nevel-tanít.

A grundbirkózás szabályai

- *Küzdőtér:* A grundbirkózó-mérkőzés tetszés szerinti, de általában 3-5 méter átmérőjű küzdőkörben zajlik.
- *A győzelem módjai:* tiszta győzelem, illetve pontozásos győzelem.
- *Tiszta győzelem:*
 - az ellenfél egyszeri, függőleges irányú felemelése és levegőben tartása három mp-ig;
 - az ellenfél leléptetése szabálytalanság miatt.
- *Akciók, pontszámok:*
 - Az ellenfél függőleges irányú felemelése, amikor a társ mindkét lába elhagyja a talajt, az emelés azonban nem éri el a három mp időtartamot – 2 pont.
 - Az ellenfél kitolása vagy rögzített kilendítése (tehát nem kilökése) a küzdőtérről úgy, hogy annak mindkét talpa teljes terjedelmével túljut a határvonalon, miközben a támadó kezdeményezésének pillanatában legfeljebb fél lábbal kerülhet a küzdőkörön kívül – 1 pont.
 - Ha a versenyző a körből való kitolása, illetve az emelés ellen úgy védekezik, hogy leül vagy lefekszik a küzdőtéren, az első esetben figyelemztetést kap, minden további esetben viszont 1 pont ítélendő meg az ellenfélnek.
 - Ha a két versenyző egyszerre lép (vagy esik) a küzdőtéren kívülre, akció egyik félnek sem ítélhető.
- *Szabálytalanságok:* A grundbirkózásban az egyértelmű durvaságokon (ütés, rúgás, karmolás stb.) kívül leléptetés jár az alábbi szabálytalanságokért:
 - az ellenfél gáncsolása,
 - az ellenfél szándékos földre lökése, illetve rántása,
 - az ellenfél nem függőleges irányú, balesetveszélyes emelése.

Nem szándékos, illetve nem durvaságból elkövetett szabálytalanságért a versenyző figyelemztetésben részesül, a harmadik esetben azonban már ezért is leléptetés jár.

- *Mérkőzésidő:* 3-5 perc
 - *Súlycsoportok:* 70 kg-ig, 70-80 kg, 80-90 kg, 90-100 kg, 100-110 kg, 110-120 kg, +120 kg.

Grundbirkózó-versenyt egyéni és csapatformában is lehet rendezni. A csapatverseny meghatározott számú súlycsoportban zajlik, a győztes versenyző csapata 1 pontot kap. Az egyéni verseny lebonyolítható

- egyenes kieséses rendszerben,

- körmérkőzéses formában,
- birkózórendszerben (2 csoport, kiesés 2 vereséggel, hármas döntő, majd helyosztók - a pontozásos győzelem értéke 3:1, a tiszta győzelemé 4:0).

Tapasztalatok

A tíz fővel működő csoport bizonyította, hogy a fogvatartottak képesek szabályok szerint küzdeni. Előzetesen meg kellett változtatni a felügyelők előfeltevéseit, hogy a birkózás a fogvatartottak ellenük történő kiképzését jelenti. Az előlélet leküzdése után nevelői támogatással tudott működni a csoport.

A csoport lezárásakor kitöltött kérdőív legkevésbé pozitív megfogalmazása szerint is a válaszadó számára „sokat adott a birkózás”. Ez alatt az illető azt értette, hogy „a foglalkozás idején nem is a börtönben volt”. Bebizonyosodott, hogy a csoport tagjai a birkózócsoport foglalkozásainak lezárultával jobban tudtak alkalmazkodni a szabályokhoz, továbbá feszültségük jelentősen csökkent. Volt olyan foglalkozás, amikor önmaguk kérték: „Ne birkózzunk, hanem „beszélgessünk”. (Olyan fogvatartottak váltak pszichoterápiásan elérhetővé, akik korábban nem.) Pozitív hatást gyakorolt rájuk a munka, a szabálykövetés, az önkontroll javulása esetén javasolt jutalom. Fontos volt a résztvevők számára *Növényi Norbert* olimpiai bajnok látogatása is. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a legszigorúbb (III-as) fogvatartási fokozat esetén lehet a leghatékonyabb a birkózás módszere.

*A fogvatartottak „megmutatják” a vendégnek
hogy milyen keményen tudnak szabályok szerint is küzdeni.*

Horgász szakkör

A drogprevenációs program szerves részét képezi a közegterápiák egyike, a horgász szakkör. A csoport általánosan megfogalmazott célja - ugyanúgy, mint a birkózócsoport esetében - a kábítószer- és bűnmentes életre nevelés, az arra való felkészítés, a szabadidő egészséges eltöltése és az agresszió megszelídítése. A csoporttagok agressziójának, feszültségének levezetésére jelen csoport esetében a horgászat szolgál.

Célunk – a birkózócsoporthoz hasonlóan – az alap-pszichoterápiás hatás elérése, a személyiség működőképességének fenntartása, vagy visszaállítása (korlátozott pszichoterápiás cél), és nem a személyiség átstrukturálása az elérhető feladatunk. Nem célja a csoportnak a személyiség teljes pszichoterápiás átalakítása, sem a profi versenyhorgász-képzés. A szabadidős sport, a horgászat a csoporttagok pszichoterápiás eléréséhez, az agresszió megszelídítéséhez, az önkontroll fejlesztéséhez, kialakításához nyújt lehetőséget.

Csoportfolyamat

- I. fázis: az elméleti ismeretek elsajátítása
- II. fázis: az állami horgászvizsga letétele
- III. fázis: csoportos kimaradás – horgászat
- IV. fázis: a résztvevők a haladók csoportjába kerülve a csoportvezető segítőivé válhatnak

A csoport – a birkózócsoporthoz hasonlóan – zárt, a bűncselekmény-kategória szempontjából heterogén összetételű, illetve időhatár nélküli. (Az e mondatban található kifejezések magyarázatát lásd a birkózócsoport működésének sajátosságai kapcsán leírottaknál.)

Módszer

A heti rendszerességgel megtartott foglalkozásokon az elméleti és a gyakorlati ismeretek elsajátítása egyaránt szerepet kap – előadások meghallgatása, videofilmek, -felvételek megtekintése, a gyakorlati fogások elsajátítása (a kötések, hurkok megtanulása, gyakorlása stb.).

A horgász szakkör esetében is gyakorlat, hogy kisebb létszámmal indul a csoport, hogy kiválaszthatók legyenek a foglalkozásvezető segítői, akik együttműködnek a rend fenntartásában. A kezdeti szakasz (egy hónap) után a foglalkozásvezető döntheti el, hogy feltölthető-e a csoport az optimális 10-15 fős létszámmra, vagy sem. *A csoport hatásaként várható, hogy*

- a csoporttagok viselkedése szabálykövetőbb lesz;
- a résztvevők új ismereteket sajátítanak el, ezekhez az ismeretekhez a természet jobb megismerése is társul;
- beigazolódik: a feszültség, stressz levezetésének hatékony eszköze a sport;
- a résztvevők úgy érzik: a foglalkozáson keresztül gyorsabban telik az idő, gyorsabban eljön a szabadulás ideje;
- a csoporttagok testileg és lelkileg is egészségesebbek lehetnek, megőrizhetik, fejleszthetik egészségüket;
- oktatási-nevelési, reszocializációs céljaink érdekében elérhetővé válik a pedagógiai módszerekkel nem kezelhető „informális börtönhierarchia”.

A csoport szabályai

A horgász szakkör szabályai nagyban hasonlatosak a birkózószakkör szabályaihoz:

- a csoportba való bekerülésre önkéntes jelentkezés és alkalmasság esetén kerülhet sor;
- a résztvevő saját felelősségére vehet részt a foglalkozáson (sérülése, balesete esetén az intézet anyagi felelősséget nem tud vállalni);

- a csoportfoglalkozás heti 1 alkalommal, 1 órában történik;
- a foglalkozásvezető utasításai kötelező érvényűek;
- a foglalkozásvezetőt segítik a csoport által is elfogadott segítők, akiknek az instrukcióit szintén követni kell;
- a csoport tagjai a rendszeresen megtartott csoportgyűlésen fogalmazhatják meg véleményüket, megbeszélésre kerülő témákat kezdeményezhetnek.

A horgász szakkör lezárásaként – a horgászvizsga letétele után – lezajlott horgászatot hat fogvatartott vett részt. Az általuk megélt élmény, problémamentes eltávozás nem csak a résztvevők számára volt fontos, de a többi fogvatartott és a felügyelők számára is bizonyította a csoport erejét és pozitív hatását.

A közös horgászás egyik „eredménye”

Összegzés

A drogprevenációs körlet programjai működésükkel, a résztvevők változásával bizonyították, hogy a büntetés-végrehajtás keretei között is *tud működni a pszichoterápia*. A programok terápiás hatására elkezdődött egy intra-, inter- és transzperszonális (egyéneken belüli, egyének közötti és egyének feletti) átalakulás. A változás belül kezdődött, majd a társkapcsolatokban, a terápiás közösségen belül nyilvánulhatott meg. Később kipróbálásra kerülhetett a börtönön kívül is (bizonyíthatta a viselkedésváltozást a horgászat, a terápiás munkavégzés), és a szabaddulás után realizálódhat igazán („tisztának”, bűnmentesnek maradás, a társadalomba történő visszailleszkedés).

A csoportterápiás reszocializációt, reedukációt, resztoratív szemléletet megvalósító büntetés-végrehajtás más, mint a megtorló szemléletű büntetés. „Embertelenséggel nem lehet emberséget képezni” – vallotta már Pestalozzi is. (A munkaterápiát ő is szükségesnek tartotta, de tudta, hogy megfelelő érzelmi atmoszféra nélkül a munka kényszermunkává válik.)

Sajnos a büntetés-végrehajtásban tapasztalható jelenlegi, de már évek óta tartó tendencia, a kényszerű takarékoság, a mi szemléletünk és gyakorlatunk ellen is hat. Az eddigiekben nagy erőfeszítés hatására, de eredményesen működtetett humanisztikus, reszocializációt, reedukációt, resztoratív szemléletet felváltó pszichológiai tevékenység rendkívül nehezen folytatható.

Előreláthatóan nehezebbé válik a pszichológiai ellátáson kívül mind a felügyelet, mind pedig a nevelői szakterület tevékenysége is a jövőben. A túlsúlyosság feszültséget fog eredményezni mind a dolgozói, mind a fogvatartotti állományban. A frusztráció regressziót, illetőleg kifelé, vagy befelé fordított agressziót válthat ki mindkét állomány-kategóriánál. A várható körülmények között a nevelés helyett a fogvatartottak megőrzése lehet a feladat, a fegyelmezés lesz a fő tevékenység, de a fogvatartottak megőrzése és mozgatása is sokkal nagyobb kockázatot fog jelenteni, mint eddig.

Felhasznált irodalom

- Barczy Eszter et al (szerk.): *Csoport-pszichoterápia szöveggyűjtemény*. Budapest, CSAKIT-MACSOPE, 1993.
- Bokor László: *Résztárgyak interakcióban – terápiás keretek, szupervíziós tér és határhelyzetek*. In: Lukács Dénes (szerk.): *Irányzatok és kutatások a mai magyar pszichoanalízisben*. Budapest, Animula, 1995. 64-73. old.
- Fodor László: *Bevezetés*. In: Pénzes Eszter: *Segítők segítése, szupervízió*. Budapest, Ursus, 1999. 25-30. old.
- Füredi János – Buda Béla (szerk.): *A pszichoterápia műhelyei*. Budapest, Medicina, 1990.
- Hidas György (szerk.): *A csoport-pszichoterápia elméleti és gyakorlati kérdései*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984. (Pszichológiai Műhely sorozat)
- Laveman, Larry: *A többszintes szupervíziós modell, a klinikai szupervízió és a pszichoterápia közötti kapcsolat*. In: *Tanulmányok a szupervízió köréből*. II. Budapest, Supervisio Hungarica, 1996. 142-153. old.
- Mikolay Sándor: *Fiatál bűnelkövetők pszichológiai jellemzői*. Belügyi Szemle, 1999. 6. 103-107. old.
- Szónyi Gábor: *Beilleszkedési zavarok irányában veszélyeztetett serdülők pszichológiai megközelítése: A terápiás kiscsoport szerepe*. In: *Kriminálpszichológiai szöveggyűjtemény*. II. kötet. Budapest, BM Kiadó. 1991. 264-284. old.
- Szónyi Gábor: *Pszichoanalízis, pszichoanalitikus csoportterápiák*. Psychiatria Hungarica, 1993. 3. 203-210. old.
- Szónyi Gábor – Füredi János: *A pszichoterápia tankönyve*. Budapest, Medicina, 2000.
- Yalom, I. D.: *A csoport-pszichoterápia elmélete és gyakorlata*. Budapest, Animula, 1995.

A szabadságvesztés-büntetés mint a koldulás megszüntetésére irányuló kísérlet

A dolgház megjelenése a tudományos diskurzusbán

A XIX-XX. század fordulóján a magyar büntetőjogászok és kriminológusok között élénk vita bontakozott ki arról, hogy a szankcionálás vagy a szociális ellátások átgondolásával próbálják meg visszaszorítani az egyre nagyobb méreteket öltő koldulást és az ezzel összefüggésben tapasztalható csavargást. Egyesek – mint Vámbéry Rusztem, Balogh Jenő és Irk Albert – elsősorban társadalompolitikai változásokat sürgettek, de voltak olyan szakemberek is, mint például Nagyiványi Fekete Gyula, akik nem tartották szükségesnek a szociálpolitikai reformokat, hanem eleendőnek látták, ha a büntetőpolitikában következik be változás.¹

Nagyiványi kifejezetten hasznosnak tartotta a dolgház bevezetését a koldusok és csavargók „elhelyezésére”, de nem kizárólag javító, hanem részben büntető célzattal. Szerinte „csavargó az a lény, kinek nincs biztos lakhelye, nincs megélhetési alapja, ki nem gyakorol semminemű iparágat, mert erkölcsi szervezetének alapbűne a tétlenség. Rá nézve jutalom a börtönbüntetés, mert elviszi őt meleg szobába, a nélkülözés hónapjaiban meleg ételt biztosít neki; ő itt jól érzi magát, mert folyamatos és nehéz munkára kötelezve nem lévén egy ideig, üldözés nélkül folytathatja könnyű életmódját. Nem a szabadságvesztés az ő büntetése, csakis a produktív munkát tekinti annak. A munkaképes koldus pedig jogellenesen csikarja ki a társadalom vagyonos osztályai jövedelmének egy részét.”

Amint érzékelhető, Nagyiványi mind a koldulást, mind a csavargást „erkölcsi anyabűnnek” tekintette, a valóban elkésérítő helyzetében kéregető koldust csupán azért ítélte meg egy árnyalatnyival kedvezőbben, mert feltételezte, hogy ő rendelkezik családdal, és talán némi vagyonnal is, tehát van, ahova hazatérhet.²

A dolgházak azon túl, hogy elzárták a társadalomtól az elkövetőket, a nevelés színterét is jelentették Nagyiványinál, mivel ott munkára nevelés folyt – de annak a végiggondolásáról már ő is megfeledkezett, hogy az ott megjavított állampolgárokkal mit is kezdhet a társadalom.

A csavargók számára azonban mindenképpen a társadalomtól való elzárás jelentett üdvözítő megoldást. Ez Nagyiványi szerint azért volt fontos, mert a csavargó „folytonos helyváltoztatása alatt csak dorbézolás és valamely undok bűncselekmény elkövetése céljából köt vele rokon hajlamú földönfutóval – milyen a koldus, a kéjné – szövetséget.” Tehát a csavargás éppen azért veszélyes tevékenység, mert az ezt folytatók számára a „fennálló társadalmi életrend is közömbös.”

¹ Nagyiványi Fekete Gyula: A dolgház és lakói. Magyar Jogászegyleti Értekezések. Budapest, 1891. 6-7.

² Nagyiványi Fekete Gyula: A dolgház és lakói. In: „A tettetésnek minden mesterségeiben jártasok...”. Koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon. [A továbbiakban: „A tettetésnek...” Szerk. Léderer Pál, Tenczer Tamás, Ulicska László. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 1998. 130-151.

Nagyiványi úgy gondolta, hogy a csavargó számára az egy-három hónapos elzárás a legmegfelelőbb büntetés, amelyet két hónaptól hat hónapig terjedő időtartamban újra ki lehet szabni vele szemben, ha két éven belül újra tetten érik. A 16 év alatti kóborlókat elsősorban árvaházba, vagy rokonokhoz utasította, de ha ezek az intézmények sem javították volna meg az illetőt, a hadseregbe való besorozást és a javítóintézeti elhelyezést javasolta.

Az előzőek miatt a koldulást enyhébben kívánta büntetni, mint a csavargást, ezért azt a munkaképes koldust, akit első ízben értek kéregetésen, tizenöt naptól két hónapig terjedő időre zárta volna el, de ha két éven belül újra tetten érték volna, már kéthavi elzárással is számolnia kellett. Mindezek a szabályok azonban csak az adott helyen honos koldusokra vonatkoztak: aki illetőségi helyétől eltérő városban vagy vármegyében kéregetett, a csavargókkal azonos hatósági elbírálás alá esett. A büntetésének kitöltése után mind a koldus, mind a csavargó dologházba került volna Nagyiványi tervezetében. Ez az intézmény elsősorban javító-nevelő funkciót töltött volna be, azaz a munkakényszer miatt azt várták a dologháztól, hogy alkalmas lesz a csavargók munkára szorítására.

Bár kriminológiai szempontból meg lehet támadni Nagyiványi javaslatait, mégis ő volt az, aki a századfordulón alaposan bemutatta az ideális dologház jellemzőit, nem kis segítséget nyújtva ezzel az 1913-as tc. megalkotóinak.

Nagyiványi – nagyon helyesen – ellenezte, hogy a dologházakat vagy a büntetés-végrehajtási intézeteket régi várakban, kolostorépületekben rendezzék be. Álláspontja szerint a dologházakat olyan helyen kell létesíteni, ahol munkaerő-hiány van, és ahol télen is biztosítani tudják a fogvatartottak munkáltatását, tehát elsősorban közepes nagyságú városok környéke a legszerencsésebb ilyen szempontból. Célszerű, ha a dologház egészséges klímájú helyen fekszik, és nemzetközi példák alapján arra sem árt törekedni, hogy maximum ötszáz főt fogadjon be egy-egy intézmény, hogy valóban hatékony nevelőtevékenység folyhasson.

Az intézetben a nőket és a férfiakat elkülönítve helyezték el, és közöttük életkor, valamint az „erkölcsi érték” szerint is differenciáltak. Nagyiványi kiemelte a kizárólag nők számára létrehozott intézetek és épületek fontosságát, mivel nemzetközi példák alapján nem tartotta elképzelhetetlennek, hogy egy vegyes lakóközösségű intézményben a nők már a fogvatartás ideje alatt teherbe esnének.

Nagyiványi tudatában volt annak, hogy az elkülönítés miatt szükséges infrastruktúra jelentősen drágítja a dologházak építését, de állítása szerint csakis ilyen eszközökkel érhető el a befogadottak megjavítása.

A dologházi bánásmódnak a szerző szerint a rideg fegyelem, a feltétlen engedelmesség és a humanitás ötvözetének kell lennie. A hely jellegéből adódóan semmiféle alkoholos italt vagy dohányt nem tűrtek meg a falak között, és tiltották a kártyázást is – helyette szórakozásként az olvasást javasolták a lakóknak. Ugyanígy tilos volt veszekedni, dalolászni, trágár szavakat használni – és ezt az előírást be is tudták volna tartatni Nagyiványi tervezetében, ugyanis a fogvatartottakat éjjel-nappal felügyelet alatt tartották volna. Ugyanezt a célt szolgálta az az intézkedés, ami szerint a fogvatartottak csak felügyelő jelenlétében fogadhattak látogatót, és levelet is csak ellenőrzés mellett írhattak.

Másfelől az intézet tisztviselőinek is tilos volt szidalmazni vagy ütlegetni a lakókat, a szabályzat tőlük is emberbaráti és pártatlan magatartást várt el. A befogadottaknak is jogukban állt panaszt tenni a tisztviselők visszaéléseivel kapcsolatban, sőt, az intézetvezetéssel szemben is lehetett panasszal élni, ebben az esetben az igazgató köteles volt jegyzőkönyvbe venni az előadottakat, és haldéktalanul fel kellett terjesztenie a felettes hatóságoknak.

Az intézetbe beutaltak először egy rövid ideig tartó magánelzáráson estek át, ezután osztották be őket a többi lakó közé, de a pénz, éles tárgyakat már a belépéskor elvették a delikvenstől. Az erkölcsi nevelőmunkát Nagyiványi a különböző felekezetek lelkészeire ruházta, és mind a magánelzárás, mind a további fogvatartás ideje alatt rendszeressé kívánta tenni a lelkeszi látogatásokat, a reggeli és esti, valamint az étkezések előtti közös imát. Vasárnapokon és ünnepnapokon istentiszteletet tartottak (amely előtt mindenkinek kötelező lett volna a gyónás), de Nagyiványi a jó magaviseletűeknek az intézeten kívüli templomok látogatását is megengedte volna.

Az oktatás ugyanakkor csak az írás, olvasás és a számtan elsajátíttatását jelentette, a szórakozást pedig Nagyiványi elképzelései szerint az ismeretterjesztő előadások, felolvasások pótolták volna.

Nagyiványinak azzal kapcsolatban is voltak elképzelései, hogy a fogvatartottak milyen ruházatot viseljenek. Véleménye szerint nem szabad azon takarékoskodni, hogy a befogadottak a saját ruhájukat viseljék, annál is inkább, mivel a csavargók ruházata többnyire hiányos, rendezetlen, ezért nem is megfelelő viselet a dologház falai között. Ezért úgy gondolta, hogy a dologház lássa el az évszagnak megfelelő alsó-és felsőruházattal, valamint ágyneművel a lakóit, sőt az elbocsátottakat is az intézet ruházta volna fel illendően, nehogy a szedett-vedett öltözködés akadályozza őket a munkakeresésben. A tiszta, rendezett ruházatnak egyébként visszatartó erőt is tulajdonítottak, mert a korabeli felfogás szerint a megfelelő ruhát nélkülözők könnyebben válhattak ismét erkölcsstelen életvitelűvé.

Nagyiványi humánusáról tanúskodik az terve, amely szerint a dologházban mindenkinek saját, kellően felszerelt ágya lett volna, és szigorúan tiltotta azt, hogy egy fekhelyen két csavargót helyezzenek el. Az ágygal és a ruházati cikkekkel kapcsolatban Nagyiványi úgy gondolkodott, hogy előállításuk az intézmény keretei között is történhet, hiszen a befogadottak többnyire olyan egyszerű munkákhoz értettek, mint például a szövés vagy a fonás, esetleg az asztalosmunka – tehát munkaerejük az intézet számára közvetlenül is hasznosítható lett volna.

A dologházban az étkezés egyszerű, de tápláló és egészséges fogásokból állt. Egy héten egyszer, azaz vásár- és ünnepnap készítettek húsételt, és napi háromszori étkezés járt volna mindenkinek. Ahogy a szeszes italt és a dohányt, úgy a kávé is tiltotta volna Nagyiványi, mint a munkaerő számára felesleges élvezeti cikket, ugyanakkor javasolta, hogy a nehéz fizikai munkát végzők és a szabadban dolgozók nagyobb adag ételment kapjanak. „Kivételes étkezést” csak betegek esetén, valamint a „héber vallásúak” esetében ismert, de javasolta, hogy a rabkeresmény egy bizonyos hányadát minden fogvatartott ételmiszerre költhesse úgy, hogy vasárnaponként és ünnepnapokon olyan dolgokkal (pl. fehér kenyér, tej, húskészítmények, sajt, gyümölcs) egészítsék ki az étkezésüket, amelyek nem szerepeltek az intézeti kosztban.

Nem utolsósorban a dologházban az egészséges elhelyezésre is odafigyeltek volna: a helyiségeket rendszeresen söpörték, meszelték és szellőztették, télen ha vi egy alkalommal, nyáron szükség szerint, de akár a szabadban is lehetett fűrdni. A férfi fogvatartottakat hetente borotválták és nyírták, és mindenki napi egy órát tartózkodhatott szabad levegőn.

Az így meghatározott házirendet Nagyiványi szerint katonai szigorral kellett betartatni, és törekedni kellett a folyamatos munkáltatásra és ellenőrzésre.

A fogvatartottakat nyáron öt órakor, télen hat órakor ébresztették, és a napi munka nyári időszakban reggel hattól este nyolcig tartott volna – délben két óra ebédszünettel –, télen pedig héttől hatig dolgoztak volna, de ekkor délben csak egyórás lett volna a pihenőidő. Este kilenckor – télen nyolckor – minden lakó kötelezően nyugovóra tért volna.

A munkáltatást úgy kellett megtervezni, hogy a fiatal csavargóknak, ha nem is szakmát, de hasznos ipari munkát tanítottak, és a többi fogvatartott esetében is arra törekedtek, hogy az illető erejéhez és tudásához mérhető feladatokat kapjon, hogy sikerélményben lehessen része.

Az ipari munka mellett, amellyel részben az intézet szükségleteit fedezték, részben az előállított termékek eladásából bevétele származott volna a dologháznak a mezőgazdasági tevékenység is fontos volt. Nagyiványi célszerűnek tartotta, ha minden dologház mellett egy saját földterületet alakítanak ki, de szükség esetén azt sem ellenezte, ha az intézeti munkaerőt más gazdák vagy vállalatok rendelkezésére bocsátották – természetesen szigorú felügyelet mellett.

A legjobb magaviseletű és a legjobb munkát végző rabok számára lehetővé tette volna, hogy keresményük egy részét jutalomként használhassák fel. Természetesen a fegyelmezési eszközökről sem lehetett elfeledkezni: végső esetben a testi fenytetés is megengedhetőnek tartotta Nagyiványi, de a szigorított fogházbüntetés és a testi büntetés alkalmazásáról kizárólag az intézet főtisztviselőinek tanácsa dönthetett, többségi véleményt alkotva. A korszakban egyedülálló módon az említett, legszigorúbb büntetések alkalmazása előtt az orvosszakértő véleményét is kikérték volna. Ezt az esetet kivéve a fegyelmi jogkör az igazgatót illette volna meg.

Nagyiványi Fekete Gyula javaslata azonban megelőzte a korát, így csak az 1910-es évektől gyakorolt hatást a büntetőpolitikára.

Nagyiványi tervezete azonban nem volt előzmény nélküli, hiszen Pesten már az 1800-as évek közepéről vannak adataink a kényszerítő dologház működéséről. Ráadásul 1845-ből fennmaradt a Pesti Kényszerítő Dologház alapszabálya, amelyből megállapíthatjuk, hogy a korszak többi európai intézményéhez képest a hazai dologházak belső szabályzata nem volt korszerűtlen. A kényszerítő dologházba olyan személyeket utaltak, akik „magukat csekélyebb rendőrségi áthágások miatt vétkeseké tették.”³

Az itt elszállásolt személyeket csak végszükség esetén lehetett bántalmazni, az alapszabály nagy hangsúlyt helyezett az erkölcsi megjavítás folyamatára, amelyben elsősorban a gondnoknak és a lelkésznek kellett közreműködnie. Az elvégzett

³ Alapszabályok, melyek szerint a Pesti kényszerítő Dologház intézet igazgattatik, és ügyei kezeltetnek. In: „A tettetésnek...” 169-184.

munkáknál törekedtek a célszerű, produktív feladatok végeztetésére, és igyekeztek olyan ismereteket adni a lakóknak, amelyek segítségével a későbbiekben a megélhetésüket is biztosítani tudták. Az így előállított termékekből származó bevételből fedezte az intézet a működési költségeket, de szükség esetén a városi költségvetésből is igényelhettek hiánypótlást. Érdekesség, hogy a napi munkabeosztás Nagyványi javaslatának megfelelő volt, de az alapszabály hangsúlyozta, hogy nemcsak a csavargókat, hanem a koldusokat is gondozásába kívánja venni az intézet, mivel a koldulás „rendőri áthágásnak” minősül, ezért szankcionálandó.

Ugyanakkor részletesen rendelkezett az alapszabály arról, hogy kiket nem lehetett befogadni a dologházba. Terhes és csecsemőt nevelő nőt semmiképpen nem lehetett felvenni, de örültet, beteget és nagyon rossz fizikai állapotban levő személyt sem, hiszen ők munkaképtelennek minősültek. De nemcsak a törvényszegők, hanem a rossz magaviseletű gyermekek is „beadhatóak” voltak a dologházba, ha a szülei így döntöttek, és havonta bizonyos összeget a tartás fejében befizettek az intézeti pénztárba.

A befogadáskor orvosi vizsgálatnak vetették alá a fegyencet,⁴ ruháját és nála levő értékeit elvették – jegyzőkönyv felvétele mellett a raktárban helyezték el –, és akármilyen vallás híve volt, egyidejűleg értesítették az illetékes lelkészt a rab érkezéséről. Intézeti ruházattal látták el, amely az időjárásnak megfelelően változott, és kijelölték az ágyát, valamint fésűvel és evőeszközökkel is felszerelték. Lehetőség szerint nem és előélet szerint elkülönítve helyezték el a lakókat, akiket a későbbiekben magaviseletük és munkájuk eredményeként három osztályba soroltak.

A három osztály eltérő nehézségű munkát végzett, élelmezésük sem volt azonos, viszont jutalmazásként vagy büntetésként lehetőség volt az osztály megváltoztatására. Mindegyik osztályban lehetőség volt az előírt munkán felül pluszteljesítmény végzésére, mivel ezt a lehetőséget az intézmény vezetése javító hatásúnak tartotta, és a fegyencek munkájukkal arányos „fölküldetésre” tarthattak igényt, amelyet nyilván is tartottak.

Hogy a fegyencek munkabíráásával ne legyen probléma, a két legjobb osztályba soroltak a hét két napján, a többiek heti egy alkalommal kaptak húsfélét ebédre, de alkoholt senki nem fogyaszthatott.

Fegyelmező eszközként csak a legvégső esetben szerepelt a vesszőzés vagy a bilincselés, de ezek végrehajtásakor tekintettel kellett lenni a fegyenc fizikumára.

Az intézetnek saját orvosa volt, aki alapesetben minden második nap látogatta meg a dologházat, de ha szükség volt a szakértelmére, azonnal megjelent az intézetben. Ha úgy ítélte meg, rendelkezhetett a fogoly kórházba szállításáról, de a dologházban is volt egy betegápolásra elkülönített helyiség, ahol az orvos elláthatta a betegét. A betegség és a lábadozás egyúttal munkavégzés alóli felmentéssel járt, azaz kizárólag az orvosi véleménynek megfelelően lehetett a gyógyulófélben levő fegyenceket munkára fogni.

⁴ A Dologház szabályzata a beutaltak megnevezésére a „fegyenc” szót használja – fegyencnek a későbbiekben, a XIX. század végén a fegyház-büntetésre ítélt fogvatartottakat neveztek.

Elbocsátani csak az első osztályba lépett fegyencet lehetett, erről a vezetőség havonta egy alkalommal döntött.

Pekáry Ferenc és Finkey Ferenc indítványa

A kihágási törvénycikk (Kbtk.) viszont adós maradt a koldusokra és csavargókra vonatkozó részletes szabályozással. Érdekes módon Pekáry Ferenc rendőrfőkapitány-helyettes volt az, aki Finkey Ferencsel együtt behatóbban foglalkozott az említett réteg szociális megoszlásával. Pekáry adatai szerint a csavargás miatt elítélt férfiak 37%-át, a nők 31%-át olyan személyek alkották, akik egészségügyi vagy mentális állapotuk miatt képtelenek voltak magukról gondoskodni, megfelelő szociálpolitikai elképzelések hiányában viszont a rendőrség sem tudta őket érdemben kezelni. Helyzetük abszurditását csak fokozta, hogy sokszor saját kérelmükre, a minimális gondoskodás érdekében kerültek a rendőri fogházakba. Rajtuk kívül olyanok elhelyezése is rendészeti feladatot jelentett volna, akik valójában nem követtek el bűncselekményt, csupán nem tudták igazolni munkaviszonyukat és lakóhelyüket – tipikusan ide tartoztak még a zugirászok, a szerencsésjátékosok és más kétes foglalkozásúak. De csavargónak minősültek a visszaeső bűnelkövetők – abban az esetben is, ha nem álltak büntetőeljárás hatálya alatt –, mivel róluk feltételezték, hogy bűncselekményből tartják fenn magukat.

Pekáry ezért úgy gondolta, hogy az önhibájukon kívül gondoskodásra szoruló csoportját mindenképpen ki kell vezetni a rendészeti tevékenység köréből, mivel őket nem lehet büntetőjogilag felelősségre vonni. A jó fizikai állapotúak és a kétes egzisztenciák számára olyan, munkakötelezettséggel együttjáró dologházi elhelyezést javasolt, ahol, ha valódi gazdasági értékkel bíró munkát nem is, de valamilyen rendszeres produktív tevékenységet elláthatnak a befogadottak. A javíthatatlan, visszaeső elkövetők számára pedig a szigorított dologházat tartotta célravezetőnek.⁵

Pekáry írásában⁶ azt is kifejtette, hogy jelentős pénzbeli áldozatra van szükség a modern „letartóztató és internáló intézetek” építéséhez, de a csavargás erkölcsi és büntetőjogi tisztításához képest gyorsan megtérülő költségről volna szó.

Pekáry tehát mindenképpen jogalkotási reformot sürgetett, amely folyamán célszerűnek tartotta, ha elsősorban Finkey tervezetére támaszkodnak a majdani szakemberek. Ezt a tervezetet azonban csak évtizedek távlatában tartotta megvalósíthatónak, ezért a hazai viszonyok ismeretében – a gyors problémamegoldás érdekében – novellák szerkesztését javasolta. Helyesnek látta, ha a csavargás tényállása a büntetőkódexben foglal helyet, hiszen nyugat-európai példák is ezt támasztották alá, és a magyar jogalkotók hibájának rótták fel azt, hogy nálunk a kihágások között szerepel ez a magatartás. Elismerte ugyanakkor, hogy az aktuális helyzetben nem lehet korrekt definíciót alkotni a csavargásról addig, amíg a szükséges szociális intézmények megszervezése hiányzik, ugyanakkor feltétle-

⁵ Pekáry Ferenc: A csavargásról. In: Büntetőjogi dolgozatok Wlassics Gyula születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. Budapest, 1912. 250.

⁶ Pekáry i. m. 247.

nül javasolta a büntetési tétel felemelését és a munkaképes csavargókra vonatkozó munkakényszer bevezetését. Ezzel a Kbt. 18. §-ának kényszermunkát tiltó rendelkezésének hibájára is rá kívánt mutatni, és a jogszabály célszerűtlenségét a főváros példáján illusztrálta: Pesten 1880-ig, a büntetőtörvénykönyv hatályba lépéséig létezett jól működő dologház, azonban amikor az új jogszabály megtiltotta a csavargók munkára kényszerítését, kénytelenek voltak azt kórházzá alakítani, ami büntetőpolitikai szempontból lényeges visszaesésnek minősült Pekáry szemében. További jogalkotási abszurdumnak nevezte azt, hogy miközben a Kbt. idézett rendelkezései megtiltották a csavargók munkáltatását, a hatályos toloncszabályzat a csavargáson ért egyének eltoloncolása esetén előírta azok „otthon munkára szorítását.” Úgy vélte továbbá, hogy ha az általa javasolt „normál” és szigorított dologházakat bevezetnék, nem lenne szükség a voltaképpen kevés eredménnyel járó, de annál költségesebb toloncozási eljárásra, tehát az állam sem veszítene az intézkedéssel.

Ezért rövid távú intézkedésként kidolgozott tervezetében javasolta a dologházak mielőbbi felállítását – akár a meglévő letartóztató intézeteken belül, elkülönített részleg kialakításával –, hosszú távon pedig a kormány figyelmébe ajánlotta a munkára nevelő intézetek és a biztonsági rendszabályok bevezetését, a mindenkori költségvetési helyzetet figyelembe véve.

Pekáryhoz hasonlóan Finkey Ferenc is felismerte a probléma megoldatlanságát, és 1905-ben megpróbált komplex megoldást kidolgozni a fedél és megélhetés nélkül élők helyzetére. Álláspontja szerint a kérdést azért sem lehet érintetlenül hagyni, mivel „egy modern államnak, mely a szociális hajlamokkal szemben nem akarja strucc módjára fejét a homokba dugni, a koldulás, az alimizsnagyüjtés végleges megszüntetését kell célul kitűznie, ez pedig csak megfelelő számú menedékház (koldustelep, szegény-kórház, iszákosok gyógyító intézetei, gyógytartóztató-intézetek: tehát olyan létesítmények, ahol a balsorsuk miatt koldulókat és csavargókat lehet elhelyezni) felállításával érhető el. E menedékházak, éppen úgy, mint a kórházak, tisztán jótékonyági, emberbaráti intézetek, ahol a beutaltak – miután munkára képtelenek – rendszeres munkakényszer alatt nem állnak, csupán a házirend s esetleg az intézet körüli munkára kötelezvéen, hanem tisztességes ételmezt, tiszta hajlékot, s amennyiben szükséges, orvosi segílyt kapnak.”⁷ A közigazgatási határozattal ide beutaltak határozatlan időre nyerhetek elhelyezést, tehát elvileg az állam megnyugtatóan gondoskodott volna az alapvető szükségleteikről.

A munkanélküli, magukat kóborlásra, vagy éppen kivándorlásra adó szegények számára munkaközvetítő intézeteket, vagyis tulajdonképpen önkéntes dologházakat állított volna fel, ahol az intézetigazgató döntött volna a jelentkezők felvételéről. Ez a támogató céllal működő intézet maximum egy hónapra nyújthatott volna otthont a rászorulóknak, akiket ez idő alatt foglalkoztatni kellett, és az intézet feladata volt az is, hogy az egy hónap elteltével rendszeres jövedelmet biztosító munkát keressen az ott lakóknak.

⁷ Finkey Ferenc: A csavargás és koldulás szabályozása kriminálpolitikai szempontból. Budapest, 1905. 12.

Nem önként, hanem a gyámhatóság utasítására nyertek volna hasonló elhelyezést a munkásiskolákban azok a 18 évesnél fiatalabb gyermekek, akik árván maradtak, vagy szüleik bűnöző életvitele miatt nem számíthattak családi gondoskodásra. Ez az intézetforma is a szakmához vagy munkához juttatást tűzte ki célul, de a befogadottak életkorából adódóan 2-3 évig is szállásul szolgálhatott a serdülőkorúaknak.

Mint Pekáry, Finkey is csak azokat a koldusokat és csavargókat utalta volna dologházba, akiket nem lehetett az előző csoportok egyikébe sem sorolni. Így fontosnak tartotta a dologház preventív szerepét, amely szerep azonban a represszív tevékenységtől sem volt mentes, hiszen ide valóban csak a jogsértő magatartást tanúsítók kerültek. Nézete szerint az ideális dologház ezért „egyrészt gyűjtőhelye a közveszélyes elemeknek, s így a visszaesés meggátlására szolgáló biztosítási intézet, másrészt a legszigorúbb munkaiskola, a dologkerülő, munkabíró egyének kényszeriskolája.”⁸ Hogy a megtorló funkció mégse lehessen korlátlan, Finkey a büntetőbíróságok hatáskörébe sorolta volna a határozatlan tartamú dologházi elhelyezésről való döntéshozatalt.

Finkey a koldulásról és a csavargásról úgy gondolkozott, hogy azok önmagukban nem feltétlenül jogellenes cselekmények. „A helyváltogatás, az ideoda utazgatás, az alamizsnakérés elvileg bárkinek szabadságában áll, azonban miután ez a két, – az életben rendszerint összeeső, együttjáró cselekvés (a házról házra koldulás), sőt kivált az előbbi magában is (a jogszerű cél nélküli helyváltogatás, az u. n. csavargás) az egyesek nyugalmát, vagyoni és személyi biztonságát igen sokszor közvetlenül veszélyezteti, az állam a közbiztonság érdekében kénytelen az említett két cselekvés szabályozásáról is gondoskodni. E szabályozás annál indokoltabb, mert a büntettek legnagyobb részének melegágya a csavargás és a koldulás s a nagy büntetettek, az üzletszerű bűnösök rendszerint ezen kezdik pályájukat.”⁹

Finkey szerint a munkakerülő életmód a vagyontalansággal párosulva egyeseket a csavargás és a koldulás útjára sodor, de a nélkülözések sorozata kedvez az alkoholizmusnak, az erőszakos és az indulatból elkövetett bűncselekményeknek is. Éppen ezért a jól működő állam a koldulás és a csavargás megelőzésére kell, hogy törekedjen, mivel ezáltal a büntettek száma is csökkenthető.

Finkey azonban azt is belátta, hogy a jogalkotó nehéz helyzetben van, hiszen nem egyértelmű, hogy a rendes büntetési eszközöknek, vagyis az állami megtorló mechanizmusoknak valóban van visszatartó ereje, vagy inkább speciális jogi és nem jogi eszközökkel kezelhető a probléma. Úgy látta, hogy a hatályos jogszabályok szerint e magatartásokra kiszabható rövid tartamú (1-8 napi) elzárásbüntetés sem külföldön, sem hazánkban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ugyanakkor azt is végiggondolandónak tartotta, hogy például a koldusok és a csavargók tömege valóban olyan homogén-e, mint amilyennek a laikusok vélik, vagy pedig ha létre is hoznak számukra speciális intézményeket, nem volna-e hasznosabb differenciálni az ide utaltakat is. Természetesen azt is a jövő

⁸ Finkey i. m. 15.

⁹ Finkey i. m. 8-9.

jogalkotói figyelmébe ajánlotta, hogy a csavargók és koldusok között vannak olyanok is, akik valóban elesettséjük miatt nem képesek magukról gondoskodni, tehát az állami felelősségvállalás és gyámolítás rendszerét is ki kellene dolgozni.

Mindezek után Finkey úgy vélte, hogy a kriminálpolitika egyetlen valódi megoldással szolgál: speciális intézeteket kell létesíteni az említett magatartások megelőzésére, illetve leküzdésére.

A már ismertett intézményrendszer kidolgozásán túl azonban az is Finkey érdeme, hogy gyakorlatias áttekintést készített a koldusok és csavargók rétegeről.

Szerinte a dologházak kizárólag az üzletszerű, „megátalkodott” kéregetők számára jelentenek alternatívát, azaz azoknak, akik eddig a fogházak, börtönök népességének egy részét is alkották. Többségük visszaeső, nemritkán tíz-húszszoros elkövető, azonban mivel a bíróság előtt rendszerint megbánást tanúsítanak, általában pár havi, maximum 1-3 évi büntetéssel „megússzák” a törvényszegést. Finkey értelmezésében a nekik kijelölt kényszermunkaház csak névleg különbözött volna a fogháztól, azonban mivel ebben az általános munkakényszerűt minden fogvatartott esetében egyforma szigorral kívánta érvényesíteni, mert álláspontja szerint a megátalkodott csavargó számára a munka nagyobb büntetést jelent, mint az „egyszerű” elzárás. A dologházba azonban a már említett módon, tehát nem büntetésként, hanem megelőzésként kerülhettek azok, akikről feltételezhető volt a közbiztonság veszélyeztetése, és mivel relatív határozatlan (minimum 1-2 év, maximum 6-8 év) időre fogadták be a delikvensket, a szabadulni kívánók rákényszerültek a tisztességes, munkás életmód mielőbbi elsajátítására.

A már említett menedékházakba a munkaképtelen és beteg csavargók, azaz a „szerencsétlen alkalmi csavargók” kerültek volna. Finkey álláspontja szerint erre az intézet-típusra azért volt szükség, mert „ha a társadalomnak joga van a letartóztatásra, esetleg kényszerítő rendszabályokra a koldusok és csavargók ellenében, ezt a jogot csak az alatt a feltétel alatt szerzi meg, ha teljesíti a szerencsétlen szenvedő betegek, az alkalmi koldusok és csavargók iránti segélyezési kötelességét... tehát a szigorúbb, esetleg represszív eszközök csak akkor jogosak, ha azokat hatályos közjótékonyossági és gondozási tevékenység előzi meg.” Úgy gondolta tehát, hogy az önkéntes, de egyéni alamizsnálkodás és a jótékony egyletek alapítása nem jelent valódi megoldást a koldusoknak, ezért állami segítség-re van szükség. Az állami szerepvállalás azért is nélkülözhetetlen, mert a koldulás nem kizárólag a szájalomkeltésre alkalmas tevékenység: a házról-házra kéregetés zaklatással is jár, az adakozási kedv sem állandó, és közegészségügyi problémákat is felvet a kéregetés. A rászoruló koldusok számára tehát menedékházakat, szegénykórházakat, alkoholbetegek intézményét és végül az elmebetegek megfigyelését is ellátó gyógy-letartóztató helyeket kell felállítani, ahol szintén határozatlan ideig tartózkodnak a beutaltak, de eltávozásuk értelemszerűen nem a megjavulásuk függvénye, hanem attól függ, hogy meggyógyultak-e oly mértékben, hogy kenyerüket meg tudják keresni, vagy jelentkezik-e értük valaki, aki a további gondozásukat elvállalja.

A munkát hiába kereső egyének ellátása is állami feladat Finkey szerint, és mint ilyen, semmiképpen nem lehet tőle – például a szocializmus károságára való hivatkozással – elzárkózni. A munkaközvetítő intézetbe minimálisan egy

hónapra lehetett jelentkezni, és vagy az intézeten belül, vagy azzal kapcsolatban álló vállalatoknál próbálták meg munkához juttatni a rászorulókat, elbocsátásukra pedig szintén kérelemre, vagy – szankcióként – az intézeti házirend súlyos megszegése esetén volt lehetőség.

Finkey úgy vélte, hogy a Kbtk. vonatkozó, 62-69. § szakaszai nem felelnek meg a vázolt állami, vagy kriminálpolitikai feladatoknak, de a gyakorlati jogalkalmazás követelményeinek sem, ezért önálló jogszabály megalkotását sürgette. Különösen a „kóbor- vagy sátoros cigányok” érdekében javasolta a csavargás mielőbbi jogi rendezését, mivel úgy látta, hogy velük végképp nem foglalkozott eddig egy kormányzat sem, sem közigazgatási, sem iskoláztatási, sem közegészségügyi vagy egyéb szempontból sem, csupán néha-néha, sorozás alkalmával figyelték oda rájuk a hatóságok. Hasonlóképpen elégtelennek ítélte a községi törvény szegényügyi szakaszait, mivel a jogszabály ugyan viszonylag részletesen szabályozta a teendőket, de források nélkül ez csak papíron levő terv maradt, ráadásul egyes vidékeken a kéregetési engedélyek eladása is megszokottá vált. Szintén jogalkotásra buzdított a csavargó gyermekekkel kapcsolatban, mert, ahogy az a vonatkozó jogszabályokból látható, a korszakban az állami gondoskodás, amely az 1901. évi VIII. és XXI. törvénycikkben öltött testet, csak a 7-15 év közötti „talált és hatóságilag elhagyottnak nyilvánított” gyermekekről rendelkezett – Finkey szerint viszont indokolt lett volna minden züllésnek kitett 18 éven aluli csavargó vagy kolduló gyermek állami nevelőiskolában történő elhelyezése. Javaslatai azonban csak részben valósulhattak meg.

A dolgház jelentősége és bírálata

Finkey és Pekáry javaslatai nyomán a jogalkotás számára is világossá vált, hogy a szegénységre nem tekinthetünk kizárólag a büntetőpolitika által kezelendő jelenségként, ezért a XX. század elején kidolgozott jogszabályok sem feltétlenül a szegénység pönalizálása érdekében vezették be a dolgház intézményét.

Ennek fényében a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. tc. elsősorban a keresőképes csavargók elleni fellépésként értelmezhető. A törvénycikk erénye, hogy indokolásában pontos meghatározás olvasható a csavargók azon rétegéről, akikkel szemben állami beavatkozást tartottak szükségesnek. „Oly emberekkel áll szemben a kérdésnél a törvényhozás, akiknek zöme munkátlanul jár be városokat, országokat; sem otthona, sem hozzátartozója, sem szűkebb társadalmi köre nincs” – tehát a koldusról alkotott klasszikus elképzelésnek nem feleltek meg a szabályozás alanyai, mivel a jogalkotó az előzőekben ismertetett elméleti háttér miatt már nem mosta össze a koldus és a csavargó személyét, magatartását.

A munkakerülő csavargó – a törvénycikk indokolása szerint – „rendes keresetforrást nem ismer, csak az éhségtől hajtva szánja rá magát olykor-olykor valami csekélyebb munkára. Ha azonban teheti, más módon biztosítja a megélhetését, koldul, kisebb-nagyobb lopásokat követ el, mások gyöngeségeit szédelgésre használja ki, s ha az alkalom úgy kívánja, gyujtogat, rabol és gyilkol is. A csavargó a társadalom tudatos ellensége, csak tehetetlen parazitája. Nem vezetni nye-

részkedési vágy, de elzárva a rendes megélhetés forrásaitól vagy irtózva a komolyabb erőfeszítéstől, minden belső harc, minden küzdelem nélkül támad a mások java ellen, ha arra mód nyílik. Ennek az állapotnak különböző forrásai lehetnek, de veszélyessé minden esetben e jellembeli fogyatékoságok teszik, amelyek a munkakerülőt – igaz ugyan, mint tehetetlen bábót, de tényleg mégis, mint veszedelmes büntettest – hozzák a jogrenddel összeütközésbe.”¹⁰

Ahogy az a törvényből kiderül, a jogszabály a „keresetre utalt munkaképes egyének” közrendsértő magatartását szankcionálta, azaz azt, ha az illető munkakerülésből csavargott, vagy egyéb munkakerülő életmódot folytatott. Minősített esetként értékelték, ha ugyanez a személy visszaesőként követte el a büntetést, ha ezzel az életmóddal magát vagy családját erkölcsi romlásba sodorta, és azt is, ha bizonyos tényekből nyilvánvalóvá vált, hogy bűncselekmények rendszeres elkövetéséből tartja fenn magát. Szintén minősített esetnek számított, ha a tettes nyilvános helyen végzett szerencsejátékából próbált megélni, vagy ha mások pszichés gyengeségeit üzletszerűen kihasználta. A prostituáltak kitarottjait is minősített esetért büntették, attól függetlenül, hogy a hölgy legálisan, vagy titkos kéjnőként dolgozott.

Ezekben az esetekben a bíróság szabad mérlegelés alapján ítéltethette a tettest fogház-vagy pénzbüntetés helyett dologházra, ha azt a „munkára nevelése és rendes életmódhoz szoktatása végett” indokoltnak tartotta. Ha viszont a bíróság azt állapította meg, hogy a delikvens a munkakerülő életmódjával összefüggésben követett el valamely élet, testi épség, szemérem, vagy vagyon elleni büntetést, vagy vétséget, a bíróság rendszerint úgy döntött, hogy a kiszabott szabadságvesztés-büntetés (ami legalább háromhavi fogház, de akár fegyház is lehetett) letöltése után utalják az illetőt a dologházba. Fogházra ítélt elkövető esetében arra is volt lehetőség, hogy a bíróság döntése alapján a dologházban töltsék le a teljes büntetést. A dologházi büntetést határozatlan időre lehetett kiszabni, ugyanis a törvénycikk úgy rendelkezett, hogy minimum egy, maximum öt évre utalhatták be az elkövetőket. Azaz a dologház lényegében alternatív büntetésként funkcionált, a megjavulásra pedig a feltételes szabadságra helyezés lehetőségével ösztönözték a befogadottakat. A „feltételes szabadság” azoknak járt, akik egy évet már eltöltöttek a dologházban, és akiknek a fejlődését a felügyelőbizottság úgy ítélte meg, hogy jó magaviseletük alapján várhatóan a szabadítás után is erkölcsös életmódot folytatnak. Azokat is egy évig tartó feltételes szabadságra bocsátották, akik letöltötték a dologházi tartózkodás maximális határát, azaz az öt évet – de ha az illető a szabadság alatt újabb büntetést követett el, vagy magatartása miatt indokolt volt, újra, az eredeti feltételek szerinti dologház-büntetést lehetett rá kiróni.

Dologházakat azonban az 1913-as tc.-nek megfelelően csak 1916 és 1918 között létesítettek, ezért a törvénycikk nem érthette el a kívánt célt: az intézmény sem az elkövetők átnevelésére, sem a büntetés-végrehajtási rendszer reformjára nem volt alkalmas. A létrehozott dologházakban nem munkára nevelés folyt,

¹⁰ 1913. évi törvénycikkek. Budapest, 1914. 335.

hanem a munkakényszer elve érvényesült, és az elítéltek által napi tíz órában végzett mezőgazdasági vagy kézműipari munka nem tette őket alkalmassá arra, hogy szabadulásuk után állást találjanak. Ezért azon sem lehet csodálkozni, hogy az ítélkezési gyakorlatban nem terjedt el a dologház-büntetés kiszabása.

Nemcsak a bírák, de a társadalomtudósok egy része sem szimpatizált a törvénnyel, mivel például semmilyen rendelkezést nem tartalmazott arra vonatkozóan, hogy a hatóságoknak bizonyítani kellene a vádlott létfenntartásának bűnös voltát – tehát azt, hogy nem a kényszer, a rászorultság miatt vált törvényszegővé az illető. Azt is bírálták, hogy a jogszabály rendezetlenül hagyta azok helyzetét, akik munkájuk idény-jellege miatt csak az év bizonyos részében tudtak munkát vállalni, valamint azokat is, akik a munkaerő-piaci igények változása miatt váltak állástalanná. Ahogy azt Vágó János 1913-ban megfogalmazta: „a tervezetnek nem lett volna szabad kitérnie annak igazsága elől, hogy legalábbis egyenlő fontosságú feladat megélhetést nyújtó munkaalkalmak megteremtése a dolgozni akaró munkanélküliek számára, mint a dolgozni nem akarók megrendszabályozása.”¹¹ Az első világháború utáni időszakra tehát világossá vált, hogy a büntetőpolitika csak végső esetben alkalmas a szegénykérdésből fakadó társadalmi problémák kezelésére.

Terjedelmes tanulmányban fogalmazta meg a törvénnyel kapcsolatos kritikáját Papp Géza is.¹² Papp kifogásolta, hogy a jogszabályban alkalmazott „csavargó” definíció nem megfelelő, ugyanis a munkanélküliekkel kapcsolatban túlságosan tág mérlegelési jogkört biztosít a hatóságoknak. A törvényt úgy értelmezte, hogy a kormány meg kívánja szüntetni az álláskeresők számára valamelyest kitörési lehetőséget nyújtó közmunkák intézményét, és szankcionálni, eltolcoltatni szeretnék a munkanélküliek tömegét. Hiányolta tehát, hogy a törvényalkotásra a megfelelő szociálpolitikai háttérintézkedések megtétele nélkül került sor – és a külföldi mintákra való hivatkozást sem tartotta feltétlenül szerencsésnek a magyar viszonyok ismeretében. Hiányolta továbbá azt is, hogy a törvény a munkakerülő és a munkakerülő életmód fogalmát sem rögzítette, ami álláspontja szerint azért veszélyes, mert a bírák sem tudják pontosan megállapítani, hol húzódik a határ a vétlen és a vétkes dologtalanság között. Mivel hatóságilag szervezett munkaközvetítés még nem létezett, a gazdasági és munkáltatási viszonyok pedig rendezetlenek voltak, a vádhatóság képviselőjétől sem lehetett jogilag megalapozott bizonyítást várni a munkakerülés megvalósításának. Szintén kifogásolta Papp, hogy sem a törvény, sem egyéb jogszabály nem rendelkezett azokról, akiknek van ugyan szakmájuk, de arra az aktuális gazdasági helyzetben nincs igény, tehát nem tartotta egyértelműnek a jogalkotó álláspontját azokkal kapcsolatban, akik például emiatt nem kívánnak képzettséget nem igénylő munkát végezni, vagy új foglalkozás után nézni. Kétségeit fejezte ki a jogszabály helyességével kapcsolatban a sztrájkoló munkások ügyében, tehát a „munkakerülésből csavargás” fordulatban rejlő visszasságra is igyekezett rámutatni.

¹¹ Vágó János: Törvényjavaslat a közveszélyes munkakerülőkről. *Jogállam. Jog-és Államtudományi Szemle*, 1913. 489-490.

¹² Papp Géza: Törvény (1913. évi XXI. törvénycikk) a közveszélyes munkakerülőkről. In: „A tettetésnek...” 209-219.

Papp ezért javasolta a hivatalos munkaközvetítói hálózat felállítását és a törvény egyes definícióinak átgondolását, valamint lehetőség szerint a szociális biztosítási rendszer megvalósítását. Utóbbit különösen a rokkant, és már munkaképtelen, vagy rossz egészségi állapotban levő munkások számára tartotta nélkülözhetetlennek, és csak a hivatásos gonosztevőnek minősülő csavargókkal szemben vélte megengedhetőnek az 1913-as jogszabály rendelkezéseit. A dologház valódi nevelő hatását is kétségbe vonta a nagy tömegben végzett munka hatékonysága miatt, valamint amiatt, hogy érdemi differenciálás nélkül utalják be a csavargáson rajtakapott személyeket.

Végezetül Papp a legfrissebb francia szegényügyi szabályokat ajánlotta a jogalkotók figyelmébe. Franciaországban ugyanis – Papp közlése szerint – 1895. július 8-án igazságszolgáltatási alapelvként mondták ki, hogy „a társadalom jogosult arra, hogy a koldusok és a csavargók ellen megelőző jellegű szociális rendszabályokat és pedig szükség esetén kényszerjellegűeket is vegyen foganatba. Ezzel a joggal szemben azonban viszont kötelessége, hogy ezekre vonatkozólag a szociális a szociális gondozást, a szegényügyi köz- és magánsegélyezést is racionális módszerrel kifejlessze.” Javasolta továbbá annak az elfogadás alatt álló francia törvénytervezetnek a tanulmányozását is, amely elrendeli, hogy minden megye „segélyező munkaházakat” állítson fel, amelyek egyrészt munkaközvetítő intézetként, másrészt munkahelyként szolgálhatnak a rászoruló segélyezették számára.

Az intézmény utóélete

Az elvesztett első világháborút követő gazdasági válság következtében az 1930-as évekre a hazai népesség mintegy 55-75%-a vált szegénnyé,¹³ és a szociális okok miatt elesetté váltak száma sem csökkent az első világháború előtti időszakhoz képest. A földreform sem jelentett igazi megoldást, de a hivatalos állami politika sem szívesen nézett szembe a megoldatlan szegénykérdéssel, így abban sem volt egyetértés, hogy állami, vagy egyházi, netán civil szakemberek segítségét vegyék-e igénybe. A szigorított dologházak 1928-as létrehozását lényegesen kisebb volumenű tudományos előkészítő munka előzte meg, mint az addigi intézményekét, de az 1928. évi X. tc., amely a megrögzött bűnelkövetők határozatlan tartamú elítélését tette lehetővé, jól tükrözte az első világháború utáni jogalkotók közrendvédelemmel kapcsolatos felfogását. Szigorított dologházba azokat utalhatta a bíróság, akik az élet, a szemérem, vagy a vagyon ellen „különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntettet követtek el, és akiknél törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye, ha megállapították róluk, hogy az utolsó és a közvetlenül megelőző büntettet öt éven belül követték el, és hogy a bűncselekményeket üzletszerűen követték el, vagy a bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutattak (megrögzött büntetettek).”¹⁴ A „megrögzöttséget” csak az elkövetéskor a 18. életévét, és az ítélethozatalkor a 21. életévét betöltött személlyel szemben lehetett megállapítani, ha egyénisége, életmódja, az elkövetés kö-

¹³ Gönczöl Katalin: Szegénység és bűnözés. Szociálpolitikai Értesítő, 1987. 1. 285.

¹⁴ Idézi: Gönczöl Katalin: Bűnös szegények. Budapest, KJK Könyvkiadó, 1991. 59.

rülményei erre utaltak. Ha ezek a feltételek fennálltak, és a bíróság „megrögzötnék” minősítette az elkövetőt, legalább háromévi szigorított dologházra ítélték, és csak ezután kérelmezhetette a feltételes szabadlábra helyezését.

Ahogy a dologházi törvényt, úgy az 1928-as törvénycikket is sokan támadták, így különösen fontos volt a korszakban Hacker Ervin tevékenysége, aki többek között a fővárosi bűnözésről készített alapos elemzést.¹⁵

Hacker szerint az, hogy Budapesten viszonylag magas volt vagyon elleni bűncselekmények száma, a magas munkanélküliségi mutatókkal függött össze, mivel az a tény, hogy az összes hazai munkanélküli 55-62%-a a fővárosban élt, óhatatlanul befolyásolta a társadalmi folyamatokat. Úgy vélte, hogy annak ellenére sokan kívántak a fővárosban boldogulni, hogy ott jóval nehezebb volt megélni, mint az ország távolabbi vidékein, ez a jelenség pedig csak növelte a létbizonytalanság határán élők számát. Ez a kisközösségi életformáiból kiszakadt réteg, amely többnyire ágyrajáróként volt jelen Budapesten, fokozottan ki volt téve a bűnelkövetővé válásnak, ezért Hacker elsősorban szociálpolitikai intézkedéseket javasolt az érdekükben. Úgy vélte, hogy a megrögzött büntettek nevelését is elsősorban szociálpolitikai feladatként kell értelmezni, mivel egyetértett azokkal a századfordulón hangoztatott álláspontokkal, hogy a szociálpolitika és a büntetőpolitika csak összehangoltan tud tartós eredményeket elérni.

Némileg másként értékelte viszont a helyzetet Hacker kortársa, Rácz György¹⁶, aki szerint az állam számára már nemcsak az elkövető megjavítása, hanem a közérdek mindenek felett való védelme is fontos feladattá vált. Rácz ezért a megtorlást tartotta célravezetőnek a közérdek sérelme esetén, és lényegében hasonlóan véleményt tartalmazott meg Angyal Pál is. A második világháború utáni politikai változások viszont nem tették lehetővé, hogy elméletük a jogalkotási vagy jogalkalmazási gyakorlatban is érvényesülni tudjon.

¹⁵ Hacker Ervin: Budapest hatása a kriminalitásra. Budapest, 1931. 37-38.

¹⁶ Rácz György: Az individualisztikus büntetőjog alkonya. Budapest, 1933. 6-9.

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Szöllősy Oszkár
(1874 – 1936)

*„... mindent megbocsáthatunk az ellenünk
vétkezőőknek, de a mások kárára, a társadalom
veszélyére és a törvény ellenére a bírói
székben megbocsátani semmit sem szabad!”*

(Szöllősy Oszkár)¹

Jogász, igazságügyi miniszteri tanácsos, börtönügyi szakíró, író, publicista, kiváló szónok. A két világháború közötti Magyarország börtönügyének magas rangú hivatalnok, a hazai börtönügyi szakirodalom egyik legjelentősebb darabja, a Magyar börtönügy című munka szerzője.

Szöllősy Oszkár 1874. február 24-én Sátoraljaújhelyen született. Ősei Nagyváradról költöztek Sátoraljaújhelyre, ahol nagyapja bankárként tevékenykedett. (A meglehetősen népes családból a bankszektorban csupán Arthur, Szöllősy Oszkár nagybátyja dolgozott tovább.) Apja Szöllősy Gyula földbirtokos, édesanyja Barna Amália. A szülők három gyermeket neveltek fel, Alicét, Oszkárt és Aurélt.

Szöllősy Oszkár az elemi, illetve a középiskolát szülővárosában végezte el, eminens tanuló volt. Jogot a budapesti egyetemen hallgatott, ahol 1898-ban jogi és államtudományokból szerzett diplomát, majd 1900-ban sikeres vizsgája eredményeként ügyvédi oklevelet kapott.

1906 és 1918 között ügyészként dolgozott a pestvidéki és budapesti kir. ügyészségen. 1918-tól az Igazságügyi Minisztérium börtönügyi osztályán – a VI. ügyosztályon – előbb tanácsosként, majd 1921-től haláláig miniszteri tanácsosi rangban a börtönügyi osztály helyettes vezetőjeként tevékenykedett.

Szöllősy Oszkáról írva – már csak a munkaköre miatt is – önkéntelenül adódik a lehetőség, hogy az olvasó egy villanás erejéig bepillantást nyerjen a két világháború közötti Magyarország börtönügyének felügyeleti és igazgatási rendszerébe.

¹ Szöllősy Oszkár: Vádbeszédek. Budapest, 1926. Fegyintézeti Könyvnyomda, Vác.

A jogi szabályozást illetően elmondható, hogy Magyarország a jelzett időszakban nem rendelkezett speciális büntetés-végrehajtási joggal. A végrehajtást illetően a legfontosabb rendelkezések – szinte csak alapelvi szinten – a különböző büntetőtörvénykönyvek, az 1878. évi V. tc., az 1879. évi XL. tc., valamint az ezeket módosító, kiegészítő 1908. évi XXXVI. tc., illetve a veszélyes csavargókról szóló 1913. évi XXI. tc. (a dologház intézményének bevezetése) voltak. A büntető bíraskodás különböző kérdéseiről szóló 1928. évi X. tc. a büntetések és a biztonsági intézkedések fajtáiról rendelkezett (a szigorított dologház intézményének bevezetése), továbbá az 1896. évi XXXII. tc. is tartalmazott rendelkezéseket az előzetes fogvatartáson túl a büntetés-végrehajtásra vonatkozóan.

A részletes szabályokat a miniszteri rendeletek tartalmazták, többek között a 2106/1880. I. M. E. sz. r., a 2205/1894. I. M. E. sz. r., a 1140/1985. I. M. E. sz. r., a 6757/1900. I. M. sz. r., a 45100/1931. I. M. sz. r., a 62000/1916. I. M. sz. r., a 15000/1930. I. M. sz. r., a 10600/1926. I. M. sz. r., valamint a börtönök igazgatásáról szóló 696/1874. I. M. E. sz. r. *„A járásbírói fogház felett a kir. járásbírói igazgatóság vezetője..., a törvényszéki fogház felett a kir. ügyészség vezetője, vagy annak helyettese... gyakorolja a felügyeletet. A bírósági fogházaknak a kir. főügyész a másodfokú... és az igazságügyminisztérium a harmadfokú felügyeleti hatósága. Az országos büntető intézet igazgatósága, amely a vezetése alatt álló intézet alkalmazottjai felett gyakorol felügyeletet, közvetlenül az igazságügyminisztériumnak van alárendelve.”*² Egyes börtönügyi funkciók – büntetésfélbeszakítás, közvetítő intézetbe utalás, feltételes szabadságra bocsátás stb. – tekintetében az igazságügyi tárcának volt fenntartva az első fokon való döntés joga is.

Az igazságügy-miniszter a börtönügyre vonatkozó felügyeleti jogosítványait az Igazságügyi Minisztérium illetékes szervezeti egységén, a VI. ügyosztályon – a Börtönügyi osztályon – keresztül gyakorolta. Az osztály létszáma hat fő volt. A főnök, dr. báró Lévay József miniszteri tanácsos irányítása alatt 5 főelőadó dolgozott: dr. Ládai István miniszteri tanácsos, dr. Turjay Zoltán ítélőtáblai bíró, dr. Szöllősy Oszkár miniszteri osztálytanácsos, dr. Kartsok Alajos miniszteri segédtitkár és dr. Radovics Lajos törvényszéki jegyző.

Az ügyosztály feladata és hatásköre a következőképpen alakult: *„1. A főfelügyelet gyakorlása a büntetések végrehajtása felett; az elítéltek beutalása az országos büntető intézetekbe; feltételes szabadság engedélyezése és visszavonása. 2. A legfőbb államügyészség, főállamügyészségek gazdasági ügyei. 3. A büntetőintézetek gazdasági és ipari termelésének ügyei. 4. A dologházakra vonatkozó ügyek. 5. A fogházgondnok és fogházfelügyelők személyi ügyei, kivéve az állások betöltését és a végellátást (elnöki ügyosztály), továbbá a bírósági fogházak gazdasági ügyei. 6. Az országos büntetőintézetek tisztoiselői és altiszti személyzetének személyi ügyei, kivéve az állások betöltését és a végellátást (elnöki ügyosztály), valamint az említett intézetek gazdasági ügyei, ideértve az építkezéseket és a felszereléseket is. 7. Az országos bírósági vegyészeti intézet gazdasági és személyi ügyei, kivéve az állások betöltését és a végellátást (elnöki ügyosztály). 8. Közreműködés az 5-7. pontban említett állások betöltésénél. 9. Az 5-7. pontban említett sze-*

² Szöllősy Oszkár: Magyar börtönügy. A szabadságvesztés-büntetések végrehajtása. Budapest, 1930. 323. p.

mélyek részére jutalom és segély engedélyezése. 10. A törvényszéki orvosi és fogházorvosi állások rendszeresítése és betöltése. 11. A börtönügyi tanfolyam ügyei. 12. A börtönügyi tanács ügyei. 13. A bűnügyi múzeumok és a börtönügyi múzeumok. 14. A rabsegélyezés, valamint az erre szolgáló alapok és egyéb intézmények ügyei. 15. A fiatalok kivételével a szabadultak visszaesésének megakadályozására irányuló feladatok.”³

Szöllősy Oszkár – szakmai munkásságát megelőzően – irodalommal, költészettel is foglalkozott. Politikai szatírái jelennek meg – névtelenül – a dualizmus korszakának kedvelt élclapjaiban: az Üstökösben, a Bolond Istókban és a Borsszem Jankó 1891-1899. évfolyamaiban. „Oszkár bácsi” néven közölte gyermekverseit a Kis Lap 1892 és 1903 között.

Életrajzi érdekesség, hogy nővére, Alice révén sógora Gerenday Béla, a neves szobrász, illetve a Gerenday Antal és Fia cég, az első országos szabadalmazott márványműgyár⁴ egyik tulajdonosa volt. A Gerenday-családnak kiemelkedő egyénisége volt – egészen más területen – a legidősebb fiú, Gerenday József egyetemi tanár orvosprofesszor, a Fűvészkert megalapítója és első igazgatója. Bárczy István, Budapest polgármestere mellett Gerenday Józsefnek is köszönhető, hogy létrejött – bár ezt ő már nem élhette meg –, és 1866. augusztus 9-én megnyitotta kapuit a budapesti állatkert.

Szöllősy Oszkárnak a jogi szakirodalom terén kifejtett munkássága elsősorban a börtönügy terén kiemelkedő. E témában írt műveit olvasva egyértelműen látszik, hogy behatóan tanulmányozta a büntetés-végrehajtási jog területének nem csak a hazai, hanem a külföldi szakirodalmát is. Így rendkívül széleskörű ismeretanyagra, lexikális tudásra tett szert, ami párosult az évek hosszú során felhalmozott, a gyakorlatról szerzett ismereteivel, és ez kellő alapul szolgált úgy a magyar, mint az idegen nyelven megjelent publikációinak az elkészítéséhez.

Szöllősy Oszkárt már életében a hazai börtönügy egyik legnevesebb szakértőjeként tartották számon. Az elismerést – feltehetően – nemcsak azzal érdemelte ki, hogy szakmailag kiválóan felkészült büntetőjogász, börtönügyi szaktekin-tély volt, aki emellett komoly ügyészi múlttal is rendelkezett, hanem azzal is,

³ Az igazságügyminisztérium hatáskörébe tartozó ügyek beosztása. Igazságügyi Közlöny, XXVII. évfolyam, 1918. december 31. 12. szám.

⁴ Gerenday Antal kőfaragó, szobrász, akinek Pesten már több kőfaragó műhelye volt, előrelátóan az egyik – Milánóban és Carrarában is tanult – fiát, Gerenday Béla szobrászt megjelölve alapította a „Gerenday és Fia” első országos márványműgyárat az 1850–60-as évek között Piszken. A lábatlani, tardosi, süttői, nyergesújfalu márvány- és mész-kőbányák közelében létesített üzemben közel kétszáz főt foglalkoztattak, ahonnan – nyers formázásban – számos épület, emlékmű, sírkő anyaga került ki. Ezekből az anyagokból – szakavatott kezeknek köszönhetően – készültek el a síremlékek, szobrok, épületek lábazatai, lépcsői és egyéb, díszítő elemei. Ebből a műhelyből került ki számos kiemelkedő egyéniség síremléke, többek között Garay Jánosé, Vörösmarty Mihályé (Fiumei úti temető), Kölcsey Ferencé (Szatmárcseke), Kisfaludy Sándoré (Sümege), illetve több köztéri szobor, pl. a monori Kossuth-szobor, a nagykáta Honvédelemék, Török Péter ref. püspök síremléke (Kolozsvár, Házsongárdi temető), Emléktábla a 4. huszárezred tiszteletére (Szeged). Gerenday Antal és népes családja Piszken élt. A családi kúria melletti 2 hektárnyi területen két fia, Dezső és Andor fenyőkertészetet létesített, amelynek egyik örökzöldjével elhozták a párizsi világkiállítás aranyérmét. Az arborétum főleg örökzöldekből és ritka fajokból álló, teljesen felújított gyűjteménye napjainkban a Lábatlani Önkormányzat tulajdonában van, és csodálatos látónivalóként várja a látogatókat.

hogy számos – hosszabb-rövidebb – magyar és idegen nyelven írt műve, publikációja, jelent meg e témában.

Több szakmai dolgozata, büntetőjogi és börtönügyi értekezése jelent meg folyóiratokban – a Büntetőjog Tára 1905-ös, a Bűnügyi Szemle 1917-es, a Magyar Jogélet 1920-as és a Magyar Jogi Szemle 1920–1922-es évfolyamainak különböző számaiban.

Már gyakorlott, büntetés-végrehajtási vénával rendelkező szakember, amikor egy kiadó felkérésének eleget téve összeállítja, megírja a Vádbeszédek című munkáját, amely 1926-ban jelent meg. A kiadvány bevezető részében már jó előre tisztázza, hogy műve „nem tudományos, nem irodalmi célok szolgálatára készült” – ahogy ő fogalmaz – „könyvecske”, hanem „útmutatóul a fiatalabb pályatársak számára.” A kötetbe abból az általa közvádlóként képviselt valamivel több mint 140 ügyből válogatott ki néhány olyan esetet, amelyek – a megítélés szerint – a „kíváncsú sikkert jártak”.

A könyv bevezető gondolatai között jelzi, hogy mély nyomokat hagytak benne Kozma Sándor első kir. főügyész instrukciói, aki az ügyészi szervezet létrehozása utáni első eligazítások egyikén – többek között – a következő gondolatot fogalmazta meg: „Szenvedély és érzékenység megengedhető talán a védelemnek, de a vád csak egyszerű, szabatos és komoly lehet.”⁵ Rögtön hozzá is fűzi azonban, bármennyire is tiszteli a nagy előd emberi és szakmai kvalitásait, az idő múlását nem lehet figyelmen kívül hagyni. „Ámde tagadhatatlan, hogy a Kozma Sándor kora óta életbeléptetett esküdtszéki eljárásban a vád részéről sem kerülhető el bizonyos érzelmi momentumok hatásos kiemelése, ehhez pedig irodalmi eszközökre is szükségünk van. Egy-egy találó hasonlat, vagy szépirodalmi allúzió különben is jobban megvilágítja olykor a legbonyolultabb helyzeteket is, mint hosszantartó, figyelem-lankasztó jogász fejtegetések.”⁶ Az ügyésznek, aki a büntető perrendtartás miniszteri indoklása szerint – mint írja – „a per első bírója”, elsőrendű feladata és személyes felelőssége mindent megtenni annak érdekében, hogy meggyőzze a bíróságot arról, amit az ügyről a nyomozás lezárását követően ő maga is igaznak tart.

Szóllósy Oszkárt – saját bevallása szerint – a börtönüggyel foglalkozó műveinek megírására hosszabb ideje ösztönözte az a jogos szakmai igény, amelyről a következőket írja: „A büntető-ítéletek végrehajtására hivatott kir. ügyészek és börtönügyi tisztviselők régóta érzik a hiányát börtönügyi jogszabályaink rendszeres összefoglalásának és szakszerű magyarázatának.”⁷ 1920-ban jelent meg A magyar börtönügy vázlatra című munkája, ami „afféle »vezérfonálnak« készült s főleg abból a célból, hogy tájékoztatásul szolgáljon a törvényekben és rendeletekben szétszórtva levő, részben el is avult s a gyakorlat által pótoltt, módosított és kiegészített, tehát egykönnyen meg sem közelíthető börtönügyi jogszabályaink útoesztőjében.”⁸

Tíz évvel később, 1930-ban készült el a „Magyar börtönügy. A szabadságvesztés-büntetések végrehajtása” címet viselő nagy terjedelmű műve. A könyv

⁵ 145/1872. számú főügyészi rendelet.

⁶ Szóllósy Oszkár: Vádbeszédek. Budapest, 1926. Fegyintézeti Könyvnyomda, Vác. 3. p.

⁷ Szóllósy Oszkár: Magyar börtönügy. A szabadságvesztés-büntetések végrehajtása. Budapest, 1930. III. p.

⁸ Uo.

kiadásának céljaként a mű előszavában a csak annyit fogalmazott meg, hogy „a börtönügyi tudomány eddigi eredményeivel kapcsolatban a magyar börtönügy érvényben lévő tételes jogszabályainak tüzetes ismertetése.”⁹ A szerző azonban ennél lényegesebben részletesebben szól – hazai és nemzetközi viszonylatban is – a börtönügyi tudományról és gyakorlatról. „Kétségkívül áttekinti a jogszabályanyagot, azonban a szisztematikus ismertetés nem a jogszabályi logikát, hanem a rezsím technikai megvalósítását követi, így az olvasó hű képet kap a kor büntetés-végrehajtásáról.”¹⁰

Ha a szerző csak a száraz jogi anyag ismertetésére vállalkozott volna, akkor az olvasó egy meglehetősen unalmas, nehezen emészthető munkát tarthatna a kezében. Ezzel szemben ez a mű a laikusok számára is érdekes, olvasmányos, a szakma elméleti és gyakorlati kérdéseit érintő, sok esetben a legapróbb részletkérdésekkel foglalkozó alkotás. Szöllősy Oszkár igyekszik bemutatni – kritikai észrevételeket sem mellőzve – a börtönügy hazai és a nemzetközi viszonyait, a börtönrendszereket, az elért eredményeket. Az általános büntetőjogi és börtönügyi ismeretek felvázolását követően foglalkozik az egyes végrehajtási fokozatokra vonatkozó szabályokkal – a befogadástól, a büntetés foganatba vételétől kezdve egészen az elbocsátásig. Ezen belül érinti a napirendet, a rabjogokat, a viselkedési normák követésének pozitív, illetve megsértésének negatív következményeit, a lelki gondozás, az oktatás, képzés lehetőségeit, a külvilággal való kapcsolattartást, a munkáltatás különböző formáit, az ellátás valamennyi területét; olyan témákra is kitér, mint a rabbiztosítás, a börtönök igazgatása, felügyelete, jelentési rendszere, a gazdálkodás, nyilvántartás, adminisztrációs feladatok.

A személyzettel kapcsolatosan ír a felvételi, az előmeneteli és a javadalmazási rendszerről, a feladatokról, a különböző beosztásokban dolgozók kötelmeiről, az egyenruháról, az öltözködési szabályokról.

1935-ben jelent meg munkájának második, bővített kiadása, amely az első kiadáshoz képest kilenc új fejezettel bővült. A szorosabb értelemben vett börtönügy, vagyis a szabadságvesztés-büntetések mellett felölelte a halálbüntetés, a pénzbüntetés és mellékbüntetések, továbbá a fiatalok ellen hozott bírói határozatok végrehajtására vonatkozó joganyagot is. (Ennek megfelelően a mű alcíme is megváltozott.) A fiatalok bűnözőkre vonatkozó részek bekapcsolására – Szöllősy Oszkár szerint – azért került sor, mert 1932-ben (két évvel a „Magyar börtönügy” első kiadásának megjelenése után) a fiatalok ügyeivel foglalkozó osztályt egyesítették a börtönügyi osztállyal, s a szerző egységes útmutatót kívánt nyújtani a központi igazgatás szervei számára.¹¹

A „Magyar Börtönügy” két kiadásának szerzője – túlzás nélkül állíthatjuk – nagyot alkotott, művéről elmondható, hogy ilyen alkotás „legfeljebb félévszázadonként bukkant fel szakirodalmukban.”¹²

⁹ Uo.

¹⁰ Mezey Barna: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországon. In: A magyar börtönügy kutatásának alapjaiból. (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke, 1997. (Jogtörténeti Értekezések 20.) 99. p.

¹¹ Szöllősy Oszkár: Magyar börtönügy. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása. 2., bőv. kiad. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., 1935. IV. p.

¹² Lőrincz József – Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon. Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, 1997. [5.] p.

Szöllősy Oszkárt, aki még egy évvel sem élte túl nagy jelentőségű munkájának második kiadását, 1936. június 4-én a budapesti Fiumei úti temető 48/4-es parcellájában (1. sor 27. sír) helyezték végső nyugalomra. Síremlékét a Gerenday-cég készítette.

Felhasznált irodalom

- Az igazságügyminisztérium hatáskörébe tartozó ügyek beosztása. Igazságügyi Közlöny, XXVII. évfolyam, 1918. december 31. 12. szám.
- Lukácsy András: *Lex Gerenday. Egy polgárcsalád százötven éve.* Holmi, XX. évfolyam, 2008. 5. szám; XXI. évfolyam, 2009. 4. szám.
- Lőrincz József – Nagy Ferenc: *Börtönügy Magyarországon.* Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, 1997.
- Mezey Barna: *A polgári büntönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországn.* In: *A magyar büntönügy kutatásának alapjaiból.* (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke, 1997. (Jogtörténeti Értekezések 20.) 5-102. p.
- Pesti Hírlap, 1936. június 3.
- Szöllősy Oszkár: *A magyar büntönügy vázlat.* Budapest, 1920.
- Szöllősy Oszkár: *Vádbeszédek.* Budapest, 1926. Fegyintézeti Könyvnyomda, Vác.
- Szöllősy Oszkár: *Magyar büntönügy. A szabadságvesztés-büntetések végrehajtása.* Budapest, 1930.
- Szöllősy Oszkár: *Magyar büntönügy. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása.* 2., bőv. kiad. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., 1935.
- Szöllősy Oszkár: *Magyarország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése. Készült a nemzetközi büntető- és büntetés-végrehajtási bizottság által megállapított kereteken belül.* Kivonat a büntető- és büntetés-végrehajtási ügyekkel foglalkozó dokumentumgyűjteményből. A Nemzetközi Büntető- és Büntetés-végrehajtási Bizottság kiadványa, IV. (speciális) kötet. 1935. július. [Ford. francia nyelvről.] - www.c3.hu/~eotvosbv/dokumentumok/szollosy.pdf
- Szöllősy Oszkár: *Önéletrajz.* [1925.] Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattár, 36/3158.
- Új Magyar Életrajzi Lexikon. VI. kötet. Szerk. Markó László. Budapest, Helikon Kiadó Kft., 2007.
- Wikipédia: Gerenday Antal, Gerenday Béla

Hírek a börtönvilágból

Új dán börtön épülhet a Falster-szigeten

A dániai C. F. Møller Architects cég tervei alapján épülhet meg az új büntetés-végrehajtási intézet a Falster-szigeten. A tervek szerint 250 fő befogadására lesz alkalmas a börtönkomplexum. A központi épületben fog elhelyezkedni – többek között – egy kulturális központ, amelyben könyvtár, sportterem, bolt, a különféle vallások gyakorlásához szükséges helyiség kap helyet. A négy normál, illetve egy különleges biztonságú szárny szolgál a fogvatartottak elhelyezésére.

Az intézet senkit nem emlékeztet börtönre modern külseje és magas színvonalú felszereltsége miatt. Hasonló elrendezésű, csillag alakú komplexumot nemrég Norvégiában adtak át.

Forrás: Vinnitskaya, Irina: Danish prison that is more like a hotel. ArchDaily, 2010. 12. 21.

Leállították egy angliai börtön építését

A brit Igazságügyi Minisztérium bejelentette, hogy az északnyugat-angliai Merseyside megyében található Maghull város közigazgatási területén épülő büntetés-végrehajtási intézet építését átmenetileg felfüggesztették.

Az eredeti tervek szerint az új börtön 600 fő elszállásolására lenne alkalmas. A sajtóközlemény szerint természetesen fókuszban marad a fogvatartottak elhelyezésének a kérdése, és az építkezés is folytatódik, amint a költségvetés arra lehetőséget ad.

Forrás: Capacity program will not go ahead. The Guardian, 2010. 12. 02.

Változásokat sürgetnek Chilében

A Human Right Watch szerint Chilének módosítania kellene a büntetés-végrehajtási rendszerét, hogy véget vessenek a börtönök túlszűfoaltságának, és javítani lehessen a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának a körülményeit.

A helyzet változtatását az is sürgeti, hogy a santiagói börtönben nemrég tűz ütött ki, melynek során 81 elítélt meghalt és 15 fő súlyosan megsérült. Az eset szintén a túlszűfoaltság következménye volt, mivel az 1 000 fő elhelyezésére szolgáló épületben 1 900 fő tartózkodott a tragédia idején.

A Human Right Watch egyike a világ független, emberi jogokat védő szervezetének, azokra az esetekre összpontosítja a figyelmét, amikor az emberi jogok sérülnek. Fellépésével általában együtt jár az adott ügy szigorú kivizsgálása, amelynek során nyomást gyakorol az érintettekre, hogy azok kiküszöböljék a jogsértő állapotot. Az utóbbi 30 évben azért dolgozott a szervezet, hogy a mun-

kája jogi és erkölcsi alapokat érintő gyökeres változásokat hozzon, hogy az emberek világszerte igazságosabb és biztonságosabb világban éljenek.

Jose Miguel Vivanco, a Human Rights Watch amerikai igazgatója kritizálta a chilei kormányzatot, amiért az a börtönök jelenlegi állapotán nem igyekszik változtatni. Néhány intézetben a zárkákban a szellőzés nincs megoldva, és olyan hely is akad, ahol az ivóvízellátás sem biztosított. A rossz körülmények maguk után vonják a fertőzéseket, és akár a járványok kialakulását is.

Forrás: Chile debe modificar sistema penitenciario. EFE, 2010. 12. 09.

Javítani szeretnék a női elítéltek helyzetét Spanyolországban

Mercedes Gallizo, a spanyol büntetés-végrehajtás főigazgatója a granadai „Nők, egészség, drogfüggőség” című konferencián számolt be a fogva tartott nők helyzetéről. Jelenleg a nők a spanyol börtönpopuláció 8%-át teszik ki.

A szakértők úgy gondolják, hogy a 3 év alatti gyermeket nevelő nők életkörülményein javítani kellene. Több családiasabb környezetet teremtő részleg kiépítésére lenne szükség. Az utóbbi időben a kor követelményeinek megfelelő két új anya-gyerek részleg is nyílt Spanyolországban – az egyik Sevilleben, a másik Mallorcán. A harmadikat pedig a tervek szerint Madridban hozzák létre.

A másik fontos kérdés a nők egészségügyi helyzete. Az országban 8 olyan büntetés-végrehajtási intézet működik, ahol speciális programokat fejlesztettek ki a nők számára. Alicante II, Avila, Castellón, Madrid I, Murcia, Palma de Mallorca, Valencia és Zaragoza börtöneiben ismertetik a fertőző betegségek elkerülésének módjait, és nagy figyelmet fektetnek a drogfüggőkre is.

Forrás: Presas con hijos a su cargo. Europa Press, 2010. 12. 05.

A börtönből szabadult nőket támogató központ nyílt Angliában

Frances Flaxington, a „Nők büntető igazságszolgáltatása” nevű szervezet elnöke meglátogatta a Blackpool Női Központot.

A központ, amely csak négy hónapja működik, sokrétű szolgáltatással próbálja megelőzni, hogy a büntetésüket letöltött női elítéltek visszaesővé váljanak. A központban a 2010. augusztusi megnyitó óta 145 főt regisztráltak. Ezek a támaszra szoruló emberek az eladósodottság, a munkanélküliség és a családon belüli erőszak miatt keresték fel a szervezetet.

A központ mindent megpróbál, hogy megakadályozza az újabb bűncselekmény elkövetését. Valamennyi ügyfél esetében az elsődleges feladat az anyagi biztonság megteremtése. Ezen kívül a volt elítéltek egészségének megóvása és a családjukhoz való visszatalálás is elengedhetetlenül szükséges a stabil jövő megteremtése érdekében.

Forrás: Women's centre launch. MSG News, 2010. 12. 06.

Jelentés a HIV-fertőzöttségről Andalúziában

Az andalúziai, emberi jogokat védő szervezet, az APDHA jelentésében bírálta az illetékeseket, mivel a tartományban már 1 700 elítélt HIV-fertőzött. Az APDHA az egészségügyi és a belügyminisztériumot tette felelőssé a fennálló helyzetért.

2009 harmadik negyedében az említett andalúz fogvatartottak 51%-át nem látta a betegségre specializálódott orvos. A jogvédő szervezet nehezményezte azt a fennálló helyzetet, hogy nincs integrálva a börtönök egészségügyi ellátása a közegészségügyi rendszerbe. Az illetékesek a kérdéssel foglalkozó jogszabálytervezetet még 5 év alatt sem készítették el. Az APDHA megállapította azt is, hogy az említett elítéltek 42%-a a szabadságvesztés-büntetés letöltése alatt került a vírussal kontaktusba, ezt pedig a börtönigazgatóság tehetetlenségének tudta be.

Forrás: APDHA denuncia la situación de los 1 700 presos andaluces infectados por VIH. EFE, 2010. 11. 30.

Az öngyilkosság megelőzése egy brit börtönben

A 784 főt elszállásoló HMP Cardiff büntetés-végrehajtási intézet öngyilkosság-megelőző programba kezdett. A veszélyeztetett elítéltek esetében – többek között – nagyobb hangsúlyt fektetnek a tisztaságra és a szabadidő hasznos eltöltésére, megfelelő lépéseket tettek annak érdekében, hogy önkárosításra alkalmas eszközök egyáltalán ne kerülhessenek az elítéltek közelébe.

Forrás: Cardiff's progress on suicide prevention. BBC News, 2010. 12. 17.

Kardiológiai szűrés Lazióban

A Garante Diritti Detenuti jogvédő szervezet Lazio tartomány hat büntetés-végrehajtási intézete számára biztosított kardiológiai szűrővizsgálathoz használatos berendezést. A készülék segítségével 10 perces állapotfelmérés után megállapítható, hogy az infarktusveszély fennáll-e, valamint a kétes eredetű mellkasi fájdalmak is figyelemmel kísérhetők. Az NC Rebibbia, az NC Civitavecchia, a Velletri, a Viterbo, a Frosinone és a Regina Coeli börtön falain belül alkalmazzák a készüléket.

Forrás: Laneve, Giuseppe: Come diagnosticamos le malattie cardiocircolatorie. Il Fatto, 2010. 11. 03.

Mediációs program egy spanyol börtönben

A galíciai Pereiro de Aguiar büntetőintézetben a „Konfliktusok kezelése” program keretében mediációs projektet indítottak útjára. Spanyolországban ez az első ilyen jellegű kísérlet. Az elítéltek szakemberek segítségével sajátítják el az emberek közötti kapcsolatok fejlesztésének, a konfliktusok kezelésének erőszakmentes módját.

Forrás: Pereiro de Aguiar inició un programa pionera. La Voz de Galizia, 2010. 12. 28.

Fiatalkorúak képzése Németországban

A Siegburg büntetés-végrehajtási intézetben 10 fiatalkorú elítélt részvételével új kísérleti projekt indult el. Az önkéntes jelentkezők intenzív tanfolyam keretében fogyasztóvédelmi, továbbá üzleti és telekommunikációs ismeretekre tehetnek szert. A börtön vezetésének célja, hogy az elítéltek minél több, az életben is használható tudást kapjanak. Thomas Kutschaty tartományi igazságügy-miniszter is elismerően nyilatkozott a kezdeményezésről.

A program az Észak-Rajna-Vesztfáliai Fogyasztóvédelmi Központ kezdeményezésére jött létre. Klaus Mueller, a központ vezetője úgy véli, hogy tulajdonképpen minden állampolgárnak szüksége lenne erre a képzésre, mivel a mindennapi életben nagyon hasznos a fogyasztói jogok és a pénzügyi szektor ismerete. Az elítéltek eleve hátrányos helyzetbe kerülnek, mivel a szabad társadalom vérkeringéséből egy időre kiesnek, így nem jutnak hozzá megbízható információkhoz az aktuális gazdasági helyzetről. A megkeresett jövedelem helytelen elköltése akár a visszaesés kockázatát is növeli. Fontos lenne, hogy a fogvatartottak megtanulják, hogyan intézzék egy háztartás kiadásait és bevételeit, illetve hogyan jussanak túl a pénzügyi nehézségeken.

Forrás: Remmel, Peter: Pilotprojekt In der Justizvollzugsanstalt Siegburg. Westfälischer Anzeiger, 2010. 10. 29.

Sportmezeket készítő elítéltek Kansas államban

Hatékonyan működik az Impact Design és a Kansas állambeli Lansing állami büntetőintézet közös ipari projektje. A program bármely más büntetés-végrehajtási intézetben is alkalmazható lenne, mivel segít megelőzni a visszaesést, és csökkenti a börtönök kiadásait.

A Nemzetközi Üzleti Ügyek című újságban is megjelent egy cikk az együttműködéssel kapcsolatban, melynek írója az Impact Desing vezetője, David Geenens volt, aki egyben a Benedictine Főiskola üzleti szakának az igazgatója is. Az írás bemutatja, hogy a privát szektor és a büntetés-végrehajtási intézet összefogása milyen jellegű előnyöket jelent a civil lakosság számára is.

David Geenens cége sportmezeket és egyéb öltözekeket gyárt főiskolás diákok számára. A vállalat olyan versenyképes tudást ad át a fogvatartottaknak, amelyet a szabadulásukat követően is hasznosítani tudnak. A fenti kezdeményezéshez hasonló partnerprogramok aláírását egy 1979-es kongresszusi döntés teszi lehetővé. A PIE-program bizonyos feltételeket szab a csatlakozni kívánó magáncégek számára. Ezek szerint elsők között kell rendezni a munkakörülményeket és meghatározni a fizetés mértékét.

A börtönök igazgatói szívesen veszik minden csatlakozó cég jelenlétét, hiszen ezáltal is csökkenteni lehet a visszaesők számát.

Forrás: Benefits of Prison Reform. Kansas Daily News, Staff Report, 2010. 09. 28.

Pizzasütő elítéltek

Civitavecchia kórházának rezidensei és medikusai a Via Aurelia börtönből érkező pizzát fogyaszthatják napközben. Az intézetben működő pékség kereskedelmi mennyiségben készíti a pizzaféléket, a szükséges mennyiség elkészítéséről minden nap négy pék gondoskodik. A helyi iskola és a város egészségügyi dolgozóinak menüjében is szerepel a börtönben készített pizza.

A Garante Diritti Detenuti nevű, az elítéltek jogait védő szervezet indított olyan tanfolyamokat, amelyek végén a fogvatartottak sütőipari szakmai képeztésre tesznek szert. A képzés megszerzése – az elméleti ismeretek és a gyakorlati módszerek elsajátításával – két lépcsőfokon keresztül valósul meg. A La Cascina nevű cég rendszeres munkalehetőséget biztosít a fogvatartottak és a volt elítéltek számára.

Forrás: Pala, Gavino: La pizza dei detenuti di Civitavecchia per studenti e ammalati della città. Il Fatto, 2010. 10. 16.

Bútorgyártás Új-Zélandon

Az új-zélandi FITEC (Faipari Továbbképző és Oktatási Tanács) a büntetés-végrehajtási intézetekkel kötött partnerprogram keretében tanfolyamokat szervez az elítéltek számára.

Az Országos Elítéltképzési Központ igazgatója, Sean O'Brien hasznosnak tartja az eddigi erőfeszítéseket, mivel az együttműködés keretében a Hawke's Bay Regionális Börtön elítélteik közül az első csoport már meg is szerezte az „általános bútorkészítő” állami bizonyítvány második fokozatát. A tanfolyam keretében a bútorkészítésre és a kárpitózásra is megtanítják az önként jelentkező fogvatartottakat.

Forrás: Corrections training partnership. NZ Herald, Staff Report, 2010. 11. 05.

Virágtartókat készítő osztrák fogvatartottak

A Göllersdorf büntetés-végrehajtási intézetben, amelynek feladatai nagyban hasonlítanak az IMEI feladatköréhez, a fogvatartottak fonott virágtartókat készítenek. Ezek a dísz tárgyak bármelyik lakás otthonosabbá tételére alkalmasak lehetnek. A termékeket mindig a megrendelő igényei szerinti színben, méretben és formában gyártják. Az ár a termék mennyiségétől és a fonott minta jellegétől függően alakul.

Forrás: Produkte Blumenübertopf, Göllersdorf. Broschüre Unternehmerarbeiten, 2010.

A Koestler Trust kiállítása Londonban

2010. november közepén már 49. alkalommal rendezték meg a Koestler Trust kiállítását. A felnőtt és fiatalos fogvatartottak, a külföldön fogva tartott brit elítéltek és a próbára bocsátottak alkotásaiból került sor a válogatásra.

Az önkéntes kurátorok Londonból érkeztek, a jelentkezők pedig 5 619 művet küldtek be. A szakértők között olyan neves művészeket találunk, mint például a Turner-díjas Jeremy Deller. A büntetés-végrehajtásért felelős miniszter, Crispin Blunt is a kiállítás meghívottjai között szerepelt.

A Koestler Trust azokkal a fogvatartottakkal és volt elítéltekkel foglalkozik, akik új tudásra, gyakorlatra akarnak szert tenni a képzőművészet terén. A szervezet fontos célja, hogy megmutassa a civil lakosságnak, hogy a bűnelkövetőkben is rejtőzhet különleges tehetség, csak korábban nem adódott alkalom arra, hogy az megmutatkozzon, és hogy a felszínre kerüljenek a fogvatartottakban rejlő emberi értékek.

A Koestler Trust az Egyesült Királyság legismertebb börtönművészetet pártfogó jótékonsági egyesülete, 1962-ben azzal a céllal alakult, hogy javítsa a fogvatartottak önértékelését, és hogy a figyelmüket a kreatív művészetek felé fordítsa. A Koestler Trust motiválja a fogvatartottakat az alkotásra, és szeretné elérni, hogy a börtönlakók mások elismerése révén lelkileg megerősödjének. A civil lakosságot pedig arra kívánják ösztönözni, hogy megértőbben tekintsenek az elítéltekre. Évente kb. 5 ezer alkotás kerül regisztrálásra, majd a kiválasztott darabokat legalább 10 ezer látogató csodálja meg. Az érdeklődők a 2010 novemberében rendezett kiállítást ingyenesen nézhették meg a Southbank Centre-ben.

A Koestler-díj mellé 2011-től újat alapítottak. Ez a díj Jeremy Paxman író, újságíró, televíziós műsorvezető nevét viseli. A beérkező pályaművek nemcsak festmények, rajzok lehetnek, hanem az egyéb művészeti ágakhoz tartozó alkotások is.

Forrás: Prisoner art on display. Koestler Trust report. The Guardian, 2010. 10. 06.

Külföldi elítéltek előadása egy olasz börtönben

Civitavecchia női büntetés-végrehajtási intézetben színházi előadást szerveztek. A bemutatott darab Leonardo Sciascia: „A hosszú út” című műve volt, a színpadi változat azonban a „Mindannyian emigránsok vagyunk” címet viselte, főleg azért, mert az intézet fogvatartottjai között sok a külföldi.

Hasonló kezdeményezés keretében került korábban megrendezésre a „Féltékenység tangója” című darab, amelyet Shakespeare Otellója inspirált. Ezt Civitavecchia körzeti börtönének férfi fogvatartottjai adták elő.

A „Mindannyian emigránsok vagyunk” című előadás dalokkal és prózával próbálta megértetni mindazt, ami egy bevándorlót nyomaszt egy új élet kezdetén. Brazil, marokkói, orosz, perui, nigériai, tunéziai, olasz és roma fogvatartottak beszéltek el dalokon keresztül az életüket, családjuk történetét, meséltek az ünnepeikről és a tradícióikról.

Az este Civitavecchia iskoláiból is meghívták a diákokat. A tapasztalataik által a nézők is gazdagodtak. Az előadás emlékeztetett mindenkit arra, hogy az emberek egyenlők, és igyekezett megértetni, hogy nincs különbség a fogvatartottak és a szabadlakók között.

tottak és a „kinti” városlakók vágyai között. A helyszínen készült fotókat később kiállították, hogy minél szélesebb körben ismertté váljon a kezdeményezés.

Forrás: Silletti, Dejan: A Civitavecchia le detenute recitano ispirandosi a Sciascia. Europa, 2010. 02. 09.

Rodeó show az egyik börtönben

A Louisiana állami büntetőintézetben minden évben rodeó show-ra invitálják a nagyközönséget is. Az Angola börtön néven ismert komplexumban az állam legveszélyesebb elítélteit tartják fogva.

A rendezvény napján elsősorban a fogvatartottak és a börtön személyzet hozzátartozói érkeznek a helyszínre. A verseny lényege, hogy a bika hátán kell maradni 8 másodpercig, úgy hogy a versenyző csak egy kézzel kapaszkodik az ún. bullrope-ba. A bullrope lényegében egy, a bika hasa alatt átfűzött köté, amelyen mindenképpen fémkolompnak is kell lennie. A kolomp egyrészről a bika mozgásának ütemében kong, és tovább vadítja az állatot, másrészről pedig a versenyző kényszerű távozása után a már kilazulóban lévő kötelet lehúzza a négylábúról.

Forrás: Gallacher, Andy: Rodeo show in a prison of Louisiana. Louisiana Daily News, 2010. 11. 03.

Ausztráliai országos könyvprogram

Az Ausztrál Börtön Alapítvány 2009-ben indította útjára azt a programot, amelynek keretében összegyűjtik a büntetés-végrehajtási intézetben élők számára a szükséges könyveket.

A tanulni vágyó fogvatartottak nem minden esetben jutnak hozzá önerőből a szükséges könyvekhez. A szakemberek szerint a börtönkörnyezet akkor humánus, ha mindenki az érdeklődési körének megfelelően tudja eltölteni a szabadidejét. A kezdeményezés során csak 25 évesnél újabb kiadású könyveket várnak a művészeti albumoktól kezdve, a krimiken át, az egészségügyi vagy akár a pénzügyekkel foglalkozó kiadványokig. Az összefogás révén az időtálló, viszont drága enciklopédiák és a közkezdelt magazinok is viszonylag könnyen begyűjthetők.

Forrás: Prison Book Program. Australian Prison Foundation, 2010.

Ünneplő olaszországi elítéltek

2010. december 18-án a Regina Coeli büntetőintézet a karácsonyi ünnepség keretében koncertet is rendezett, amelyen az elítélteken kívül megjelentek a börtön személyzet tagjai és a vezetők is. A rendezvény, amelyen Enrico Ruggeri énekes is fellépett, pártfogyója a laziói GDD volt, amely egy az elítéltek jogait védő szervezet. A meghitt ünneplés és a zene segítségével igyekeztek megtörni a börtön lakóinak elszigeteltségét és a magány érzését.

Forrás: Moscariello, Clelia: Concerto di Natale a Regina Coeli. PI, 2010. 12. 20.

Egy franciaországi kiállítás

A párizsi Arsenal Könyvtár arra vállalkozott, hogy bemutassa a látogatók számára a hírhedt, a francia forradalom idején lerombolt Bastille börtön ismert és ismeretlen lakóit. A kiállítás a Bastille archívumai alapján készült, és hosszas kutatómunka előzte meg a megnyitását. Elise Dutray kurátor úgy véli, hogy érdemes volt a témával foglalkozni, mivel új tényeket és történeteket tudnak bemutatni a közönség számára.

Forrás: Les archives de la Bastille. Le Monde, 2010. 12. 10.

Harsányi Kornélia

Tudósítás a WHO börtön-egészségügyi koordinátorainak konferenciájáról

A börtönegészségüggyel foglalkozó WHO-program, az Egészségvédelem a Börtönben Projekt (Health in Prison Project, röviden: WHO HIP) az Egészségügyi Világszervezet Európai Regionális Irodájában, Koppenhágában, 2010. október 14-16. között tartotta ez évben soros ülését, és egyben megünnepelte működésének 15. évfordulóját is.

A nemzeti koordinátorok, a megfigyelőként részt vevő, csatlakozni kívánó országok és az együttműködő partnerintézmények, civil szervezetek képviselői részvételével zajló ülésnek két fő feladata volt. Az egyik: átfogóan megvizsgálni, milyen konkrét haladás történt az elmúlt 15 év során a tagországok börtönegészség-

ügyének fejlesztésében, valamint a jó kezdeményezésekről és a bevált gyakorlati megoldásokról folytatott információcserében, amely a Regionális Iroda, a tagállamok és a nemzetközi partnerek között zajlott. A másik: az elvégzett munka értékelése, elemzése, valamint a tapasztalatok alapján a további célok és stratégiák meghatározása.

A program létjogosultságát és sikerét nem csak a WHO Európai Régió aktív tagjainak (2010-ben már 44 állam) felkért szószóelői, hanem az együttműködő intézmények, nemzetközi szakmai és segítő szervezetek képviselői is hangoztatták, illetve elismerték. Szintén az eredményesség mellett szól, hogy a program alkalmazása Európán kívül is megkezdődött, továbbá, hogy a többi WHO-régió országai is évek óta megfigyelőket delegálnak a program egyes fázisainak megismerésére.

Magyarország – a magyar büntetés-végrehajtási szervezet egészségügyi szolgálatának – képviselőjében immár harmadik alkalommal nyílt lehetőség koordinátorként és előadóként részt venni a soros programértékelő-feladatmeghatározó értekezleten.

A plenáris üléseken elhangzott előadások a fogvatartottak egészségügyi ellátásának szervezeti-financiális-hatékonysági kérdései köré csoportosultak, ki-domborítva a „Páciens vagy rab: vajon fontos-e, hogy melyik minisztérium felelős a fogvatartottak egészségügyi ellátásáért?” kérdésre adható válaszokat.

Valamennyi beszámolóban szinte azonos megállapításokat hallhattunk: a fogvatartottak ellátása nem vonatkoztatható el az össztársadalmi egészségügyi helyzettől, amelynek szerves része a börtönegészségügy, és legfeljebb hangsúlyeltolódások lehetnek az egyes országok között sajátos körülményeikből adódóan. A nem egészségügyi tárca irányította börtön-egészségügyi ellátás általános problémája minden országban, hogy egyes ellátásokat tekintve negatív, míg más szolgáltatások vonatkozásában pozitív diszkrimináció érvényesül az éppen aktuálisan elfogadott stratégiához igazítva.

Norvégia az egyedüli európai állam, ahol a börtönegészségügy teljes egészében a civil ellátórendszer része. Még 1977-78-ban kezdték meg a „civilizálás” jogi megalapozását, majd 1984. és 1986. között vették át a helyi önkormányzatok a fogvatartottak ellátórendszerét. A legnagyobb vitát a költségvetési források átcsoportosítása váltotta ki, de 1990-ben véglegesen az egészségügyi tárca feladatává vált minden, a fogvatartottaknak nyújtott egészségügyi szolgáltatás irányítása, felügyelete, sőt az élelmezésük megszervezése is.

A koordinátoroknak a munkacsoportokban kialakított és a plenáris záróülésen előterjesztett véleménye ezt a fejlődési irányt tartotta követendőnek, természetesen szem előtt tartva az egyes államok sajátos társadalmi-gazdasági helyzetét, lehetőségeit az átállás ütemezése során.

A kétnapos, zsúfolt program szombaton börtönlátogatással zárult, melynek során egy sajátos rezsimű, talán leginkább pszicho-szociális büntetés-végrehajtási intézetnek nevezhető intézménybe látogathattunk el, ahol hosszúidős, súlyos személyiségzavarral küzdő, normál börtönviszonyok között rendkívül nehezen kezelhető fogvatartottakat helyeznek el.

A szakmai konferencia idején (pénteken este) lehetőségünk nyílt arra is, hogy a koppenhágai „Múzeumok éjszakája” program kapcsán – egy kiadós gyalogtúra keretében – megismerkedjünk Koppenhága nevezetességeivel is.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2010. október 1-jétől december 31-ig)

OKTÓBER 4-8.

Az Állampisztai Országos Bv. Intézetben került sor dr. Huszár László bv. dandártábornok vezetésével, a BVOP Biztonsági Főosztály szakmai közreműködésével a második Stresszhelyzet Reakció Tréning (SHRT) lebonyolítására. Tréningen a büntetés-végrehajtás személyi állományának 15 tagja vett részt.

OKTÓBER 7.

Az ENSZ 1991-ben nyilvánította október elsejét az idősek világnapjának. Ebből az alkalomból ünnepi nyugdíjas-találkozót rendeztek a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán.

OKTÓBER 10.

A Márianosztrai Fegyház és Börtön, illetve a Márianosztrai Római Katolikus Plébánia közös ünnepséget tartott abból az alkalomból, hogy több pályázat jóvoltából felújították a Pálosok terét, a bv. intézet homlokzatát, valamint a börtönkápolnát. Biczó László bv. dandártábornok, az intézet parancsnoka beszédét követően P. Bátor Botond, a Pálos rend tartományfőnöke és dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a két szervezet együttműködésének jegyében átvágta a nemzeti színű szalagot. Az ünnepség keretében megtartott egyházi szer-

tartások főcelebránsa Julius Janus c. érsek, apostoli nuncius volt.

OKTÓBER 13.

A Bv. Szervezet Továbbképzési és Rehabilitációs Központjában rendezték meg a börtönlelkészi szolgálat 10 éves jubileumi konferenciáját. Az eseményen részt vett dr. Kontrát Károly, a Belügyminisztérium államtitkára, előadást tartott dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok. A történelmi egyházak részéről beszédet mondott Ittész János, a Magyarországi Evangélikus Egyház elnök-püspöke, a Magyarországi Református Egyház képviselőjében dr. Márkus Mihály püspök, a Magyar Katolikus Egyház képviselőjében Mohos Gábor püspöki titkár, valamint Zoltai Gusztáv, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége ügyvezető igazgatója. A jubileumi konferencián és hálaadáson részt vettek a büntetés-végrehajtási szervezet börtönlelkészei és a börtönmissziók, valamint a bv. szervek vezetői.

OKTÓBER 14.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték a büntetés-végrehajtási szervezet 2010. évi sakkbajnokságának országos döntőjét, amelyen 6 bv. intézet csapata vett részt. A csapatversenyt a Márianosztrai Fegyház és Börtön sakkozói nyerték meg.

OKTÓBER 19.

Az Alföldi Bútorgyárban 1984. október 19-én történt, elítélt által elkövetett támadás következtében hősi halált halt Frank Tibor bv. alhadnagy, Nagy Ferenc bv. alhadnagy és Tóth András bv. alhadnagy, valamint az 1964. október 3-án hősi halált halt Horváth István bv. alhadnagy halálának emlékére koszorúzással egybekötött megemlékezést szerveztek az intézet oszlopcsarnokában elhelyezett emléktáblánál, valamint a hozzátartozók részvételével a hősi halottak sírjainál.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézetben rendezték meg a Magyar Börtönügyi Társaság biztonsági szekciójának ülését. A megjelentek – köztük több bv. intézet parancsnoka – előadást hallgattak meg az országos parancsnokság ügyeletére érkező jelentésének rendjéről, valamint a bv. intézetek biztonságát veszélyeztető tiltott tárgyak intézetbe jutásának módjairól és a felderítések tapasztalatairól.

OKTÓBER 21.

Elismeréseket adtak át nemzeti ünnepünk, az 1956-os forradalom és szabadságharc 54., valamint a Magyar Köztársaság kikiáltásának 21. évfordulója alkalmából a Belügyminisztériumban és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán. Schmitt Pál, a Magyar Köztársaság elnöke – a belügyminiszter előterjesztésére – a Magyar Köztársasági Bronz Érdemkereszt Katonai Tagozatát adományozta a közel két évtizeden át végzett büntetés-végrehajtási és egészségügyi szakmai tevékenysége magas színvonalú ellátásáért Magyarai Endre főtörzs-zászlósnak, a Váci Fegyház és Börtön főápolójának.

A Budapesti Fegyház és Börtönben rendezték meg dr. Mezey Barna, „Régi idők tömlőcei” című könyvének bemutatóját. Az ELTE rektora, tanzévezető egyetemi tanára, a Magyar Börtönügyi Társaság elnöke által jegyzett kiadványt dr. Lőrincz József ny. dandártábornok, c. egyetemi tanár ismertette, majd a Rubicon Kiadó képviselőjében Rácz Árpád, illetve Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese méltatta a szerző munkásságát.

NOVEMBER 12.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézet mélykúti objektumában Pauline McCabe, Észak-Írország börtönügyekért felelős ombudsman asszonya, Elisabeth Moody, Nagy-Britannia börtönügyekért felelős ombudsman-helyettese, illetve a Magyar Helsinki Bizottság két munkatársa tett látogatást. A delegációt Schmehl János bv. dandártábornok, az intézet parancs-

noka fogadta, aki tájékoztatást adott az intézet működéséről és szakmai munkájáról, majd körbevezette a vendégeket a mélykúti alegységben.

NOVEMBER 16-17.

A Közép-Európai Büntetés-végrehajtási Országos Parancsnokok Kezelszabályzata (MECR) 5. ülésének Magyarország volt a házigazdája. A tanácskozáson részt vett a szlovák, a cseh, a román, a horvát, a szlovén, a litván országos parancsnok és helyettese, az osztrák országos parancsnok helyettese, valamint az ICPA (International Corrections and Prison Association) elnöke. A tanácskozás nyitó napján dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy bevezetőjét követően a résztvevő országok parancsnokai hazájuk büntetés-végrehajtási szervezetéről tartottak előadást, majd a felmerülő kérdéseket vitatták meg. Délután dr. Pintér Sándor belügyminiszter fogadta a külföldi vendégeket. Másnap Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese tartott előadást a PPP-rendszerben épült bv. intézetek működéséről.

NOVEMBER 17.

A büntetés-végrehajtási szervezet 2010. évi országos dzsúdó bajnokságát az Újpesti Torna Egyesület Mogyorósi úti dzsúdó-termében rendezték

meg. A versenyen 15 bv. szerv 22 csapata indult, első helyezett a Szegedi Fegyház és Börtön csapata lett.

NOVEMBER 18.

Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának Ellenőrző albizottsága „Az előzetes letartóztatás elrendelésével és végrehajtásával kapcsolatos jogi szabályozás és gyakorlati tapasztalatok áttekintése” címmel kihelyezett ülést tartott a Budapesti Fegyház és Börtönben. A dr. Bárándy Gergely elnökletével folyó ülésen a büntetés-végrehajtási szervezetet dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok képviselte, aki tájékoztatót tartott a büntetés-végrehajtás helyzetéről.

A Bizottság felkérése alapján előadók hangzottak el a Fővárosi Bíróság, a Legfőbb Ügyészség, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, a Magyar Ügyvédi Kamara, az Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztosának Hivatala, a Magyar Kriminológiai Társaság és a Magyar Helsinki Bizottság képviselői részéről, majd a megjelentek megvitatták a témával kapcsolatban felmerült kérdéseket. Ezt követően az ülés résztvevői tájékoztódtak a fogvatartás körülményeiről, megtekintették az intézet „A” objektumát, valamint a Kisfogház Emlékhelyet.

NOVEMBER 22. – DECEMBER 4.

Az EUJUST LEX Misszió keretében két iraki büntetés-végrehajtási szakember képzésen vett részt Magyarországon, amely során a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán, a Fővárosi Bv. Intézetben és a Budapesti Fegyház és Börtönben kaptak tájékoztatást a magyar büntetés-végrehajtás általános helyzetéről, a személyi állomány szolgálati feladatairól, továbbá a fogvatartottak munkáltatásáról, oktatásáról, képzéséről. A tanfolyam elvégzését igazoló okleveleket december 3-án – ünnepélyes keretek között – dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok adta át az érintetteknek. Az ünnepségen részt vett dr. Kasim Askar Hasan Ali, az Iraki Köztársaság rendkívüli és meghatalmazott budapesti nagykövete.

val, jelenével és távlataival foglalkozott. A konferencia levezető elnöki tisztét prof. dr. Vókó György egyetemi tanár, a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze látta el. A konferencián a büntetés-végrehajtási szervezetet dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok képviselte.

A 2010. november 23-ától 25-éig nyitva tartott Kriminálexpón a büntetés-végrehajtás ezúttal is önálló kiállítási standdal képviseltette magát.

DECEMBER 1-3.

A Baranya Megyei Bv. Intézetben tartották meg a LICOS (Learning Infrastructure of Correctional Services) elnevezésű európai uniós pályázati projektben részt vevő civil szervezetek munkaértekezletét, amelyen a programban érintett belga, holland, német, norvég, osztrák és spanyol egyesületek és alapítványok képviselői (összesen 12 fő) is részt vettek.

DECEMBER 7-10.

Az „Európai partnerségi tréning egy befogadó társadalom számára” elnevezésű nemzetközi szakmai konferencia került megrendezésre 35 fő részvételével Kecskeméten, a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet szervezésében. A konferencián részt vevő román, francia, olasz és spanyol bünte-

NOVEMBER 23.

A Magyar Börtönügyi Társaság és a büntetés-végrehajtási szervezet közös szakmai konferenciát rendezett a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum épületében. A 18. nemzetközi biztonsági és informatikai, bűnmegelőzési, bűnüldözési, igazságszolgáltatási konferencia és szakkiállítás – a Kriminálexpo 2010 – keretében megtartott tanácskozás a büntetés-végrehajtás oktatási és képzési rendszerének múltjára

tés-végrehajtási szakemberek látogatást tettek a kecskeméti és a pécsi Fia-talkorúak Regionális Bv. Intézetében.

DECEMBER 8.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön kápolnájának, továbbá a börtönlelkészi szolgálat újraindításának 10. évfordulója alkalmából ünnepi szentmisét tartottak, melyet dr. Ternyák Csaba egri érsek és Msgr. dr. Pawel Wojtas lengyel vezető bv. lelkész celebráltak. A szentmisét követően a lelkészek koordinátorainak hálaadására, illetve a Sárospataki Református Teológiai Akadémia részére elismerő oklevél átadására került sor. A vendégek felkeresték a Börtönmúzeumot, illetve megtekintették az egyházi témájú tárgyakból, könyvek-ből összeállított időszakos kiállítást.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön külső falán, a fasizmus elleni küzdelemben mártírhalt katonák emléktáblájánál a Volt Magyar Katonák Győr-Moson-Sopron Megyei Szervezete katonai tiszteletadás keretében koszorúzást tartott. Az eseményen részt vettek Soproni Város Önkormányzatának és a rendvédelmi társszervek képviselői, valamint az intézet parancsnoka és a személyi állomány több tagja.

DECEMBER 9.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága munkatársai, Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsgági és fogvatartási helyettese vezetésével látogatást tettek az Osztrák Szövetségi Igazságügyi Minisztériumban. A delegáció tagjait Gerhard Nogratnig országos parancsnok és helyettese, dr. Karin Dotter-Schiller fogadták, akik

bemutatták az osztrák büntetés-végrehajtási szervezetben rendszeresített elektronikus őrizeti rendszert, és tájékoztatót adtak az alkalmazásával kapcsolatos eddigi tapasztalataikról.

DECEMBER 10.

A siófoki Aranypart Hotelben rendezték meg a Belügyminisztérium és a rendészeti szervek 2010. évi országos pontszerző bajnokságainak díjátadó ünnepségét, amelyen a kupákat, az elismerő okleveleket és a tárgyjutalmakat dr. Konrád Károly, a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára adta át. A büntetés-végrehajtási szervezet 2010. évi pontszerző bajnokságaiban, az összesített pontversenyben a Szegedi Fegyház és Börtön végzett az élen.

Az Állampusztai Országos Bv. Intézet solti objektuma Szent Gellért Kápolnájában új oltárképet szentelt fel, illetve ünnepi misét celebrált dr. Bábel Balázs, a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye érseke.

DECEMBER 13.

Ünnepélyes keretek között adták át a Pálhalmi Országos Bv. Intézet felújított és korszerűsített épületeit. Az átadáson részt vett dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok, Schmehl János bv. dandártábornok, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet parancsnoka, Heteyi Gábor bv. ezredes, az intézet mellett működő, fogvatartottakat foglalkoztató Agrospeciál Kft. ügyvezető igazgatója és Czank Géza, a kivitelező Sz+C Stúdió Kft. vezetője.

DECEMBER 14.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézetben megnyitották a Széchenyi István Egyetem hallgatóinak

fotóit bemutató, a „Szegénység és a kirekesztés elleni küzdelem európai éve” jegyében összeállított tárlatot.

DECEMBER 15-17.

„A társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs programok módszertani programok megvalapozása” című TÁMOP kiemelt projekt nyitókonferenciáját rendezték meg – többek között – a bv. intézetek parancsnokainak részvételével. A konferencia plenáris ülésén előadást tartott dr. Felkai László, a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára, dr. Berta Kriszta helyettes államtitkár, dr. Szabó Miklós, a Miskolci Egyetem dékánja, dr. Sándorfi György, az Igazságügyi Hivatal főigazgatója, Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese, valamint Janovics László, a Dél-dunántúli Regionális Munkaügyi Központ főigazgatója.

DECEMBER 17.

A Márianosztrai Fegyház és Börtönben „Az Új Magyarország Fejlesztési Terv” keretében a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által kiírt környezetvédelmi, energetikai pályázaton nyert 277 millió forint összegű támogatásból megvalósított beruházás be-

fejezéseként átadó ünnepségre került sor, amelyen részt vett dr. Harrach Péter országgyűlési képviselő, valamint Csóti András bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg a 14 hetes alapfokú szaktanfolyami képzésben részt vett 14/24. és 14/25. osztályok kibocsátó ünnepségét. A rendezvény előjárója, egyben az elismerő oklevelek átadója Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese volt.

DECEMBER 20.

A Veszprém Megyei Bv. Intézetben a karácsonyi fogvatartotti programok keretében megnyitották dr. Korzenszky Richárd OSB perjel, a Tihanyi Apátság vezetőjének fotóiból összeállított tárlatot. Az ünnepségen műsort adott a Magyarok Nagyasszonya Római Katolikus Plébánia asszonykórusa.

DECEMBER 22.

A Magyar Köztársaság belügyminisztere a büntetés-végrehajtási szervezet egészségügyi tevékenysége érdekében kifejtett kiemelkedő szakmai és tudományos munkássága elismerésül – végleges nyugállományba vonulása alkalmából – Tauffer Emil díjat adományozott dr. Heylmann Katalin ny. bv. o. dandártábornok asszonynak, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Egészségügyi Főosztálya vezetőjének. Az elismerést dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok adta át.

Összeállította: D. F. I.

Konferencia a börtönlelkészi szolgálat 10 éves jubileuma alkalmából

A büntetés-végrehajtási szervezet a börtönlelkészi szolgálat 10 éves jubileuma alkalmából konferenciát tartott 2010. október 13-án Pilisszentkereszten, a Bv. Szervezet Továbbképzési és Rehabilitációs Központjában. A tanácskozáson részt vettek – többek között – a történelmi egyházak magas rangú képviselői, a konferenciát megtisztelte jelenlétével dr. Kontrát Károly, a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára is.

A rendezvény ökumenikus, hálaadó istentisztelettel kezdődött, amelyet a négy történelmi egyház börtönlelkészei tartottak. A hálaadó istentisztelet liturgiájában a Váci Fegyház és Börtön három elítéltje szolgált igeolvasásokkal és énekléssel.

A konferencia a levezető elnök, **Csóti András** bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese köszöntő szavaival vette kezdetét. Ezt követően **dr. Kökényesi Antal** bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka tartotta meg előadását „Tíz éves a börtönlelkészség” címmel. Az előadó felvázolta a börtönlelkészség több mint száz évre visszanyúló történetét, majd a büntetés-végrehajtás jelenének problémáira, illetve a börtönlelkészek szerepére tért rá. Mint elmondta: a fogvatartottak létszámának meredek emelkedése, illetve az emberi jogi szervezetek, a CPT ajánlásai kettős nyomást gyakorolnak a magyar büntetés-végrehajtási szervezetre, amely a nemzetközi összehasonlításban is megállja a helyét. Utalt arra, hogy a Belügyminisztérium vezetése tisztában van azzal, hogy a büntetés-végrehajtás – a többi rendvédelmi szervhez képest – hátrányos helyzetben van. Dr. Kökényesi Antal hangsúlyozta, hogy a visszaeső bűnelkövetők arányának csökkentése nemcsak a büntetés-végrehajtás szakmai munkáján, hanem az társadalom egészének hozzáállásán múlik. Kijelentette, hogy a börtönlelkészek rendkívül jelentős szerepet játszanak abban, a börtönből szabadultak sikeresen illeszkedhesse- nek vissza a társadalomba.

Ezután a történelmi egyházak képviselői értékelték a börtönlelkészi szolgálat létrehozásának jelentőségét, s mondták el a börtönlelkészi munkával kapcsolatos gondolataikat. **Ittész János**, a Magyarországi Evangélikus Egyház elnök-püspöke a börtönlelkészi szolgálatot a diakónia (a lelki gondoskodás) és a misszió, vagyis a szeretetszolgálat határán mozgó tevékenységként határozta meg. Az utógondozásról szólva – dr. Kökényesi Antal felvetésére reagálva – leszögezte, hogy a civil közösségeknek kötelességük a börtönből szabadultak befogadása. **Dr. Márkus Mihály** református püspök beszédében a felelősségre nevelés fontosságát emelte ki, illetve az oktatási rendszer hibájaként említette a felelősségre nevelés hiányát. Ennek kapcsán rámutatott arra, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek a bűnmegelőzési célzatú intézetlátogatások révén sokat tehetnek az ifjúság felelősségre nevelése terén. **Mohos Gábor**, a katolikus püspöki kar titkára, szövívője azt hangsúlyozta, hogy a börtön olyan hely, ahol a problémák kicsúcsosodnak, de ezek egyben a társadalom problémái is. Utalt a börtönlelkészi munka nehéz voltára, és arra, hogy annak eredményei számokban nem mérhetők. **Zoltai Gusztáv**, a Magyarországi Zsidó Hitközségek ügyvezető igazgatója – az előtte szólókhhoz hasonlóan – rendkívül fontosnak nevezte a börtönlelkészi szolgálat létrehozását, majd gyakorlati példákon – zsidó hitűkhöz a börtönben visszatért személyek sorsán át – szemléltette a börtönlelkészi munka jelentőségét.

A rendezvény délelőtti programjának lezárásaként **dr. Kökényesi Antal** okleveleket adott át a történelmi egyházak képviselőinek, elismerését és köszönetét fejezve ki számukra a börtönlelkészi szolgálat 10 éves jubileuma alkalmából.

A konferencia délután a börtönlelkészek és a büntetés-végrehajtási intézetek parancsnokainak hozzászólásaival folytatódott. **Schönberger András** főrabbi, a Baranya Megyei Bv. Intézet börtönlelkésze a börtönlelkészi szolgálat 10 évét tekintette át röviden, külön kitérve a kóser étkeztetés biztosításában elért eredményekre, illetve megköszönte börtönlelkész kollégái segítségét, amellyel munkáját támogatták. **Hajdú Miklós**, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön lelkésze, a katolikus börtönlelkészek koordinátora hozzászólásában 20 évre visszatekintve Majzik Mátyás, Garami Lajos és mások munkájának jelentőségét méltatta. Elmondta, hogy a börtönlelkészek nemcsak a fogvatartottak, hanem a személyi állomány lelki gondozását is ellátják. Végül ismertette a katolikus börtönlelkészek továbbképzésének rendszerét és nemzetközi kapcsolatait. **Hafenscher Csaba** bv. alezredes, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet parancsnoka – többek között – arról beszélt, hogy a hitéletet folytató fogvatartottak nyugodtabbak, kiegyensúlyozottabbak, körükben kevesebb a fegyelmi ügy. Számos bizonytalan identitású fogvatartott található a börtönökben, nekik sokat segíthetnek a börtönlelkészek. **L. Molnár László**, a Budapesti Fegyház és Börtön lelkésze, aki 18 éve végzi ezt a munkát, a börtönlelkészek koordinációs tevékenységére, az ahhoz szükséges nyitottság fontosságára hívta fel a figyelmet. Kiemelte továbbá a fogvatartottak családi kapcsolatainak jelentőségét, s ismertette az ezzel kapcsolatos programokat. Ezt követően **Vatai Gyula** bv. ezredes, a Váci Fegyház és Börtön parancsnoka mondta el hozzászólását. A fogvatartottak lelki gondozása Vácott – több mint 20 éve – alapvetően Csuka Tamásné református börtönlelkész személyéhez kapcsolódik. Az intézetben folyó sokrétű hitélet egyik legfontosabb megnyilvánulása az APAC-körlet, a vallásukat gyakorló fogvatartottak körletének létrehozása. **Bízik László**, a Fővárosi Bv. Intézet evangélikus lelkésze hozzászólásában sorra vette, hogy a börtönlelkészi szolgálat felállításával mit nyertek a fogvatartottak, a büntetés-végrehajtás, illetve az egyházak. Kijelentette, hogy – a számos nehézség ellenére – „előre van már csak út”. **Cséri Zoltán** bv. ezredes, a Közép-Dunántúli Országos Bv. Intézet parancsnoka beszédében utalt az intézet börtönkapolnájának 1998. évi felszentelésére. Mint közölte: az intézet jelenleg 12 egyházzal működik együtt a fogvatartottak lelki gondozása érdekében. Hozzátette: a büntetés-végrehajtás és az egyházak – e téren – közös ügyért dolgoznak.

Csöti András levezető elnökként elmondta, hogy a börtönlelkészek a regisztrációjukkor a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának elismerő oklevelét, a munkájukat megőrzítő fotókat tartalmazó CD-t, illetve a „Hit- és erkölcsi, vallási alapismeretek fogvatartottaknak” című munkafüzetet vehették át.

Ezt követően az Agrocpeciál Kft. támogatásával megjelent munkafüzet szerzője, **dr. Békefy Lajos**, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet börtönlelkésze kapott szót, aki röviden ismertette a kiadvány célját, tartalmát és sajátosságait; **Szabó József**, a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió elnöke pedig a Veszélyeztetettekkel foglalkozó Keresztény Szervezetek 25. nemzetközi fórumára (Dobogókő, 2010. október 28.) hívta meg a konferencia résztvevőit.

Csöti András zárszavában elmondta, hogy a konferencia jól szemléltette, hogy a börtönlelkészi szolgálat tevékenysége a büntetés-végrehajtás kihagyhatatlan, szerkes és egyik leghatékonyabb részévé vált. A börtönlelkészek munkája – amelyet dr. Kökényesi Antal nevében és személyesen is megköszönt – segítséget nyújt a fogvatartottaknak a börtönártalmak elviselésében, a hithez vezető út megtalálásában, és nagyban befolyásolja az utógondozás sikerességét. A fogvatartottak lelki gondozásának hatékonyságról szólva egy Calcuttai Szent Teréztől származó idézettel fejezte beszédét: „Amit mi teszünk, az csak egy csepp a tengerben, de ha nem tennénk, az az egy csepp nagyon hiányozna.”

D. F. I.

Parlamenti albizottsági ülés a Budapesti Fegyház és Börtönben

Az Országgyűlés alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának ellenőrző albizottsága a Budapesti Fegyház és Börtönben tartotta kihelyezett ülését 2010. november 18-án, melynek témája az előzetes letartóztatás elrendelésével és végrehajtásával kapcsolatos jogi szabályozás és a gyakorlati tapasztalatok áttekintése volt. A dr. Bárándy Gergely elnökletével lezajlott ülésen a büntetés-végrehajtási szervezetet dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok képviselte, aki - első előadóként - tájékoztatót tartott a büntetés-végrehajtás helyzetéről.

A bizottság felkérése alapján előadások hangzottak el a Fővárosi Bíróság, a Legfőbb Ügyészség, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, a Magyar Ügyvédi Kamara, az Allampolgári Jogok Országgyűlési Biztosának Hivatala, a Magyar Kriminológiai Társaság és a Magyar Helsinki Bizottság képviselői részéről, majd a megjelentek megvitatták az előzetes letartóztatással kapcsolatban felmerült kérdéseket. Az albizottsági ülésen részt vevők abban állapodtak meg, hogy napirenden tartják a kérdés tárgyalását. (A négyórás bizottsági ülés tartalmából e rövid tudósításban csak az előadók egy-egy gondolatát tudjuk felvillantani.)

Dr. Csák Zsolt, a Fővárosi Bíróság tanácselnöke az előzetes elrendeléséről döntő ügynevezett nyomozási bíró "problémás" szerepére hívta fel a figyelmet. Arra mutatott rá, hogy ezek a bírák kizárólag az eléjük tett nyomozati anyagok alapján, indítványra hozhatnak döntést, mást nem értékelhetnek, mérlegelhetnek. Mint fogalmazott, ebből a szempontból „a bíró jobban meg van bilincselve, mint a terhelt”. Jelezte: a másodfokú döntésig a védő már bizonyítékokat tárhat elő, ezért hozhatnak az elsőfokúhoz képest eltérő határozatot.

Dr. Vókó György, a Legfőbb Ügyészség osztályvezetője hangsúlyozta, hogy a magyarországi előzetes letartóztatottak aránya (az összes fogvatartott 30%-a) nemzetközi viszonylatban nem tekinthető magasnak. Kiemelte, hogy az előzetes letartóztatásban lévő terhelt eljárási jogainak gyakorlásában nem korlátozható. Az ügyész rendszeresen köteles ellenőrizni, hogy biztosítják-e az eljárási jogok gyakorlását.

Dr. Répássy Róbert, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium államtitkára szerint indokolt lenne az előzetes letartóztatás jelenlegi szabályozásának módosítása. Példaként említette, hogy gyakrabban kellene az előzetes letartóztatás fenntartásának indokoltságát megvizsgálni, az a tapasztalat ugyanis, hogy a nyomozás határidejét és időszerűségét lazábban kezelik, ha az előzetes letartóztatás meghosszabbítását a bíróság elrendeli. Arról is beszélt, hogy a nyomozás elégtelenségének „lehetnek és legyenek” olyan következményei, amelyek az előzetes letartóztatás megszüntetését eredményezik.

Dr. Bánáti János, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke - többek között - az előzetes fogvatartásról hozott bírói döntések lehetséges következményeiről számolt be: ha például egy cég ügyvezetőjét helyezik előzetesbe, akkor emiatt akár az ott dolgozó munkavállalók és a családjuk kerülhetnek bajba, vagy akár az ut-

cára. Érthetetlennek tartotta, hogy miért tartják fogva az előzetes letartóztatásba helyezettakat, hiszen a modern nyomkövető rendszerek – amelyekkel ellenőrizni lehet, hogy az érintett elhagyja-e a házát – beszerzése olcsóbb lenne, mint a börtönök fenntartása. Szerinte ez a nyomásgyakorlás része, így próbálják „vallo-mástételre serkenteni” a gyanúsítottakat.

Az ombudsmani hivatal képviselője, **dr. Fogarassy Edit** arról beszélt, hogy a fiatalok előzetes letartóztatottak esetében biztosítani kell az alkotmányos jogukat. Arra mutatott rá, hogy inkább javítóintézetbe kellene helyezni őket, mert ott kevesebb veszély fenyegeti őket, mint a büntetés-végrehajtási intézetekben.

Dr. Bócz Endre szerint elgondolkodtató, hogy az előzetes letartóztatásban lévőek 60 százalékát rögtön az ítélelhirdetés után szabadon engedik. Az Magyar Kriminológiai Társaság szakértője szerint ez arra utal, hogy ezek a fogvatartottak sokkal többet ülnek, mint amennyire ítélték őket, illetve, ha utólag töltenék le a büntetésüket, akkor jó magaviselettel hamarabb is szabadulhatnának.

Dr. Tóth Balázs, a Magyar Helsinki Bizottság börtön- és fogdamegfigyelő programjának vezetője előadásban – egyebek mellett – utalt arra, hogy az előzetesen letartóztatottak Magyarországon ma sok esetben lényegesen rosszabb körülmények között vannak, mint a fegyház fokozatú elítéltek.

A résztvevők az előadások után kialakult vitát, illetve az ülés lezárását követően tájékoztak a fogvatartás körülményeiről, megtekintették az intézet „A” objektumának fogvatartottak elhelyezésére szolgáló körletrészét, valamint a Kisfogház Emlékhelyet.

A szerk.

Szakmai konferencia a büntetés-végrehajtási szervezet oktatási és képzési rendszeréről

A Magyar Börtönügyi Társaság és a büntetés-végrehajtási szervezet közös szakmai konferenciát rendezett a Tudomány Napja alkalmából 2010. november 23-án a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum épületében. A 18. nemzetközi biztonsági és informatikai, bűnmegelőzési, bűnüldözési, igazságszolgáltatási konferencia és szakkiállítás – a Kriminálexpo 2010 – keretében megtartott tanácskozás a büntetés-végrehajtás oktatási és képzési rendszerének múltjával, jelenével és távlataival foglalkozott.

A konferencia levezető elnöki tisztét **prof. dr. Vóko György** egyetemi tanár, a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze látta el, aki megnyitó beszédében kiemelte: ahhoz, hogy a büntetés-végrehajtás maradéktalanul elláthassa feladatait, jól képzett, szakmailag felkészült személyi állományra van szükség.

Csöti András bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese köszöntőjét követően a tanácskozás első előadója **dr. Lőrincz József** ny. bv. dandártábornok, c. egyetemi tanár volt, aki a személyi állomány felkészítésének múltjára tekintett vissza. Mint összegzőképpen elmondta: „míg tisztképzésünk és –átképzésünk a szakma mennyiségi és minőségi követelményeinek általában megfelelt, addig a közép- és alapfokú képzés intézményi, személyi és tárgyi feltételrendszere már nem volt képes folyamatosan kielégíteni az újratermelődő igényeket.” **Dr. Zakhar Tibor** bv. alezredes, a Bv. Szervezet Oktatási Központjának igazgatója előadásában a megújított, 14 hetes alapképzés és az újra elindított középfokú (OKJ-s) képzés kedvező tapasztalatairól számolt be, illetve kitért az Oktatási Központ egyéb feladatainak ismertetésére is. **Prof. dr. Ruzsonyi Péter** bv. ezredes, a Rendőrtiszti Főiskola Bv. Tanszékének vezetője a szakmai felsőfokú képzés problematikájával foglalkozott előadásában. Rámutatott, hogy az RTF Bv. Tanszékének levelező hallgatói jóval alaposabb elméleti képzésben részesülnek, mint a szakdiplomával rendelkező büntetés-végrehajtási dolgozók szakmai felsőfokú képzésük során, továbbá megfogalmazta az aránytalanság kiküszöbölésére tett javaslatait. **Dr. Huszár László** bv. dandártábornok, a BVOP Stratégiai Tervezési és Elemzési Főosztályának vezetője előadásában a büntetés-végrehajtás speciális képzési formáit, a Stresszhelyzet Reakció Tréning (SHRT) és a Büntetés-végrehajtási Krízis Incidens Tárgyaló tanfolyam (Bv-KIT) alapelveit, tartalmi elemeit, módszertanát, illetve a továbblépés lehetőségeit ismertette. **Dr. Janza Frigyes** ny. r. vezérőrnagy „A büntetés-végrehajtás szakmai képzésének távlatai” című előadásában a Belügyminisztérium új rendvédelmi képzési koncepcióját vázolta fel. A tervek szerint – elszakadva a tipikus katonai rendfokozatoktól – új rend- és rangfokozatok kerülnének bevezetésre, az új belépők 3 hónapos egységes alapképzésen fognak átesni, akik ezt követően végzik el a különféle, szakterületükhöz szükséges képzési modulokat. Az előadó hangsúlyozta, hogy a büntetés-végrehajtási szervezeten múlik, hogy a megszabott kereteket hogyan tölti meg tartalommal.

Dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka utalt arra, hogy a „Felelősen, felkészülten” program jelentős fejlődést hozott a képzés területén, kiemelte, hogy az e téren bekövetkező változásokra fel kell készülni, és, hogy a büntetés-végrehajtás szakemberei közös gondolkodással meg tudják oldani a rájuk váró nehéz feladatokat. **Csóti András** szakmai összefoglalójában elmondta, hogy a konferencia előadásai számos hasznosítható érvet, tanulságot tártak fel, és reményét fejezte ki, hogy az elhangzottak segítik azt a tervező, elemző, értékelő, a későbbiekben építkező munkát, amely mind azt a célt szolgálja, hogy a büntetés-végrehajtás továbbra is eredményesen és törvényesen lássa el feladatát.

Prof. dr. Vóko György elnöki zárszavában – többek között – egy Madách-idézzettel („Karod erős, szíved emelkedett: végtelen a tér, mely munkára hív...”) kívánt erőt, elszántságot mindazoknak a szakembereknek, akik a büntetés-végrehajtás jövőért munkálkodnak.

Végezetül fontos megjegyezni, hogy az idei Kriminálexpón, amely 2010. november 23-ától 25-ig tartott nyitva, a büntetés-végrehajtási szervezet – hagyományaihoz híven – ezúttal is önálló kiállítási standdal képviseltette magát.

D. F. I.

Vókó György

A büntetés tana szerzőjéről

Emlékezés Földvári Józsefre halála évfordulóján

A Magyar Börtönügyi Társaság alapító, első elnökétől egy éve vettünk végső búcsút. Tudjuk, a búcsúzás része életünknek, az egyik óra követi a másikat rendíthetetlen makacssággal. *Contra vim mortis non est medicamen in hortis* (a halál ellen nincs orvosság). Az ember, bármilyen erős jellem is, kiszolgáltatott a halálnak. Az elmúlás nagyon kegyetlen, azonban „a sors ellen nem lehet tusakodni” – tartja a latin mondás is (*nulla punga contra fatum*).

A végzetes, könyörtelen betegséget elnökünk méltósággal, türelemmel és bölcsességgel viselte. Szenvedései közepette is tudatában volt annak, hogy mindaz megmarad, amit ő alkotott, teremtett, amivel mindannyiunkat gazdagabbá tett. A mi dolgunk, hogy életművét megbecsüljük, őrizzük. Földvári József abíit, non obilit – elhalálozott, de nem halt meg –, emlékét életműve éltetni fogja.

A Magyar Börtönügyi Társaság elnöki tisztét nagy felelősséggel látta el. Mindig a közösség iránti felelősség jellemezte. Nemcsak tudós és tanár, hanem *homo politicus*, közéleti ember is volt. Határozottan és egyértelműen nyilvánította ki véleményét, amiből ok nélkül nem engedett.

Professzor úr elkötelezett híve volt a büntetőjog humanista eszményeinek, a törvény és a törvényesség tiszteletének, az állampolgári garanciák védelmének. A tudományos divatoktól, ötletszerű rögtönzésektől és szélsőségektől távol tartva magát mindig a maradandó értékeket tartotta szem előtt. Elméleti állásfoglalásaiban a következetesség, a vitában a mértéktartás, döntéseiben a tárgyilagosság jellemezte.

Fontos szerepet játszott a demokratikus átalakításban a letűnt rendszer törvénysértéseinek feltárásával. A koncepciók elemeket tartalmazó büntetőügyek felülvizsgálatára 1989-ben létrehozott bizottság társelnökeként a jogász albizottság vezetője volt. Feltárta a jogalkotásban, a joggyakorlat irányításában és a jogalkalmazásban előfordult törvénysértéseket, jogtalanságokat; javaslata alapján született meg a második semmisségi törvény, az 1990. évi XXVI. Törvény. Az Alkotmánybíróság által felkért szakértőként közreműködött 1990-ben abban az eljárásban, amelyet a Halálbüntetést Ellenzők Ligája kezdeményezett a halálbüntetés alkotmányellenességének kimondása érdekében, erkölcsi-politikai kérdésnek tartva a halálbüntetést.

Az Alkotmánybíróság egy másik döntése kapcsán a *nullum crimen et nulla poena sine lege* elve értelmezése kapcsán arra a következtetésre jutott, hogy az alkotmányjogi szabály csak a *crimenre* és a *poenára* vonatkozik, s a retroaktív hatály tilalma nem érinti a büntethetőség ezeken kívül eső feltételeit és akadályait.

Sok-sok műve közül társaságunkhoz – a Magyar Börtönügyi Társasághoz – legközelebb álló, maradandó értékű monográfiája *A büntetés tana*¹, amely a jogszabályok mellett a büntetés reális vonatkozásait is tartalmazza. Fontos érdeme a jogi és a „jogon kívüli” tudományok – a pedagógia, a pszichiátria, a szociológia – ismeretanyagának összekapcsolása. A büntetés kiszabásával foglalkozó rész az elméleti alapok gondos kimunkálását az akkori hazai ítélkezési gyakorlat átfogó bemutatásával, elemzésével és bírálatával egészítette ki. A büntetőjogi tudományos vizsgálódást kiterjesztette a bírói ítélet meghozatala utáni szakaszra, a büntető felelősségre vonás folyamatának harmadik szakaszára, a büntetés-végrehajtási jogi és pönológiai kérdésekre is, ami igen bátor tett volt abban az időszakban. Felhívta a figyelmet arra, hogy az elítélt nem tárgya, hanem alanya a büntetés-végrehajtási jogviszonyoknak, akit jogok illetnek meg.

A kriminálpolitikáról szóló monográfiája² a téma első összefoglaló jellegű műve volt az 1980-as években hazánkban. Földvári József e munkájában különbséget tesz a törvényhozás és a jogalkalmazás kriminálpolitikája között, amely nemcsak a bírói ítéletig terjed, hanem a büntetés-végrehajtást is magában foglalja. Kifejezésre jut a műben a Liszt-i gondolat, amely szerint a kriminálpolitika áthághatatlan korlátját maga a büntetőjog jelenti, és hogy a büntető törvénykönyv a bűnelkövető érdekét is védi, lényegében a bűnelkövető Magna Charta Libertatum-jaként érvényesül. A könyv szerzője a bűnözés új kihívásaival számot vetve H. H. Jeschek és H. Zipf munkásságát is közvetítette.

Földvári József *Az egység és halmazat határesetei a büntetőjogban* című monográfiájában³ alapozta meg bűncselekménytani felfogását, amit az 1995-ben kiadott a Finkey-émlékkönyvben tömören így fogalmazott meg: „A bűnhalmazat alapvető feltétele tehát a sértett, veszélyeztetett jogtárgyak többsége.”⁴ A gyakorlati jogalkalmazás évtizedek elteltével sem jutott egységes álláspontra ebben a hasznos vitát kiváltó kérdésben, a Btk. indoklás Földvári professzor tantételét fogadta el.

Meghatározó tudományos irányzatot teremtett a bűncselekménytanban és a büntéstanban, megfelelő hangsúlyt tudott helyezni a tágabb értelemben vett bűnügyi tudományok művelésére is. Kilenc tankönyvében minden alkalommal tudott újat nyújtani.

A Pécsi Tudományegyetem rektoraként sokat fáradozott az egyetem bővítéséért, amely – az általa elindított folyamat hatására – ma már Magyarország legnagyobb egyetemévé vált.

¹ Budapest, Közgazdasági és Jogi Tankönyvkiadó, 1970.

² Kriminálpolitika. Budapest, Közgazdasági és Jogi Tankönyvkiadó, 1987.

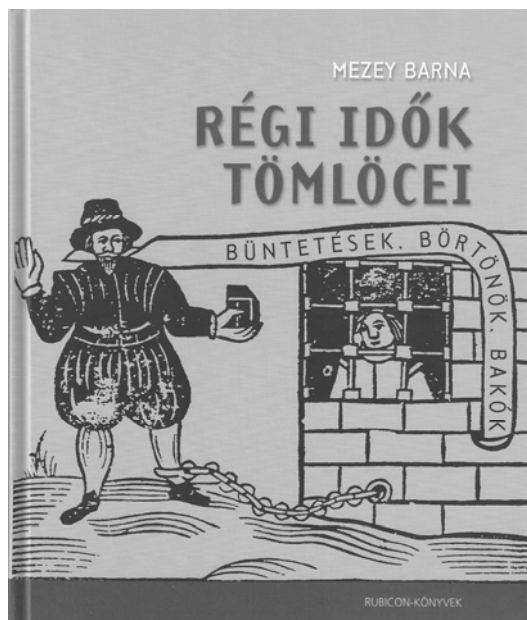
³ Budapest, Közgazdasági és Jogi Tankönyvkiadó, 1962.

⁴ Földvári József: Finkey Ferenc és a bűnhalmazat tana. In: Finkey Ferenc 1870–1949. Emlékkönyv. (Szerk. Szathmáry Béla.) Sárospatak, 1995. 52.

Lőrincz József

Régi idők tömlöcei Mezey Barna könyvéről*

Azt mondják, a jó bornak nem kell cégér, mégis úgy gondolom, hogy olvasási szokásaink lassú sorvadásának világában már hasznára válhat a jó könyvnek is, a jó olvasónak is, ha találkozásukat hangos szóval elősegítjük.

Mezey Barna most bemutatandó munkája, a „Régi idők tömlöcei” azok közé a jó könyvek közé sorolható, amelyek ritkaságszámba menő témájukkal, tudományos alaposságukkal egyaránt szolgálhatnak tudásra, új ismeretekre vágyó érdeklődést, és szórakoztatnak is. A részletekben gazdag, korabeli képillusztrációkkal szemléletessé és látványossá tett mű – stílusosan szólva – rabul ejti az olvasót. Egyben katartikus élményt nyújthat azoknak, akik e művel vállalják, hogy egy, a mai gondolkodásunk számára irracionálisan kegyetlen világba, a középkor sötét bugyraiba ereszkednek alá, hogy megkönnyebbülve zökkenjenek vissza napjaink valóságába. Bizony a büntetések és végrehajtásuk történetét az ókoron és a középkoron keresztül egészen a felvilágosult XVIII. századig kínok, könnyek és vér szegélyezték.

Mezey Barna könyve a fejlődés hosszú és gyötrelmes útjának azt a szakaszát illusztrálja, amikor a büntetésnek testi célpontja lassan áthelyeződik a szabadság elvonására, a még kezdetleges börtön, tömlöc megjelenésével. Az olvasó e műből megtudhatja, hogy a börtön nehezen illeszkedett a feudális büntetőideákhoz és eszközökhöz, mert a külvilágtól elzárt volt, és ezért ellenkezett a nyilvánosság elvével, a sokaság előtt rituálisan és szakrálisan előadott rettenet színházával. Terjedését azután nem csupán a nemesi előjogok védelmezői gátolták, de a kor szemében túlságosan humánusnak is tűnt, hisz a börtönben nem kellett dolgozni, és még etették is a rabokat.

* A Budapesti Fegyház és Börtönben 2010. október 10-én rendezett könyvbemutatón elhangzott ismertető szerkesztett változata.

A börtön mégis, a századok múlásával gyarapodó, sokfunkciós intézménnyé vált, amely szolgált előzetes fogvatartásként, a kínvallatás színhelyeként, de szolgált adóssági fogságként, helyettesítette a tébolydát, és kiszolgált az abszolút uralkodó politikai igényeit is.

A mű tematikusan feltérképezi és értelmezi azt a terebélyes gyökérzetet, amelyből azután a XIX. század büntetési rendszerét eluralzó börtön-intézmény kilombosodik. Itt van ezen a palettán az ókori Rómából a testsanyargató, a halál előszobájaként alkalmazott Tullianum, de itt van a bezárás helyett kizárást alkalmazó exkommunikáció, számkivetés, a tengeri birodalmak korai történelmét szegélyező transzportáció, relegáció, deportáció, katorga előzménye is.

Mezey Barna számos, hazai irodalmunkban még ismeretlen forrást feltárva mutatja be a középkor börtöneinek szerteágazó megjelenési formáit. E korai szabadságelvönások közös jellemzője, hogy a büntetőhatalom a szembeszegülőket már nem elpusztítani, csonkítani, vagy stigmatizálni akarja, megelégszik fizikai elszigetelésükkel. Jó példa erre a várbörtön, amely a királyi központosítás idején a kényelmetlenné vált politikai ellenfelek – köztük a királyi vérből valók – lokalizálására szolgált. E vonulathoz már közismert építmények, helynevek, mint a Tower, a Bastille, a Yedikule, vagy hazai, közép-európai viszonylatban Siklós, Kufstein, Spielberg sorakoznak.

A szerző külön fejezetet szentel az egyházi börtönöknek. Az egyház – mint bizonyítja – jótékony előfutára a modern börtönnek azzal, hogy tagjaival, híveivel szemben nem alkalmazott véres büntetéseket, e helyett a megbánásra, magabaszállásra, töredelmezésre alkalmas kolostori börtönöket létesítette, amelyek a későbbi korok vonzó modelljét kínálták a világi igazságszolgáltatás számára.

A mű utolsó fejezete már az urbanizálódó polgár, a homo oeconomicus világába vezet bennünket. Megtudjuk, hogy a városi közösségeket kezdetektől terhelő betegek, árvák, nincstelének, dologkerülők tartására, kezelésére szolgáló szociális közintézmények sorában miként alakultak ki a bűnelkövetők munkarejéjét a közösség javára hasznosító fenyítő-dologházak. Innen pedig már csupán egy kis történelmi lépésnyire található a modern börtönt.

Mezey Barna e munkájának ama szintetizáló szándéka, hogy bizonyítsa: a modern börtönügy története nem a polgári átalakulással kezdődött, hanem elméleti és intézményi gyökerei már a középkori tömlöcben megtalálhatók, e munkában sikeresen igazolódik.

Túlzás nélkül jelenhetjük ki: e mű hiány- és hézagpótló. Miközben a tőlünk nyugatra eső országokban e témakörben bőven termő irodalomra bukkanunk, hazánkban alig találunk forrás-előzményekre. Ezért is örömeinkre szolgál, hogy a büntetéstani, a pönológia, szűkebben a büntetés-végrehajtás szakirodalmi forrásanyagát egy új, jeles munka gazdagítja. E téren ugyan a rendszerváltozás óta számottevően gyarapodtunk, de mégsem elegendően. A büntetések, de különösen a büntetés-végrehajtás körül a közvélekedésben, de a politikai gondolkodásban is még mindig indokolatlan képzetek, téveszmék és indulatok honolnak.

A tudomány feltáró, alkalmasint a gyökerekig hatoló elemzéseivel hatékony segítséget kínálhat a valóság szükségleteinek és lehetőségeinek bemutatásához.

Az alkotás méltatása nem lenne teljes az alkotó méltatása nélkül. Mezey Barna börtöntörténeti kutatói munkásságát már a 80-as évek elejétől hálás figyelemmel kísérik a bűnügyi tudományok, köztük különösen a pönológia és a börtönügy tudománya. Az ekkor fiatal adjunktusként színre lépő kutató témaválasztását nyilván e terület jórészt ismeretlen volta inspirálta. Az azóta megjelent számos cikk, tanulmány, értekezés bizonyítja a szerző állhatatos kitartását a börtönügy múltjának egyre részletezőbb feltárásában. E munkásság eredményeinek megismerésében nem csupán a joghallgatók részesülnek, de serkentő hatása már jól mérhető a következő oktatói-kutatói generáció törekvéseiben.

Az idestova három évtizedes személyes ismeretségünk jogán külön szólnom kell a szerzőnek a büntetés-végrehajtási szervezettel kialakított kapcsolatról. A honi büntetés-végrehajtás a 80-as évek elejétől bátorodott neki, hogy saját tevékenységét tudományos elemzésekkel segítse. Bizony, ilyenben járatos kutatókkal nem rendelkezvén, örömmel fogadtuk a fővárosi egyetem két ambiciózus tehetségének, Mezey Barnának és Kabódi Csabának csatlakozását. Más-más kutatási szegmensen, de mindmáig éber, kritikus elemzői a börtönügy tevékenységének.

Mezey Barnának a múltból feltárt, de a jelenben is aktualizálható elemzései három évtizede hathatós támogatást kínálnak szakmai munkánkknak. Így őt már nem csak az egyetem, de a bv. szervezet is magáénak tekinti. Ezt juttatta kifejezésre a Magyar Börtönügyi Társaság tagsága, amikor 2008-ban elnökévé választotta.

Végül szólnom kell arról is, hogy e művel az olvasó nem csupán hasznos, de látványos kiadványt is kézben tarthat. A nagy műgonddal kivitelezett kötet a Rubicon-Ház kiadásában Rácz Árpádnak és munkatársainak, Potencsik Erikának és Czeizel Balázsnak igényes munkáját dicséri.

Mindezek alapján ajánlom Önöknek Mezey Barna új könyvét olvasmányként, illetve könyvespolcuknak egy olyan könnyen elérhető helyére, ahonnan tájékozódásul gyakran leemelhetik.

Ajánló

Békefy Lajos: Hit-, és erkölcsi, vallási alapismeretek fogvatartottaknak. Első munkafüzet. Budapest, 2010. 57 oldal.

A börtönlelkészi szolgálat újjáalakulásának 10 éves jubileuma alkalmából rendezett konferencián – 2010. október 13-én – mutatták be dr. Békefy Lajos, a Pálhalmi Bv. Intézet börtönlelkésze munkáját, amely nyomtatott, CD, valamint internetes változatban is elérhető. (Jelen ismertető a nyomtatott verzió alapján készült.)

A BVOP és a Pálhalmi Agrospeciál Kft. együttműködésében megjelent kiadványhoz Szászfalvi László államtitkár, dr. Bölskei Gusztáv püspök, a Magyarországi Református Egyház Zsinata lelkészi elnöke és dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka írt ajánlást, illetve maga a szerző is ajánló sorokat fűzött a kötethez.

A munkafüzet négy egységre tagolódik: interaktív, kérdezz-felelek formában, tesztlapok segítségével dogozza fel a keresztyén hit és a Biblia fő üzeneteit, bevezetést ad a Szentírás könyveibe, keletkezésük körülményeibe, jellegzetes üzeneteibe. Harmadik egységként a tízparancsolat magyarázata tölti meg a füzet lapjait, s végül a nagy világvallásokról olvashatunk.

A szerző vezérelve – mint írja ajánlásában – a Krisztus-, és bibliaközpontúság volt munkája megírásakor. Tiszteletben tartotta mindenki felekezeti hitét, azt kereste, ami összeköt, és nem azt, ami szétválaszt. A munkafüzetet a börtönlelkész-társaknak, nevelőknek, mindenekelőtt azonban a fogvatartottaknak szánta, ugyanakkor a szélesebb olvasóközönség igényeinek kielégítésére is gondolt. Reménységét a következőképpen fogalmazta meg: „Olyan hasznos időtöltés lehet e füzet tanulmányozása, nem csak a börtönvilágban, hanem azon kívül is, ami beleillik annyira vágyott közösségi és egyéni megújulásunk nemzeti méretű programjába. Nagyon örülnék, ha ezt a magunk eszközeivel, a magunk szintjén, közösen formálódó egyetértésünk erejével tudnánk előmozdítani”.

Szászfalvi László előszavában hézagpótlónak nevezte dr. Békefy Lajos munkáját, mely kijelentéssel csak egyetérthetünk, és reméljük, hogy e szép kiállítású, képekkel illusztrált első kötetet hamarosan a kiadványsorozat második darabja is követni fogja.

Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. Pécs, AndAnn Oktatási és Szolgáltató Kft., 2010. 224 oldal.

Jelen kötet a szerző – 2010 áprilisában summa cum laude minősítéssel megvédett – PhD-értekezésének általános részét dolgozza fel monografikus formában.

A könyv – amelyhez Kovács Tamás legfőbb ügyész írt előszót – tíz fejezetből épül fel. A bevezetést követő második fejezet a katonai büntetőjog elméleti alap-

jait vázolja fel. A harmadik gondolati egység a katonai büntetőjog határterületeit, az egyes társadalomtudományokhoz való kapcsolódásait térképezi fel. A „Katonai büntetőjog tudománya” című fejezet a tudományág nemzetközi és hazai szakirodalmának legfontosabb munkáit mutatja be. Az ötödik fejezet a katonai büntetőjog szabályozásának egyes modelljeit hasonlítja össze nemzetközi kitekintés alapján. A hatodik fejezet a szűkebb értelemben vett katonai büntetőjog kérdéseit tárgyalja, a következő anyagrész a katonai büntetőeljárás alapvonalait tekinti át. A nyolcadik fejezet a katonai büntetés-végrehajtási jog jellemzőit foglalja össze. Az Összefoglalásban a szerző azt a végkövetkeztetést vonja le, hogy a katonai büntetőjog nem önálló, az általános büntetőjogtól eltérő jogág, mert rendelkezései az általános büntetőjogi forrásokból származnak, és nem helyettesítik, hanem kiegészítik az általános büntetőjogi szabályokat. Ugyanakkor nem szabad elfelejtkeznünk Király Tibor – Kovács Tamás által idézett – véleményéről sem: „a katonákra vonatkozó büntetőjogi, eljárási és bírósági szervezeti szabályok az általános szabályokon felül vagy azokon kívül mindig külön testet alkotnak.” Tehát Hautzinger Zoltán meggyőző érvelését a katonai büntető jogszabályok önállóságának fenntartása mellett teljesen helyénvalónak gondoljuk.

A rendkívül tartalmas, kiérlelt munka a büntetés-végrehajtás zömében „katonai” állománya érdeklődésére is számot tarthat.

Konfliktuskezelés elítéltekkel. Kézikönyv a mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás alkalmazhatóságáról a büntetés-végrehajtásban. (Szerk. Barabás A. Tünde, Fellegi Borbála, Windt Szandra.) Budapest, Foresee Kutatócsoport – Országos Kriminológiai Intézet, 2010. 95 oldal.

2010. október 21-én Balassagyarmaton sajtótájékoztatót számoltak be kutatók és büntetés-végrehajtási szakemberek a négy európai ország együttműködésében megvalósuló MEREPS (Mediation and Restorative Justice in Prison Settings – Mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás büntetés-végrehajtásban) kutatásról, illetve arról, hogy Magyarországon az empirikus kutatás két színhelyen – a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben, illetve a tököli Fiatalkorúak bv. Intézetében – zajlik, továbbá Balassagyarmat ad helyet a két alkalomból álló, szakembereket és fogvatartottakat egyaránt érintő képzésnek.

A MEREPS-kutatás keretében erre az alkalomra kiadtak egy kézikönyvet is, amely „olyan szakemberek számára készült, akik el tudják képzelni magukról, hogy pártatlan és semleges közvetítői szerepben segítsék súlyos bűncselekmények elkövetőit, sértettjeit és egyéb érintettjeit abban, hogy közösen dolgozzák fel a bűncselekmény okozta károkat, a felmerülő szükségleteket, és együtt gondolkodzanak a lehetséges helyreállítás módján.”

A kézikönyv a neves angliai mediátor, tréner, dr. Mariann Liebmann több évtizedes módszertanára épül, amelyet Nyugat-Európán kívül néhány afrikai és kelet-európai országban is alkalmaztak.

A kiadvány első része bemutatja a börtönmediációs képzés célját, programját, a resztoratív gyakorlatok elméletét és módszertanát, a gyakorlatok alkalmazását börtönökben; a második rész pedig hazai és külföldi esettanulmányokat közöl. Mint a sajtótájékoztatóra készült háttéranyag írja: „A könyvben bemutatott módszerek és esetek megmutatják, hogy a párbeszéd számos módon, közegeben, céllal és formában valósulhat meg börtönön belüli és kívüli konfliktusainkban egyaránt.”

Kriminológiai tanulmányok, 47. (Szerk. Virág György.) Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2010. 233 oldal.

Az Országos Kriminológiai Intézet 2010-ben ünnepelte alapításának 50. évfordulóját. Az ünnepi Kriminológiai tanulmányokban szereplő írások, az OKRI-emlékév fő témái köré szerveződnek, így a „szabadság”, a „biztonság” és a „jog” kapcsolódási pontjait, egyes területeit vizsgálják. Nem csupán tematikus volta miatt rendhagyó a 2010-es kötet, hanem azért is, mert tanulmányait – a szokásostól eltérően – az intézet munkatársai mellett neves külföldi és magyar szakemberek írták.

Kovács Tamás legfőbb ügyész köszöntőjét és Virág György előszavát követően az első tanulmány, amelynek szerzője Hans-Jörg Albrecht, a biztonság és a bűnmegelőzés összefüggéseit elemzi. Irk Ferenc tanulmánya a kriminálszociológia lehetőségeit vizsgálja az újfajta kockázatok közepette. Korinek László dolgozata a kriminológia mai alapkérdéseit, alkalmazási területeit járja körül. Gönczöl Katalin „Kriminálpolitika és bűnözéskontroll Magyarországon” című tanulmánya a 2002 és 2009 közötti reformokról ad összefoglalást. Bárd Petra és Borbíró Andrea dolgozata a bűnözéskontrollban rejlő kockázatok jogi és etikai problémáit boncolgatja. Kerezsi Klára és Kó József tanulmánya az áldozattá válás magyarországi jellemzőit mutatják be a 2005. évi viktimológiai felmérés tükrében. Ulbrich Sieber tanulmánya a büntetőjog és a hadijog közötti határok elmosódásából eredő következményeket vizsgálja. Márki Zoltán írása a büntetőjogi elképzeléseket és törvényeket a bíró szemével látatja. A szerző megfogalmazása szerint: „Az elmúlt két évtizedben hullámozó gondolatok, hullámozó bűnözési helyzet, hullámozó törvényi módosítások tanúi lehettünk.” Polt Péter tanulmánya a mentelmi jog jogbölcseleti alapjait tárja fel. Finszter Géza „Erőszakszervezet vagy biztonságot szolgáltatató hatóság” című dolgozata a rendőrség jelenlegi és jövőbeni szerepét tárgyalja. Solt Ágnes és Virág György tanulmánya a szegregált telepeken élők világába vezet, kifejezetten a konfliktusok és problémák bemutatására vállalkozva.

Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI. Tanulmányok „Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról. Szerk. Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 2010. 390 oldal.

A Korinek László akadémikus előszavával ellátott kötet harmincegy – egytől-egyig értékes – tanulmányának ismertetésére hely hiányában természetesen nem vállalkozhatunk. Az alábbiakban – vállalt szubjektivitással – csupán

„A rendvédelem aktuális kérdései” című rész néhány, nagyobb összefüggéseket tárgyaló, ha tetszik „filozófikusabb” tanulmányára és – ezekhez kapcsolódva – Zámbo Péter hozzászólására hívjuk fel a figyelmet.

Finszter Géza tanulmánya a rendészeti stratégia alkotmányos alapjait tárja fel. A szerző záró gondolataiban – többek között – a következőket írja: „A rendészeti igazgatás szilárd alkotmányos alapokat és fejlett közjogi szabályozást kíván, olyat, ami hatékony eszközöket biztosít a rendészeti szervek számára a jogellenes magatartások megelőzéséhez, megszakításához, és az állami büntető igény előkészítéséhez, és ugyanakkor meglapozza a rendészeti intézkedések törvényességét, védelmezi az emberi jogokat, valamint érvényesíti a hatalmi ágak elválasztásának elvét.” Teke András az előző tanulmányhoz hasonlóan nagy ívű dolgozata a rendészet, rendvédelem, biztonságvédelem újraértelmezésre tesz kísérletet a fogalmak mögötti tisztázatlanságokból, bizonytalanságokból kiindulva. Janza Frigyes – számos irodalmi példával és szakirodalmi párhuzammal színesített – tanulmánya a rendőri hazugságokról fontos szakma-etikai problémákra mutat rá. A szerző megfogalmazása szerint: „A rendőri hazugság témaköre megérett arra, hogy a rendészettudomány kiválóságai és a téma civil kutatói elkészítsék a rendőri hazugságok tipológiáját, feltárják a gyakorlatot, és oktatható formában a rendészeti oktatási intézmények rendelkezésére bocsássák ismereteiket.” Zámbo Péter a kötet legvégén található írásában a rendészet elméletéről, gyakorlatáról, valamint a rend és a szabadság összefüggéseiről fejt ki véleményét.

Ügyészek Lapja, XVII. évfolyam, 2010. 6. szám. (Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete. Főszerkesztő: dr. Kiss Anna PhD.)

Az alábbiakban az Ügyészek Lapja 2010. évi 6., ünnepi számának néhány – „önkéntesen” kiragadott, a büntetés-végrehajtás tevékenységéhez kapcsolódó – cikkére, tanulmányára hívjuk fel a figyelmet.

A lap „Akinak a zsebében volt a marsallbot” címmel beszélgetést közöl dr. Kovács Tamás legfőbb ügyéssel, aki, amikor ügyészi munkássága tanulságairól kérdezték, ezt válaszolta többek között: „ez egy olyan pálya, ahol maradéktalanul mindenkinek elégedettséget okozni nem lehet. Ellenérdekű felek között kell hajóznunk... mi mindig belekerülhetünk támadásokba. Ezek ellen egyetlen megoldás van – ami mellé nem árt néha, ha jó idegekkel rendelkezik az ember – be kell tartani a törvényt, a szakma írott és íratlan szabályait. Ez végül is hosszútávon, végső soron megvéd mindentől.” Vókó György „A büntető felelősségre vonás megújulásának útjairól” című tanulmánya jelentős teret szentel a büntetés-végrehajtási jog szerepének hangsúlyozására. A szerző szerint európai büntetés-végrehajtási jogról csak tágabb értelemben beszélhetünk, „hiszen az Európa Tanács égisze alatt létrejött valamennyi határozat, ajánlás részét képezi, és ezeket az Európai Unió elfogadta.” Lajtár István írása a büntetés-végrehajtás feletti garancia- és kontrollrendszer, pontosabban az ügyészi kontrol és jogvéde-

lem kérdéseivel foglalkozik. Anton Fabry – akinek neve ismerősen cseng a büntetés-végrehajtási szakemberek számára – dolgozatában a „három csapás” büntetési elv szlovákiai bevezetésének tapasztalatit elemzi. Antal Szilvia a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészek 2010. szeptember 6-8. között Balatonlellén megtartott továbbképzéséről közöl színes tudósítást a lapban. (A továbbképzés első napján dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka „A büntetés-végrehajtás helyzete, fejlesztési elképzelései” címmel tartott előadást.)

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)

C O N T E N T S

STUDY

1	Erika Pajcsics–Csóré:	The role of the parliamentary commissioner for civil rights in ensuring the effectiveness of the enforcement of sentences
23	Mariann Tóth:	The emergence of certain constitutional rights with regards to the reintegration of convicts
35	József Pallo:	The employment of convicts in the European penitentiary practice

WORKSHOP

59	Sándor Mikolay – Tamás Szeidl – Erika Bársony – Csaba Mihóczy:	Pilot project for creating a therapeutic community in the drug free unit of the Central-Transdanubium Prison

PAST

73	Bernadett Kiss:	Imprisonment as an experiment to put an end to begging
87	József Estók:	The portrait gallery of the Hungarian Prison Service:
Oszkár Szöllősy (1874 – 1936)

OUTLOOK

93	Klára Király:	News from the prison world
101	Kornélia Harsányi:	Report on the WHO prison healthcare coordinator conference

IN BRIEF

103		Calendar of events
109		Conference on the occasion of the 10-year anniversary of the prison pastorisation service
111		Parliamentary subcommittee session in the Budapest Strict and Medium Regime Prison
113		Professional conference on the education and training system of the prison service

COMMEMORATION

115	György Vókó:	On the author of Penology.
In remembrance of József Földvári on the anniversary of his death |
|-----|--------------|---|

BOOKSHELF

117	József Lőrincz:	Gaols of old times.
On the book by Barna Mezey
120	Ferenc István Deák:	Reference

I N H A L T

STUDIE

1	Erika Pajcsics-Csóré:	Die Rolle des Bürgerbeauftragten (Ombudsmann) in der Sicherung der Effektivität des Strafvollzugs
23	Mariann Tóth:	Die Gültigkeit einzelnen Verfassungsrechts vom Standpunkt der Reintegration der Verurteilten
35	József Pallo:	Die Beschäftigung der Verurteilten in der europäischen Strafvollzugspraxis

WERKSTATT

59	Sándor Mikolay – Tamás Szeidl – Erika Bársony – Csaba Mihócza:	Versuch der Bildung der therapeutischen Gemeinschaft in der drogenpräventiven Gruppe der Mittel-Transdanubien Staatlichen Justizvollzugsanstalte

VERGANGENHEIT

73	Bernadett Kiss:	Die Freiheitsstrafe als Versuch der Elimination der Bettelei
87	József Estók:	Porträtsaal der ungarischen Gefängnisverwaltung: Oszkár Szöllösy (1874 – 1936)

AUSBLICK

93	Klára Király:	Nachrichten aus der Gefängniswelt
101	Kornélia Harsányi:	Bericht über die WHO Konferenz der medizinischen Koordinatoren der Gefängnisse

IN KÜRZE

103		Ereigniskalendarium
109		Konferenz anlässlich des 10 jährigen Jubiläums der Gefängnisseelsorgedienst
111		Sitzung der Parlamentarischen Unterausschüssen in der Justizstrafvollzugs BFB (Budapesti Fegyház és Börtön)
113		Berufliche Konferenz über Unterrichts- und Bildungssystem der Justizvollzugsorganisation

GEDENKEN

115	György Vókó:	Über Autor der Lehre der Strafe.
Gedenken an József Földvári an Jahrestag seines Todes |
|-----|--------------|---|

BÜCHERREGAL

117	József Lőrincz:	Die Verliese der alten Zeiten. Über das Buch von Barna Mezey
120	Ferenc István Deák:	Empfehlung